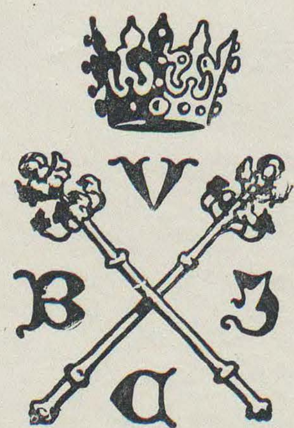

PROJEKT.

USTAWY
KOMMISSYI EDUKACYI NARODOWEY
DLA
STANU AKADEMICKIEGO
I NA SZKOŁY
W KRAIACH RZECZYPOSPOLITEY
PRZEPISANE.

Dla WoJmci Xa Rektora wydziału Kra-
kowskiego.

Roku 1781.

REIESTR ROZDZIAŁOW

ROZDZIAŁ I.
STAN AKADEMICKI.

Zamyślaiąc Komissya Edukacyi Narodowey opatrzyć raz na zawsze Szkołom Rzeczypospolitey osoby do instrukcyi publiczney sposobne z pewnym iednych po drugich następowaniem, zakłada stan nauczycielski, który *Stanem Akademickim* nazywać się będzie. Przepisuie mu obowiązki i środki do tego celu nayskutecznieysze, powinności przepisane z nienaruszeniem wolności człowieka i obywatela iako nayprzyzwoiciey miarkuiąc. W tym społeczeństwie utrzymywany i nieprzerwanie przesyłany być ma skład ducha i prawideł edukacyi. Stanowi temu i przez powołanie a posługi iego, i przez wybór a doświadczenie osób, i przez pożytki które z nich oyczyzna odbierać ma, wszelką cześć, wysokie poważenie i okazanie wdzięczności zaręcza.

Ustawy stanu tego będą:

1mo. Stan Akademicki składać się będzie z Szkół Głównych zawieraiących wszelakie nauki, rządców i nauczycielów w nichże; ze zgromadzeń Akademickich większych i mnieyszych, a zatym ze wszystkich w tym społeczeństwie uczących, posługi duchowne dla uczniów odprawuiących, i z tych którzy w takowych posługach wysłużonemi będą. Ci wszyscy imieniem Akademików nazywani być maią.

2do. Rządu stanu Akademickiego ogólne określenie (którego części w swoich mieyscach wyszczególnione będą) takowe iest: Ustawy i rozrządzenia tyczące się powołania i powinności nauczycielskiey, Komissya edukacyi narodowey iako naypierwsza w tey części rządu kraiowego zwierzchność, wydawać ma władzą. Tey zwierzchno-

ści wſzyſcy do poſługi edukacyiney od nieyże użyci, podług opiſu praw podległość winni.

3tio. Dozor uſtaw i władzy wykonywaiącey, oraz opatrzenia i odmian przełożonych, nauczycielów, i innych oſób w nagleyſzych przypadkach poruczony będzie Rektorowi i radzie Szkoły Główney. Takowe ſzkoły dwie uſtanowione ſą: pierwſza Koronna w Krakowie, druga Litewſka w Wilnie.

4to. Do Szkoły Główney Krakowſkiey wſzyſtkie nauczycielów oſoby w ſzkołach Koronnych, do Szkoły Główney Wileńſkiey wſzyſtkie w ſzkołach Litewſkich należeć będą. Związek ten między Głównemi Szkołami z iedney a zgromadzeniami ſzkolnemi z drugiey ſtrony, zależeć będzie na tym: *naprzod* iż Seminarium Kandydatów na nauczycielſtwo przy Szkole Główney zoſtawać będzie; *powtóre*, iż wſzyſcy po zgromadzeniach Akademickich nauczyciele ſpółubiegania ſię do katedr Głównych mieć będą prawo; *potrzecie*, iż Wizytatorowie do zgromadzeń ſzkolnych od Szkoły Główney wyſyłani będą; *poczwarte*, iż wſzyſtkie raporta ſzkolne do Szkoły Główney odſyłane być powinny; *nakoniec*, iż Rektor Szkoły Główney władzą ſądzenia oſób ſtanu Akademickiego podług opiſu w Roz. *Szkoły Główne* mieć będzie.

5to. Dzielić ſię cała ſpołeczność ſtanu Akademickiego będzie na różne wydziały pewnym okręgiem kraiu określone. Wydział każdy zawierać ma *naprzod* zgromadzenie więkſze maiące Rektora, ſześciu nauczycielów, kaznodzieię, kandydatów do ſtanu Akademickiego, i wyſłużonych; *powtore* zgromadzenia mnieyſze, które ſię ſkładaią z Pro-Rektora, nauczycielów, kaznodziei i wyſłużonych, i które iedno ſpołeczeńſtwo wydziałowe pod pierwſzeńſtwem Rektora czynią. Takie wydziały będą w Koronie, Poznańſki, Łęczycki, Warſzawſki, Krakowſki, Lubelſki. Łucki, Zytomirſki, Kamieniecki. w Litwie Wileńſki, Kowieńſki, Grodzieńſki, Brzeſki, Mińſki, Nowogrodzki, oſobna takowych wydziałów Tablica oznaczy Szkoły do każdego wydziału należące. Związek między niemi wzaiemny i granice podległości opiſzą ſię w Rozdziałach *Zgromadzenia Akademickie, Rektor.*

Każde zgromadzenie Akademickie wydziałowe będzie zgromadzeniem oſobnym, i drugiemu w niczym niepodległym. Wſzyſtkie iednak podległe będą ſwoiey Szkole Główney w rzeczach które ſię tu wyżeyw Artykule 3cim i 4tym wyraziły.

6to. Takowy związek, takowa w przyłączeniu oſnowa między Szkołą Główną a ſzkolami wydziałowemi, podług opiſu w tym i naſtępuiącym Rozdziale gruntuie i ſkłada Hierarchyą ſtanu Akademickiego.

7mo. Chcący wniyść w ſtan Akademicki ma być przypuſzczony za kandydata w zgromadzeniu Akademickim wydziałowym: z tamtąd po odbytey przez rok probie i naukach odeſłanym będzie do Szkoły Główney, gdzie ſkończywſzy przepiſany bieg nauk i wziąwſzy edukacyą nauczycielſką, przyiętym zoſtanie do rzeczonego ſtanu, z obowiązkiem oduczenia lat ſześciu z powinności, utrzymywany nakładem poſpolitym. Wſzyſtkie obowiązki które na ſiebie zaciągaią obieraiący ſtan Akademicki, kładną ſię pod Rozdziałem *Kandydaci, Seminarium.*

8vo. Ci zaś, którzy teraz nauczycielami ſą (nie obowiązani żadnemi iakiego zgromadzenia ślubami, chybaby tacy oſobnym od Komiſsyi przywileiem nadani byli) w przeciągu roku od ogłoſzenia nincyſzych uſtaw oświadczyć ſię powinni czyli przyiąć chcą tenże ſtan Akademicki. Którzy z tą wolą

łą oświadczą ſię, tąk do ſtanu iako i do ſtopni doktorſkich podług wartości, przez zeſłanego z mocą na ten koniec od Szkoły Główney nadaną, przyiętemi zoſtaną; nie będąc podległemi obowiązkowi oduczenia lat ſześciu z powinności, a zatym przeſzłe nauczycielſkie prace w iakimkolwiek przeciągu czaſu odbyte, za tę powinność poczytane im będą.

9no. Każdy Akademik podległy będzie bliżſzym i wyżſzym zwierzchnościom w obrębach władzy każdey na ſwym mieyſcu, określić ſię maiących. Dla tego wſzyſtkim przyimuiącym ſtan Akademicki zbiór uſtaw ukazany a od nich przeczytany być powinien niżeli przyſtąpią do opiſu, którym ſię wchodzący w ſtan Akademicki obowiązywać ma. Opis ten położony ieſt w Rozdziale. *Kandydaci.*

10mo. Którzy w przedſiewziętym ſtanie do śmierci trwać zechcą, wſzyſtkie kſiążki, koperſztychy, narzędzia matematyczne i fizyczne, i tym podobne do nauk ſłużące ſprzęty, zgromadzeniu Akademickiemu zoſtawią, a Komiſsya ze Szkołą Główną rozrządzi gdzie takowych rzeczy potrzebnieyſze udzielenie zdawać ſię będzie. Prócz tego którzy odebrawſzy w ſeminariach koſztem funduſzowym edukacyą nauczycielſką, a ſześciu lat z powinności nie oduczywſzy, z tego świata ſchodzić będą, pozoſtałe ich ruchomości na rzecz funduſzu edukacyinego obrócone być maią podług rozrządzenia Komiſsyi. Każdy zaś Akademik poſiadać może ruchomy i nieruchomy maiątek, i onym podług woli ſwoiey ſtoſownie do praw kraiowych rozrządzać z zachowaniem zwyż wymienionego warunku o ſprzętach do nauk ſłużących.

11mo. Oſoby tego ſtanu żadnym ślubem obowiązane nie będą, a zatym

każdemu

każdemu po oduczeniu ſześciu lat z powinności, która to powinność z mocy umowy i oſobiſtego obowiązku przyimuiącego ſtan Akademicki kandydata wypływa, wolno będzie odſtąpić rzeczonego ſtanu, byle za wczeſnym na rok cały ſzkolny Rektora wydziałowego i Szkoły Główney uwiadomieniem.

12mo. Po wypełnionych ſześciu latach oduczenia z powinności w tym wydziale z którego był kandydatem, albo w innym do którego był władzą Komiſsyi przenieſiony, wolno będzie każdemu zoſtać w rzeczonym ſtanie lub go odſtąpić, równie iako i w dalſzym lat nauczycielſkich ciągu na woli będzie każdego to uczynić, zapowiedziawſzy zawſze rokiem pierwey na początku roku ſzkolnego Rektorowi i całemu zgromadzeniu, iż dłużey w nim trwania nie ma woli.

13tio. We wſzyſtkich poſiedzeniach, obradach, odprawach publicznych, żadnego innego między oſobami ſtanu Akademickiego nie będzie pierwſzeńſtwa, prócz dawności w tymże ſtanie, wyiąwſzy tych, którym z urzędu zwierzchności, albo z prawa prezydowania pierwſze mieyſce należy.

14to. Gdzie będą ſzkoły publiczne zakonnnikom pozwolone; te co do przepiſów edukacyi i inſtrukcyi, co do rządu ſzkolnego, co do wizyt od ſzkoły Główney wyſyłanych; uſtawom i rozrządzeniom Komiſsyi, dozorowi Szkoły Główney, bliżſzemu wglądaniu i wizytowaniu Rektorów wydziałowych podległemi być powinny.

ROZDZIAŁ II.

ZGROMADZENIA AKADEMICKIE.

1mo. Zgromadzenia Akademickie wydziałowe ſkładać ſię będą z

B Re-

Rektora, Prefekta, kaznodziei, sześciu Profesorów i wysłużonych, ieżeli się znaydować będą; także ieżeliby który z nauczycielów popadł w kalectwo z okazyi prac do stanu przywiązanych, albo w przypadku, któremu przez piiaństwo lub inne złe obyczaie nie dał przyczyny (co Szkoła Główna rozsądzi) ma prawo zostawania na zawsze w zgromadzeniu z opatrzeniem spólnego z innemi życia, lub też gdyby chciał wyniść z zgromadzenia, ma prawo odebrania tych korzyści, które w takim przypadku wyznaczone są w Rozdziale *Płaca*. Będzie także w zgromadzeniach Akademickich większych dwóch naywięcey kandydatów.

2do. Zgromadzenia mnieysze do większego w swoim wydziale przyłączone, składać się będą z Pro-Rektora Kaznodziei i Profesorów. Jeżeliby który wysłużony stanu Akademickiego obrał sobie mieszkać w takim zgromadzeniu, wolno mu będzie.

3tio. Takowe zgromadzenia przyłączone do większych, będą pod dozorem Rektora wydziału, podług opisu o władzy i obowiązkach Rektorskich w Roz. *Rektor.*

4to. Każdy Akademik, który oduczy lat sześć z powinności, może się przenieść z iednego zgromadzenia do drugiego: ieżeli od tego przyięcie, od tamtego dobre świadectwo otrzyma z podpisem Rektora i tych osób zgromadzenia, które maią prawo być na urzędy wybieranemi (*vocis passivæ* obacz Roz. III. Art. 2.) byle wcześnie, to iest sześcio miesiącami i bez przerwy biegu przedsiewziętey nauki o chęci przeniesienia się Rektora wydziałowego i zgromadzenie uwiadomił; za poprzedzonym zawsze zezwoleniem Szkoły Głowney. Także każdy będzie mogł władzą teyże Szkoły Głowney z iednego zgromadzenia być przeniesionym do

do drugiego, gdy tego słuszne potrzeby wyciągać będą.

5to. Spolność każdego zgromadzenia Akademickiego, która iest iednym z obowiązków tego stanu, zależy na iednakowym ubiorze Akademickim, na mieszkaniu w iednym domu i na spólnym stole. Wreszcie każdy przy wolnym swoiey własności używaniu zostanie.

6to. Stróy, którego nauczyciele przy dawaniu lekcyi i innych odprawach szkolnych używać maią, będzie ten: nauczyciel oduczaiący lat sześć z obowiązku, nosić będzie togę mnieyszą; ci ktorzy po sześcioletnim biegu w stanie Akademickim zostaną, nosić będą togę większą z mucetem doktorów filozofii. Prócz szkół stróy Akademików klerycki będzie.

7mo. Nikomu w zgromadzeniu Akademickim mieszkać nie będzie wolno, oprócz wyżey wyrażonych osób, szafarza, i inney potrzebney czeladzi. Akademicy w swych stancyach uczniów trzymać nie mogą, ani tychże stancyi komukolwiek naymować. Ktoby chciał prywatney podiąć się edukacyi, powinien wyiść z zgromadzenia.

8vo. Ponieważ tak spólne zgromadzenia iako szczególne każdego urzędu obowiązki doznawałyby przeszkody, gdyby się osoby Akademickiego stanu podeymowały urzędu, spraw i posług z ich powołaniem niezgodnych, czuwać będą zgromadzenia na to, aby się nikt nie zaprzątał takowemi zleceniami, któreby go od pełnienia podiętych około edukacyi i rządu domowego powinności odrywały.

9no. Nikomu z osób zgromadzenia, ani Rektorowi nie będzie noszone iedzenie do stancyi ze spólnego stołu, chyba w chorobie: kiedy zaś który ze zgromadzenia osobno ieść zechce, nie będzie mógł nic potrącić kassie spól-

B 2 ney.

ney. Co ſię tycze zapraſzania gości od oſób zgromadzenia, ieżeli zaproſzony ma być u ſpólnego ſtołu, lub oſobnego w ſtancyi, zapraſzaiący zapłaci za iednę oſobę podług taxy domowey.

10mo. Rządzący ſtołem i innemi ſpólnemi potrzebami oraz czeladzią, nazywać ſię będzie Prowizor domu. Zgromadzenie wybierać będzie co półroku Prowizora z pomiędzy nauczycielów lub wysłużonych, wyiąwſzy przypadki w którychby odmiana prędſza potrzebna była: a potwierdzać może póki zechce tego, który ſię z rządu podoba. Ten Prowizor co półroku zdawać będzie ſprawę na obradzie domowey z zawiadywania ſwego; chybaby zgodnie całe zgromadzenie rychleyſzego teyże ſprawy zdania wyciągało.

11mo. Spólne mieſzkanie i ſtół prowadzi za ſobą potrzebę ſpólney kaſſy: każde więc zgromadzenie będzie mieć ſpólną kaſsę na utrzymywanie ſtołu, czeladźi, ſzafarza, cerulika, balwierza, prócz tego na ſprzęty ſtołowe i kuchenne, opał, światło, na wygodę chorych Akademików i Kandydatów.

12mo. Do tey ſpólney zgromadzenia kaſsy, ile w nim oſób będzie, tyle na każdą po złotych ſześćſet piędzieſiąt rachuiąc wyznacza ſię. Coby zaś zgromadzenie od zwyż wyliczonych wydatków oſzczędziło ſobie, tym na końcu roku podług woli ſwoiey rozporządzić może.

13tio. Ponieważ na potrzeby zgromadzenia oddziela ſię penſyi ſpólney po złotych ſześćſet piędzieſiąt, co nadto wezmą nauczyciele, ieſt ich penſyą ręczną i zoſtaie do ich wolnego rozrządzenia na inne potrzeby. Tę ręczną penſyą dwiema ratami odbierać będą: raz pierwſzego dnia Pazdziernika, drugi piętnaſtego Lipca. Ci którzy mniey od Profeſsorſkiey penſyi teraz

teraz biorą, nie ſą obowiązani do ſpólnego ſtołu.

14to. Kaſsa ſpólna zgromadzenia złożona będzie u Rektora lub Pro-Rektora pod kluczami ich i dwóch Profeſsorów nayſtarſzych w uczeniu. Te klucze odmienne będą. Nie ſam Rektor albo Pro-Rektor, ale całe zgromadzenie zawiadywać będzie dochodem ſpólnym, a zatym na poſiedzeniach domowych mieſięcznych wglądać w rejeſtra Rektora i innych wydatkiem pospolitym ſzafuiących.

15to. Gdzieby Komiſsya zgromadzenie mnieyſze lub większe przedſięwzięła założyć; kwotę przyzwoitą na zakładowe potrzeby wyznaczy.

16to. Utrzymywanie w całości wſzelkich budynków, opatrzenie bibliotek w kſiążki, muzeów w inſtrumenta, odwożenie i przywożenie kandydatów; do oſobnych Komiſsyi wydatków należeć będzie. Obacz Rozdziały *Dom, Kaſsa Prowincyonalna.*

ROZDZIAŁ III.

OBRADY ZGROMADZEŃ AKADEMICKICH.

1mo. Cokolwiek należy do utrzymania domowego porządku, opatrzenia ſpólnych potrzeb, wykonania rozrządzeń i przepiſów zwierzchności, tego wſzyſtkiego ogólnieyſzy dozór należy do całego zgromadzenia, aby tak i w zachodzących okolicznościach zaradzenie przezornieyſze było, i rząd nie podlegał woli własney iednego. Każde zatym zgromadzenie podług opiſów naſtępuiących obrady ſwoie ſkładać będzie.

2do. Akademicy względem obrad dwoiako uważani być powinni, pierwſi,

wſi, którzy i wotować mogą na elekcyah, i na których wota dawać można: drudzy którzy tylko wotować mogą: pierwſi zowią ſię *vocis activæ & paſsivæ* drudzy *activæ* tylko.

3tio. Akademicy którzy odebrawſzy od Komiſsyi edukacyą nauczycielſką nie wyuczyli z powinności lat ſześciu, kandydaci którzy po odbytey edukacyi nauczycielſkiey znayduią ſię przy zgromadzeniu, Akademicy popadli w kalectwo nieodeymuiące używania rozumu, na elekcyach tylko wotować mogą. Inni wyſłużeni albo pracuiący Akademicy wotować na elekcyach i obierani na urzędy być mogą.

4to. Dwa cele będą obrad zgromadzeń Akademickich, ieden obieranie urzędników, drugi rząd wewnętrzny i wykonanie uſtaw zwierzchności.

5to. Obrady dla wybierania urzędników ſkładane, zwać ſię będą *Obrady wydzialowe.* Te zaś, które za cel mieć będą rząd wewnętrzny, *obrady domowe.*

6to. Jak zupełne hierarchiy ſtanu Akademickiego wprowadzenie naſtąpi, wtenczas obrady wydziałowe zwoływane będą, co za lat ośm zacząć ſię powinno. Teraz ieſzcze Komiſsya obieranie przełożonych ſobie zachowuie.

7mo. Oſoby ſtanu Akademickiego maiące prawo obierania na przełożeńſtwa i inne urzędy przez znaiomość rzeczy, oświecenie i doświadczenie ſwoie, nie będą potrzebować aby im przypominano, iakich przymiotów, iakiey cnoty i wiadomości, iakiey ludzkości i łagodności w obyczaiach wybierani do każdey poſługi być powinni.

8vo. Takowe w ſwoim czaſie obrady wydziałowe zwyczayne, co cztery lata odprawować ſię będą. Czas i porządek onych w taki ſię ſpoſób przepiſuie: ſiódmego dnia po zaczętych wakacyach Akademicy zgromadzeń i ſzkół przyłączonych mnieyſzych, ziadą ſię na mieyſce zgromadzenia więkſzego w ſwoim wydziale. Wſzyſcy Akademicy maią prawo na takie obrady iechania, ale nie wſzyſcy do tego obowiązanemi ſą. Gdyby przynaymniey dwóch iechać nie ofiarowało ſię, wtenczas więkſzością głoſów iednego z pomiędzy ſiebie obranego zgromadzenie wyſzle, w przypadku równości kreſek, rozwiązanie przy przełożonym zoſtanie. Pro-Rektor zaś iechać na obradę wydziałową obowiązany ieſt, chybaby z przyczyny choroby inny uproſzony był albo obrany. Na takowych obradach naydawnieyſzy z wyſłużonych, a kiedy takowy ſię nie znaydzie naydawnieyſzy z uczących Profeſsorów prezydować będzie. Obrada za daniem znaku przez dzwonek domowy zacznie ſię po wezwaniu Ducha Swiętego przez *Veni Sancte Spiritus* od obrania Sekretarza, którym być może każdy Akademik po wyuczeniu lat ſześciu z powinności. Daley czytane będą rozrządzenia przeſzłey obrady, i naſtąpi roztrząſnienie iak zachowane były. Zgromadzeni zaraz po obraniu Sekretarza podawać mu powinni materye do naradzenia ſię dalſzego, a między temi pierwſze będą, które na oſtatniey obradzie podane nierozwiązanemi zoſtały, chybaby inne za nagleyſze uznane były. Nieodwłocznie przyſtąpią do elekcyi przełożonych i innych urzędników. Po ſkończonych elekcyach wezmą do roztrząśnienia i rozwiązania materye podane od zgromadzonych, tyczące ſię wykonania uſtaw Komiſyi, obowiązków ſtanu Akademickiego i każdego z oſobna urzędu, zgoła rządu i karności tak ſzkolney iak domowey. Cokolwiek tak względem elekcyi iak podanych mate-

 ryi

ryi obrady większością głosów dwóch trzecich części uchwalą, Główney Szkole doniesiono będzie, i za iey potwierdzeniem moc obowiązania wszystkich owego wydziału zgromadzeń otrzyma. Sekretarz obrad zapisze wszystkie onychże dziele w Protokuł na to sporządzony, a prezyduiący z zasiadaiącemi podpisze. Te obrady przez dni trzy tylko trwać maią, przeto elekcyą urzędników naypierwey odprawić należy. Materye na których roztrząsanie i rozwiązanie czas nie wystarczy, do przyszłych obrad odłożone będą i od ich roztrząsania iako się rzekło zaraz po elekcyach obrady się zaczną. Kopia tych aktów, która do Szkoły Główney przesłana być ma, od prezyduiącego i od osób zasiadaiących podpisana być powinna. Nadzwyczayne obrady wydziałowe składane będą w przypadku śmierci na Rektora przed zaczętym czwartym rokiem rządu swego. Wtenczas Prefekt w zgromadzeniu większym zastępuiący mieysce Rektora, obwieścić zgromadzenie wydziału swego powinien o potrzebie obrad elekcyinych, nieodmieniaiąc dnia takowym obradom wyżey naznaczonego, kiedy zaś śmierć Rektora przypadnie w czwartym roku rządu iego, wtedy obrady aż zwykłego czasu złożone będą. Obacz Artykuł 2gi w Rozdziale *Rektor*.

9no. Obrady domowe zaraz od tego ogłoszenia ustaw zaczną się. Odprawiać się maią na końcu każdego miesiąca; trwać dłużey obrada domowa nad trzy godziny nie powinna. Celem ich będzie, naprzód weyrzenie w gospodarstwo domowe co do wydatków spólnych, opatrzenie potrzeb i wygód, potym roztrząśnienie ieżeli co względem wykonania ustaw szkolnych prędkiey poprawy i zaradzenia potrzebuiącego przypadnie. Co do pierwszego zgromadzenie nie ma obowiązku donoszenia Główney Szkole ani wydziałowemu Rektorowi, chybaby niemożność ułatwienia między sobą tego wyciągała. Co do drugiego punktu albo z Rektorem wydziału albo z Główną Szkołą podług okoliczności znosić się będzie powinno. Obrady szkolne osobnych dni będą składane iako niżey w Roz. *Rektor Pro Rektor*.

10mo. Gdyby Rektor lub Pro-Rektor widział konieczną a zwłoki nie cierpiącą potrzebę uchwalenia nowey iakiey ustawy, albo zaradzenia wynikaiącey nieprzyzwoitości w okolicznościach tyczących się swego domu lub szkół swoich, albo w przypadku śmierci Akademika około zastąpienia wakuiącego mieysca zwoła obradę nadzwyczayną domową, o którą prosić każdemu *vocis passivæ* wolno będzie, a zwołania oney Rektor lub Pro Rektor odmówić nie może, na którey uchwalona ustawa, byleby przepisom Komissyi i stanu Akademickiego przeciwną nie była, obowiązywać będzie wszystkie tegoż domowego posiedzenia osoby do przyiazdu Wizytatora w zgromadzeniu większym, a w mnieyszych do wizyty Rektora. Gdy wizytuiący lub osoby na obradach zasiadaiące, na rzeczoną ustawę przystaną, rzecz do Główney Szkoły doniesiona będzie, a tey potwierdzenie nada takowey uchwale moc obowiązania wszystkich owego zgromadzenia osób w podobnych przypadkach. Gdy rzecz będzie o wakuiące przez śmierć lub inny przypadek mieysce, lub urząd w zgromadzeniu, doniesienie o tym wyraźne do Rektora wydziałowego, a od niego do Rektora Szkoły Główney uczynione być powinno. Co wszystko wciągniono być ma w Protokuł obrad domowych z podpisem wszystkich Akademików iakikolwiek glos maiących.

11mo. Protokuły do zapiſywania dzieiów obradowych będą te: ieden na obrady czteroletnie wydziałowe; drugi na obrady domowe tak zwyczayne iako nadzwyczayne przy prowizorze domu; trzeci obrad w ſprawach ſzkolnych koleią nauczyciele trzymać powinni. Te kſiążki w Archiwum domu ſkładane i na każdey wizycie pokazane wizytuiącemu będą. Patrz wzory *I. Dzieie obrad wydziałowych II. III. Dzieie obrad domowych.*

12mo. Nie koniecznie każdy Akademik na obradach domowych znaydować ſię ieſt obowiązanym. Do zupełney iednak na też obrady liczby, poſiedzenie z trzech przynaymniey ſkładać ſię powinno. Rektor lub Pro-Rektor każdą w zgromadzeniu oſobę o naſtępuiącey obradzie i o godzinie obrady na piśmie obwieści. To piſmo od prowizora ieżeli w ſprawach tyczących rządu domowego wnętrznego, ieżeliby w ſprawach ſzkolnych przez Profeſsora maiącego trzymać Protokul każdemu ukazane, od każdego podpiſane być ma.

13tio. Cokolwiek na domowych obradach ſpoſobem zwyż przepiſanym uſtanowiono będzie, wſzyſtkich acz nieprzytomnych zarówno obowiąże.

14to. Znak zaczęcia obrad wſzelakich dawany będzie dzwonkiem domowym.

15to. Na zwyczayne obrady dzień świąteczny lub wolny od ſzkół wybrany przez Rektora lub Pro-Rektora być powinien.

16to. Przybyli na obrady wydziałowe płacić będą od ſtołu na oſobę podług uſtanowioney w tymże domu taxy, a to ze ſpólney kaſsy tego zgromadzenia, z którego ſą wyſłani.

17mo. Na pieczęci zgromadzenia większego będą dwa berła, z cyfrą Królewſką w literach S. A. z napiſem w koło: *Zgromadzenie Akademickie wydziałowe N.* Na pieczęci zgromadzenia przyłączonego do którego z wydziałowych będą dwa berła z cyfrą Królewſką w literach S. A. z napiſem w koło: *Zgromadzenie Akademickie N. z wydziału Poznańſkiego* i tym podobnie, kładąc początkowe tylko ſyllaby.

ROZDZIAŁ IV.
SZKOŁY GŁOWNE.

1mo. Uſtanowione ſą (iako iuż rzeczono w Roz. I.) dwie Szkoły Główne w Króleſtwie, iedna w Krakowie druga w Wilnie.

W tych ſzkołach dawane będą wyżſze umieiętności i nauki, po które każdy przez poſpolitą w klaſsach Inſtrukcyą przyſpoſobiony, podług zamierzenia ſwego względem dalſzego ſtanu życia mógłby ſię udawać.

2do. Przy Szkole Główney będzie naybliżſza i zupełna władza wykonywaiąca rozrządzenia Komiſsyi i uſtawy ſtanu Akademickiego podług opiſu tak w tym iako i w innych Rozdziałach ninieyſzego zbioru. Kiedykolwiek zaś ile co do tey władzy mianuie ſię *Szkoła Główna*, lub *Rada Szkoły Główney* zawſze rozumieć ſię powinna rada złożona z Rektora Szkoły Główney, i Rektora Seminarii kandydatów, z nauczycielów wſzyſtkich Collegiów i Wizytatorów. Ta rada w przypadkach w których ſię zgromadzenia i oſoby ſtanu Akademickiego do Szkoły Główney podług uſtaw udawać powinni, ma prawo i moc rozwiązywania, ſtanowienia i ſądzenia pod prezydencyą Rektora Szkoły Główney lub w przypadku nie możności dla niego pod prezydencyą Prezeſa naydawnieyſzego w ucze-

uczeniu, przy którym będzie władza rozwiązywania równości głosów. Stanowienia zaś wszelkie czynić się będą większością głosów, a wolno będzie każdemu prosić o kreski sekretne, które odmowione być nie mogą.

3tio. Każda Główna Szkoła co do nauk dzielić się będzie na cztery Collegia, to iest: *Collegium Theologicum, Collegium Physicum, Collegium Medicum, Collegium Juridicum* które chociaż zaraz dopełnione podług zamierzenia być nie mogą, w istotnieyszych iednak naukach już urządzone są i zdatnemi nauczycielami opatrzone.

4to. *Collegium Theologicum.* Względem tego Komissya nowego nie czyni teraz rozrządzenia zostawuiąc dalszemu to czasowi, aby podział tak wielkiey wagi nauk które się w tym Collegium daią, dłużey rozważany mógł się stać naypożytecznieyszy dla kościoła.

5to. *Collegium Physicum.* Wtym umieszczone będą następuiące lekcye: 1mo. *Fizyka* 2do. *Mathesis applicata* n. p. Mechanika. Hidraulika &c. 3tio. *Historya naturalna.* 4to. *Mathesis sublimior,* do którey Professora przyłącza się Obserwatorium Astronomicum. 5to. *Chymia.* Ponieważ do tey nauki nie masz iescze należytego przygotowania, a zatym katedra osobna oney być nie może; więc wkłada się obowiązek na Professora Fizyki, aby tym czasem przy tey nauce dawał początki *Chymii.* Za dodatkową płacą będzie dawana rzemieślnikom we dni święte *Mechanika praktyczna* przez Professora *Matheseos applicatæ.* Pięciu więc w tym Collegium będzie tylko Professorów.

Vice Professorów ma być trzech: Vice Professor Fizyki i Chymii. Vice Professor Matheseos sublimioris & applicatæ. Vice Professor Historyi naturalney wraz Botaniki z herboryzacyą w polu. Professorom tego Collegii czterech przydanych będzie pomocników.

6to. *Collegium Medicum.* Wtym dawany będzie: 1mo. *Kurs Anatomii.* 2do. *Chirurgii.* 3tio. *Medycyny.* 4to. Także *Medycyny praktyczney* z obowiązkiem wizytowania szpitalu. Za dodatkowe płace: 1mo. *Sztuka położnicza* (Rektor cum Collegio ułoży czy Professorowi Anatomii czy Chirurgii ma być przyłączona) 2do. *Botanika i Materia Medica,* które dawać może Professor Historyi naturalney. A zatym w tym Collegium Professorów będzie czterech.

Trzech zaś Vice Professorów. 1mo. Vice Professor Anatomii. 2do. Chirurgii. 3tio. Medicinæ theoricæ & practicæ. Oprócz tego trzech przydanych będzie pomocników.

7mo. *Collegium Juridicum.* Wtym dawane będą: 1mo. *Prawo natury, Ekonomiczne, Polityczne i Narodów.* 2do. *Prawo kraiowe publiczne, Cywilne* z poznaniem i praktyką jurysdykcyi kraiowych. 3tio. *Prawo Staro-Rzymskie, Historya Praw dawnych i teraźnieyszych w kraiach naypolerowańszych w Europie.* 4to. *Historya praktyki handlu między Narodami, źrzódeł ich bogactw, rękodzieł &c.* A zatym Collegium to składać się będzie z Professorów czterech, *Prawo kryminalne* ma się dawać za dodatkową pensyą.

Vice Professorów będzie trzech: 1mo. Vice Professor do Prawa natury, Ekonomicznego, Politycznego i Narodów. 2do. Vice-Professor do Prawa kraiowego, do Historyi prawa Staro-Rzymskiego i teraźnieyszych. 3tio. Vice Professor do Historyi handlu &c.

Vice Professorowie wszystkich Collegiów będą powinni zastępować w czasie słabości swoich Professów lub

w innym ich ſprawiedliwym zatrudnieniu, maiąc oraz prawo naſtąpienia na wakuiące ich mieyſca.

8vo. Do każdego z wyrażonych Collegiów przyłączone będą oſoby prócz Profeſsorów i Vice Profeſsorów pod imieniem Towarzyſzów Collegii (*Socii*) maiący w nimże ſtopień doktorſki. Takowych każde Collegium więcey mieć nie będzie nad dwónaſtu z kraiowych, a zagranicznych ſześciu.

9no. Prócz tych Profeſsorów będzie ieſzcze nauczyciel ięzyka Greckiego. Tego razem powinnością ieſt, tak ordynaryinym uczniom ſwoim, iako też kandydatom Seminarii Profeſsorów, dawać ćwiczenia ięzyka łacińſkiego, naznaczaiąc im, aby z czytania autorów łacińſkich przynoſili ſprawę i rozbiór po łacinie, aby w różnych materyach liſty, mowy, powieści diſsertacye tymże ięzykiem czyſto i gładko piſali &c. Ten Profeſsor co ſię tycze poſiedzeń i obrad, należeć będzie do Collegium Teologicznego.

10mo. Każde Collegium mieć będzie Prezeſa i Sekretarza ſwego, których obieranie odprawi ſię przez ſekretne kreſki, większością głoſów. Prezes co cztery lata obieranym być ma, a tegoż ſamego potwierdzać mogą. Sekretarzem Profeſsor tylko być może, a urząd iego równie z Profeſsorſtwem trwać będzie, chybaby albo ſam ſię z niego wymówił, albo ważna iaka przyczyna ſądowego oddalenia wyciągała.

11mo. Każde Collegium obrady mieć będzie dwoiakie; iedne, dla obierania oſób na urzędy Collegii, dla wyboru i rozeſłania propozycyi do konkurſu (o czym w naſtępuiącym Rozdziale) dla examinowania żądaiących doktoryi, lub dla rozrządzenia w materyach tyczących ſię rządu i karności Collegii, i na tych zaſiadać będą ſami Profeſsorowie i Vice Profeſsorowie tegoż Collegium i Rektor Szkoły Główney. Drugie obrady ściągaiące ſię do nauk, do wykonania lub poprawy przepiſów około ſpoſobu dawania onych i do rzeczy tym podobnych: na takich mieyſce w poſiedzeniach mieć będą Towarzyſze Collegiorum. Gdy obrady Collegii złożone będą dla elekcyi Prezeſa, lub Sekretarza, dla ſądzenia konkurruiących, na tych Rektor Szkoły Główney przytomnym będzie, na innych zaś obradach nie ieſt obowiązany znaydować ſię koniecznie, ale kiedy mu ſię podoba.

12mo. Na obradach Collegiów nie Rektor znayduiący ſię na nich, ale Prezes Collegii z prawem głoſu prezydować będzie; nieuymuiąc pierwſzeńſtwa mieyſca Rektorowi a w przypadku ſprawiedliwey dla Prezeſa przeſzkody, nayſtarſzy w uczeniu Profeſsor.

13tio. Każde Collegium gdy będzie w zupełney liczbie, ułoży ſobie albo potwierdzi uſtawy około nauk ſwego wydziału i ſpoſobu dawania onych, około kondycyi maiących odbierać doktorſkie i inne ſtopnie: które to uſtawy gdy od Komiſsyi potwierdzenie otrzymaią, mieć będą moc obowiązuiącą tak oſoby Collegii, iako i uczące ſię w nimże.

14to. Pieczęć Collegii zoſtawać będzie przy Prezeſie, którey używać ma na pieczętowanie dyplomatów doktorſkich, wypiſów obrad Collegii i świadectw publicznych w materyach nauk i obyczaiów.

15to. W Szkole Główney Krakowſkiey pieczęć Collegii Theologici będzie orzeł, a w pierſiach na tarczy wyobrażenie Zbawiciela Swiata; Collegii Juridici, w pierſiach orla na tarczy głowa Kazimierza Wielkiego; Collegii Medici, w pierſiach orla na tarczy głowa Hipokrateſa; Collegii Phyſyci,

w pierſiach orła na tarczy głowa Kopernika. Też ſame herby będą na tarczy Pogoni w Szkole Główney Wileńſkiey. Szkół zaś Głównych ogólnie wziętych pieczęć będzie: Krakowſkiey, orzeł z dwóma berłami w pierſiach, i z cifrą S.A. Panuiącego Króla, którego ſzczególną opieką ſtan Akademicki ufundowany, i te uſtawy ułożone moc ſwoię biorą; napis będzie w koło: *Schola Princeps Regni*; Wileńſkiey Pogonia także z berłami, z cyfrą S.A. i z napiſem: *Schola Princeps M. D. Lit.*

16to. Acta Collegii przy Sekretarzu będą, na ktore ma mieć trzy kſiążki: *w pierwſzey* pargaminowey uſtawy Collegii od Komiſsyi potwierdzone ſpiſywać będzie; *w drugiey* oſoby Profeſsorów, Vice-Profeſsorów, pomocników, i uczniów, Towarzyſzów Collegii, oraz examina do konkurſów; *w trzeciey* materye tyczące ſię rządu i elekcyi.

17mo. Profeſsorowie któregokolwiek Collegium nie ſą obowiązani do ſpòlecznego między ſobą życia, i oprócz obrad Collegii i Szkoły Główney, oraz dozoru kaſsy nic ſpólnego mieć nie będą.

18vo. Profeſsor iednego Collegium może być Profeſsorem drugiego, lecz tylko tey lekcyi która ieſt za dodatkową płacą; może być także za Towarzyſza przyiętym, ale Prezeſem być nie może, tylko tego Collegium gdzie daie lekcyą za pryncypalną płacę.

19no. Jaki ma być ſtròy Profeſsorów w dawaniu lekcyi i innych odprawach publicznych, iaki Vice-Profeſsorów, iaki nakoniec Prezeſów; ſame Collegia między ſobą ſtoſuiąc ſię do dawnych zwyczaiów ułożą.

20mo. Na publicznych Aktach takowy zachowa ſię porządek. Pierwſze mieyſce mieć będzie Rektor Szkoły Główney; po nim, Rektor Seminarii kandydatów; za tym, Prezeſowie Collegio-

legiorum; po nich Wyſłużeni, po tych Collegia zaczynaiąc od tego z którego Rektor ieſt wybrany, a kończąc na tym z którego naydawniey był Rektor. Między ſamemi zaś Profeſsorami Collegiów na ſamą dawność w uczeniu wzgląd będzie. Po Collegiach Rektor ſzkół wydziałowych ze ſwoiemi Profeſsorami, a nakoniec kandydaci Seminarii. Nie na każdym zaś akcie publicznym Profeſsorowie ſzkół wydziałowych i kandydaci znaydować ſię maią, coby przerwę w biegu nauk czyniło, ale względem tego, ułożenie między Rektorem Szkoły Główney a Rektorem ſzkół wydziałowych naſtąpi.

21mo. Szkóła Główna maiąca w ſobie cztery Collegia ſkładać ſię będzie z Rektora, Profeſsorów, Wizytatorów, Vice-Profeſsorów, pomocników, z wyſłużonych czyli emerytów duchownych i świeckich, z Prokuratora i Vice-Prokuratora; lecz do obrad nie będą mogli wchodzić tylko Profeſsorowie, Wizytatorowie, Vice-Profeſsorowie, wyſłużeni czyli Emeryci; zaś Prokurator i Vice-Prokurator będą mieli prawo zaſiadać na obradach tylko ekonomicznych.

22do. Urzędy w Szkole Główney poſiadać maią ſami tylko uczący Profeſsorowie. Wyſłużeni iako wypracowani od zaſtępowania urzędów wolnemi będą, chyba niektórzy maiący ſiły do pracy za wezwaniem przez Szkolę Główną zechcą ſię na iaki urząd podiąć.

23tio. Wyſłużonym świeckim naznacza ſię penſya taka, iaką będąc nauczycielami brali, w co wchodzić nie ma ani dodatkowa ani urzędowa bierana penſya. Duchownym zaś raz na zawſze Komiſsya takowe wyznaczy Beneficya, ktoreby wyrównały penſyi ręczney. Gdy płaca wyſłużonego

F świe-

świeckiego, albo Beneficium wyſłużonego duchownego zawakuie. Profeſsor naydawniey w którymkolwiek Collegium w Szkole Główney uczący wakuiące mieyſce otrzyma. Ze iednak od wprowadzenia poprawy do Szkół Głównych nauczyciele otrzymuiący Katedry za Patentami Komiſsyi razem nauki po więkſzey części rozpoczynaią, a tym ſamym równe do wyznaczonych wyſłużonym nagród prawo maią, Beneficia także dla wyſłużonych obmyślone wcześniey zawakować mogą, niżby ie dziś uczący Profeſsorowie poſiadać zaſłużyli; przeto rezolucya Komiſsyi dnia ośmnaſtego Liſtopada Roku 1780 zapadła, za prawidło w takowym przypadku ſłużyć będzie.

„ Komiſsya Edukacyi Narodowey:
„ Dwie kanonie Krakowſkie, to ieſt
„ kanonią Fundi Łętkowſka, i kano-
„ nią Fundi Karniew, iako też Pro-
„ boſtwo S. Floryana na Kleparzu
„ Akademii Krakowſkiey inkorporo-
„ wane dla trzech emerytów ducho-
„ wnych pro dote wiecznemi czaſy
„ naznacza, tak iż żadne z tych trzech
„ Beneficiów do ſkarbu Akademii nic
„ opłacać nie będzie, ale całkowity
„ funduſz kanonii i Proboſtwa emery-
„ tom doſtawać ſię powinien będzie,
„ na które po długim dziſieyſzych
„ poſeſsorów życiu, ci wybierani bę-
„ dą, którzy naydawniey w Szkole
„ Króleſtwa uczyli. Ze iednak praca
„ uczących od wprowadzenia reformy
„ rachować ſię muſi, bo reforma do-
„ piero los nauczycielów porównała,
„ przeto zapobiegaiąc wſzelkim trudno-
„ ściom któreby wyniknąć mogły w
„ ſtaraniu ſię o mieyſca emerytów,
„ Komiſsya ſtanowi, iż na ten raz tych
„ za emerytów podawać będzie Uni-
„ verſitati, którzy do dobra iey ſzcze-
„ gólnie przyłożyli ſię, albo którzy
„ przez napiſane w Teologii lub w

„ prawie duchownym dzieło, i od na-
„ znaczonych przez Komiſsyą refor-
„ matorów Teologii przyięte na to
„ ſobie ſzczególniey od innych zaſłu-
„ żą.

24to. Obrady główne zwoływane będą albo dla elekcyi oſób na urzędy i opatrzenia przez konkurſa katedr Vice Profeſsorami, albo dla rozrządzenia kaſsą i wyſłuchania rachunków Prokuratora i Vice Prokuratora, a zatym ſtoſowane być maią do przepiſów o rządzie wewnętrznym Szkół Głównych, z których w ninieyſzych uſtawach tylko te ſą wyrażone które wchodzą w związek Hierarchii ſtanu Akademickiego.

25to. Na obradach Szkoły Główney Rektor prezydować powinien, Sekretarz na tychże mieć będzie mieyſce naprzeciwko prezyduiącego; inni Profeſsorowie iako ſobie równi ſzczególnych mieyſc wyznaczonych mieć nie będą.

26to. Rektor Szkół Wydziałowych w mieyſcu gdzie ſą Szkoły Główne zaſiadać także będzie na ogólnych Szkoły Główney obradach.

27mo. Elekcya Rektora będzie ſpoſobem kompromiſsu. Wſzyſtkie ſtany Szkoły Główney będą zgromadzone na iedno mieyſce, ktoby iednak nie chciał na elekcyi Rektora, wolno mu nie znaydować ſię. Stany ſkładaiące Szkołę Główną ſą. *1mo.* Uczniowie Szkoły Wydziałowey. *2do.* Uczniowie Szkoły Główney. *3to.* Kandydaci z Seminarium Profeſsorſkiego. *4to.* Profeſsorowie Szkoły Wydziałowey. *5to.* Profeſsorowie, Vice Profeſorowie i wyſłużeni w Szkole Główney. Zgromadzonym prezydować będzie naymłodſzy z Profeſsorów w Szkole Główney. Ten poda po pięciu z każdego ſtanu kandydatów, z których wybierani być maią ci, którzy znowu obiorą elektorów Rektora

w ten sposób. Podawszy Prezyduiący pięciu Kandydatów z iednego stanu, wypisze ich na tablicy, wszystkie stany wybiorą z nich iednomyślnie lub większością głosów iednego. Takim sposobem postąpi się względem inszych stanów. Wtenczas owi pięciu wybrani póydą do inszey sali, i tam przez sekretne kreski obiorą iednomyślnością lub większością głosów pięciu elektorów z pomiędzy Professorów uczących w Szkole Główney. Ci elektorowie po ogłoszeniu swoim przed stanami przez prezyduiącego, dawać będą sekretne kreski na dwie osoby do Rektorstwa z liczby Professorów uczących w tym Collegium, na które przypada koley wyboru na urząd Rektorski, gdyż z każdego nastepnie wybierany być ma Szkoły Główney rządca. Przeszlą zaraz z podpisami swemi ciż elektorowie do Komissyi doniesienie o wybraniu dwóch na Rektorstwo kandydatów, którego Komissya potwierdzi, temu przyszle dyploma. Elekcya przypadać będzie dwódziestego Lipca, inwestytura zaś dnia pierwszego Października. Nim inwestytura nastąpi, Rektor Szkoły Główney poprzedzaiący rządy zastępować będzie. Urząd Rektora czteroletni iest. Rektor na urzędzie swoim potwierdzony być może na raz tylko drugi, kiedy się obieraiący na to iednomyślnie zgodzą. Po zakończeniu takiego potwierdzonego Rektorstwa koley Collegiów w obieraniu nowego Rektora zachowana być ma podług ogólnego przepisu. A gdyby Rektor umarł przed czasem elekcyi, Szkoła Główna do obierania Rektora nie przystąpi aż w dzień elekcyom naznaczony. Tymczasem naystarszy w uczeniu Professor tegoż Collegium z tytułem Pro-Rektora mieysce Rektorskie zastępować będzie. Prawa sądzenia i rządzenia też same

same służyć mu maią co i Rektorowi; inwestytury przyiąć nie może.

28vo. Tytuły i ubiór Rektora też same będą, które dotąd w Szkole Główney Krakowskiey używane były.

29no. Rektor iako sędzia osób w Szkole Główney uczących i uczących się, tudzież całego stanu Akademickiego mieć będzie pisarza sądowego, który oraz w swoim dozorze Archivum Szkoły Główney trzymać powinien. Sądów tych prawidłem będzie ordinacya od Szkół Głównych podana przez Komissyą potwierdzona.

30mo. Szkoła Główna mieć będzie Sekretarza do zapisywania obrad i poczynionych rozrządzeń na tychże obradach, do pisywania listów, do zbierania dzieiów Szkoły Główney. Przy nim Protokuł obrad i pieczęć Szkoły Główney zostawać powinny.

31mo. Dwóch Bidellów Rektor Szkoły Główney kosztem Komissyi utrzymywanych mieć będzie, a to dla posługi maiącey związek z iego urzędem i jurysdykcyą. W sądach ieden mieć będzie urząd instygatora, drugi będzie na mieyscu woźnego.

ROZDZIAŁ V.

KONKURSA DO KATEDR w SZKOŁACH GŁOWNYCH.

1mo. Komissya obwieści Szkoły Główne od którego czasu otworzyć maią konkursa do Katedr w nichże, tymczasem sama opatrywać będzie zdolnych do tychże Katedr Professorów.

2do. Sami tylko Akademicy w szkołach narodowych uczący, i to po wyuczonych sześciu latach z powinności

ności przez tych, którzy do tego obowiązani ſą, do ubiegania ſię o katedry w Szkole Główney wzywani być mogą; wyiąwſzy *naprzód* katedry w *Collegium Medicum.* Do tych bowiem ogólnie wſzyſcy w tey ſztuce biegli w konkurs wchodzić mogą. Wyiąwſzy *powtóre* przypadki nadzwyczayne w którychby ſię zdarzyło żeby kto nie będący ſtanu Akademickiego żądał od Komiſsyi być przypuſzczonym do konkurſu o katedry w *Collegium Physicum* zawarte. Taki ieżeli od nieyże pozwolenie otrzyma, będzie mógł drogą zwyczayną konkurſu i ſądu do tegoż Collegium być przyiętym.

3tio. Konkurſa będą iedne na Vice Profeſsora iakiey katedry w Szkole Główney, to ieſt maiącego zaſtępować w potrzebie Profeſsora co do lekcyi iego, a w czaſie naſtępować na katedrę po nim; drugie na ſubſtytuta, to ieſt któryby był naznaczony na otrzymanie mieyſca Vice Profeſsora za iego poſunieniem ſię na katedrę.

4to. Te konkurſa odprawiane będą tym ſpoſobem: Rektor z Prezeſami czterech Collegiów większością głoſów poſtanawiać ma, do iakiey katedry naypotrzebnieyſzy ieſt Vice Profeſsor lub ſubſtytut. Wtedy ten Profeſsor, któremu oſądzony ieſt potrzebny Vice Profeſsor lub Subſtytut, poda cztery propozycye w materyi nauki ſwoiey, z których iedną, maiącą ſię podawać do odpiſania przez konkurs wybierać będą na poſiedzeniu w przytomności Rektora, Prezes i Profeſsorowie wſzyſcy tego Collegium, dla którego idzie o Vice Profeſsora lub Subſtytuta; a gdyby ſię żadna z podanych nie podobała większey liczbie tychże oſób, natenczas inne ſześć między ſobą ułożą i podadzą, z tychzaś ſześciu, iedną wybiorą iednomyślnością lub większością głoſów przez ſekretne kreſki: w

w przypadku równości w liczbie głoſów, przy Rektorze moc rozwiązania zoſtanie.

5to. Trzy lata całe odprawa konkurſu trwać będzie. W pierwſzym roku w przeciągu trzech pierwſzych mieſięcy ſzkolnych, uczyniony być powinien wybór propozycyi do ogłoſzenia, i zaraz naſtąpi donieſienie o tym do Komiſsyi z podpiſem Rektora, Prezeſa i Sekretarza Collegii wydaiącego propozycyą. A we dwa mieſiące ogłaſzana będzie z podobnym iak ſię rzekło podpiſem Rektorom wydziałowym w Koronie i Litwie; a Rektorowie rozeſzlą zaraz po zgromadzeniach i ſzkołach ſwoiego wydziału. Wyraźnie zaś przy propozycyi ma być wymieniono o iaką katedrę ieſt konkurs, i która propozycya ubiegaiącym ſię o Vice Profeſsorſtwo, która o mieyſce ſubſtytuta podana ieſt. Toż ogłoſzenie na cały kray drogą gazet publicznych uczynione będzie. Przez drugi rok, chcący wchodzić w konkurs wygotuią i przeſzlą piſma ſwoie do Szkoły Główney ſpoſ bem niżey opiſanym, tak aby wſzyſtkie iuż doſzły na dzień otwarcia ſzkół w trzecim roku. We dwa mieſiące od tego dnia zaczną ſię roztrząſać przyſłane odpiſy. Propozycye ogłoſzone zapiſywane będą w Protokule na to oſobnym w każdym Collegium z podpiſem trzech wzwyż wzmiankowanych oſób. A za naſtąpionym rozeſłaniem, w Protokule każdego zgromadzenia Akademickiego w Koronie i w Litwie z podpiſem Rektora lub Pro-Rektora i dwóch nayſtarſzych w uczeniu Profeſsorów.

6to. Odpiſuiący na propozycyą do konkurſu podaną, odeſłać ma dzieło ſwoie do Prezeſa w ogłoſzeniu propozycyi podpiſanego, nie powinien zaś ani mieyſca ani imienia ſwego przy dziele wyrażać, ale w karteczce za-

pieczętowaney do pisma przyłączoney; a tak na tey karteczce, iako i na czele dzieła ma być iaki napis łacińskim lub polskim ięzykiem położony. Inaczey przysłane odpisy przyięte nie będą.

7mo. Sąd przysłanych pism odprawi się tym sposobem. Zgromadzeni na posiedzenie Rektor Szkoły Główney, Prezes Collegii ze wszystkiemi Professorami składaiącemi to Collegium, które podawało propozycye: z tych każdy koleią brać będzie wszystkie przysłane dzieła konkursowe, które gdy każdy z osobna przeczyta, na drugim posiedzeniu poda na piśmie zdanie swoie; nastąpi potym obranie trzech nauczycielów, którzy w umówionych między sobą godzinach, zniosą wszystkie zdania, i krótko ie zebrawszy na trzeciey Collegii sessyi ie przełożą. Dawać potym będą wszyscy zasiadaiący prócz Rektora Szkoły Główney kreski sekretne, których iednomyślność, lub większa liczba stanowić będzie wygraną. Po zakończonym sądzie Rektor odpieczętuie kartkę przyłączoną do tego pisma, i imię otrzymuiącego wygraną, oraz otrzymuiącego *accessit*, ogłosi. Jeżeli się znaydzie drugi odpis, który po pierwszym za naylepszy osądzony być może, otrzyma *accessit*. W przypadku równości kresek, Rektor Szkoły Główney rozwiązywać ią będzie.

8vo. Po nastąpionym sądzie zaraz w Protokule Collegii zapisana będzie wygrana z wyrażeniem imienia wygrywaiącego, zgromadzenia w którym zostaie, dawności w uczeniu, na iaki stopień Vice Professora czy Substytuta otrzyma wygraną. Toż się zapisze względem otrzymuiącego *accessit.*

9no. Przyzwie potym Prezes Collegii osobę, którey pismo otrzymało wygranę bądź na Vice Professora, bądź na Substytuta, który stawiwszy się w Szkole Główney odprawić będzię powinien examen na ten koniec, aby dokładniey upewnić się można czyli ma tyle biegłości w nauce, ile do napisania wygrywaiącego dzieła potrzeba było. Examen tym sposobem nastąpi: Prezes Collegii zaprosi prócz Professorów w tymże Collegium Rektora Szkoły Główney, oraz Collegium drugie, w takowym ułożeniu: iż Collegia Teologiczne i Jurydyczne, a Fizyczne i Medyczne wzaiemnie w takich przypadkach zapraszać się będą. W ich przytomności zada materye konkuruiącemu Akademikowi stosuiąc się do rzeczy w którey dał odpis na propozycyą podaną do konkursu i ogólnie do nauki o którą idzie. Te materye większością głosów od zasiadaiących przyięte poda przybyłemu na examen, aby na piśmie odpowiadał na nie. Czas i mieysce od wszelkiego podeyrzenia bespieczne i strzeżone do przygotowania odpowiedzi wyznaczy. A gdy ten czas przyidzie, sessya z tychże samych osób złożona będzie, pismo roztrząsane: po którym roztrząsaniu zdania przez sekretne kreski nastąpią. Dwie trzecie części głosów stanowić będą: a gdyby zgromadzenie sądzących, na trzy równe części dzielić się nie mogło, tedy iedna ieszcze kreska na dwie trzecie części potrzebna iest. Jeżeli przez taką większość głosów examinowany za autora pierwszego odpisu uznany zostanie, doniesienie o tym Komissyi przez Rektora Szkoły Główney, Prezesa i naydawnieyszego w Collegium Professora uczynione będzie. Gdyby zaś z examinu pokazało się iż nie był zdolnym do napisania konkursowego dzieła, które za naylepsze osądzone było, tedy odesłany być ma do swego zgromadzenia, Komissya o tym uwiadomiona: a ten który otrzymał

mał w tymże konkursie *accessit*, równie iak pierwszy przywołany, examinowany i sądzony będzie. Ten którego zwyż wyrażony sąd na Vice Professora przyimie, przy Szkole Główney zaraz zostanie się; na Substytuta zaś przyięty, do swego zgromadzenia odiedzie, i tam będzie oczekiwał, aż mieysce Vice Professora zawakuie. A gdyby żaden z odpisów nie otrzymał był *accessit*, wtedy postąpić się ma, iako i w tym przypadku, o którym się następuiący Artykuł przepisuie.

10mo. Jeśli z tych odpisów nie będzie się znaydowało dwóch przynaymniey na każdą propozycyą, na początku przypadaiącego terminu sądzenia, ma być sąd o nich zawieszony. O czym uwiadomienie do Komissyi z podpisem Rektora i Prezesa Collegii do sądzenia wchodzącego posłane będzie, i na ten czas Szkoła Główna powinna zaraz powtórne teyże samey propozycyi uczynić ogłoszenie, w czasie wyznaczonych na sąd dwóch miesięcy, rok cały na odpisanie naznaczyć, a po zakończeniu roku, we cztery miesiące sąd odpisów zakończyć.

11mo. Gdyby w iedney Szkole Główney zbywało razem na Professorze, Vice Professorze i Substytucie iego, na ten czas taż Szkoła Główna doniesie Komissyi o takowym niedostatku z podpisem Rektora i czterech Prezesów Collegiorum, Komissya zaś przeniesie swą powagą z drugiey Główney Szkoły gotowego tamże Vice Professora lub iego Substytuta, a w niedostatku onych, tego którego odpis otrzymał *accessit* na propozycyą tey nauki, którey katedra zawakowała w Szkole Główney.

ROZDZIAŁ

ROZDZIAŁ VI.

SEMINARIUM KANDYDATOW PRZY SZKOLE GŁOWNEY.

1mo. Zakładaiąc Komissya stan nauczycielski, ustanawia nieoddzielnie Seminarium Professorów w Krakowie, to iest zgromadzenie, w którym z powołaniem do tey posługi oświadczaiąca się młódź, i przez rok w zgromadzeniach Akademickich większych przygotowana, brać ma edukacyą nauczycielską.

2do. Zgromadzenie Seminarii składać się będzie z Rektora, dwóch Prefektów i Kandydatów, których liczba przez Szkołę Główną za przełożeniem Komissyi będzie umiarkowana. Do którego też Seminarium Litwa swoich przyszle kandydatów. Tymczasem przez całe pięć lat w nim teraz kandydaci maią się sposobić.

3tio. Rząd wewnętrzny zgromadzenia taki będzie, iaki iest na inne zgromadzenia Akademickie przepisany pod Roz. *Zgromadzenia Akademickie.*

4to. Obrady około rządu domowego i innych spraw zgromadzenia, składane będą z Rektora, dwóch Prefektów i dwóch Kandydatów pięcioletnich losem wybranych. Sposób obrad na ten kształt być ma, iako domowe innych zgromadzeń obrady. Obacz Roz. *Obrady Zgromadzeń Akademickich.*

5to. W tym Seminarium Kandydaci przez cztery lata dokonywać nauk, a mianowicie doskonalić się maią w tey umieiętności, do którey więcey chęci i zdatności okażą. Rektor spólnie z dwóma Prefektami będzie rozrządzać nauką kandydatów stosuiąc się do ich chęci obrania i zdatności. Ci, którzy szczególniey do wymowy, poezyi, łaciny przykładać się maią, obowiązani będą uczyć się ięzyka Greckiego.

6to. Rektor Seminarii nieodstępny i iak naypilnieyszy dozór mieć powinien około obyczaiów, instrukcyi, wygód kandydatów sobie poruczonych, w czym równie usilną pomoc Prefektowie dawać mu powinni. W całym prowadzeniu tey edukacyi przełożeni sami przeięci świętością i ważnością powołania tego, wpaiać będą w młódź sobie poruczoną ducha stanu nauczycielskiego, przekładać im wielkość i pożyteczność usługi, potrzebę gruntowney religii, nieskażonych obyczaiów, wielkiego rozsądku i oświeconego rozumu. Do tego stosować się maią nauki duchowne i moralne, rady i napomnienia z nieprzerwaną wprawą złączone.

7mo. Doniesienie co rok po zwykłych probach i examinach, które kandydaci odprawiać maią, Rektorowi Szkoły Główney oddawać i do Komissyi przesyłać powinien. Doniesienie to podpisane być ma od Rektora i dwóch Prefektów.

8vo. Do dwóch Prefektów należeć będzie podług spólney z Rektorem umowy, podzieliwszy między sobą nauki, z kandydatami lekcye publiczne powtarzać, nad osobnym ichże ćwiczeniem i czytaniem mieć dozór.

9no. Tak Rektor iako i Prefektowie równe maią powinności względem nieoddalenia się od domu, i nie opuszczania lekcyi, iako i inni Rektorowie i nauczyciele: a zatym równym prawom wytrącania płacy podpadaią: iako iest w Roz. *Sąd, Kary.*

10mo. Na Rektora Seminarii Szkoła Główna większością głosow dwóch trzecich części obierać będzie dwóch kandydatów z pomiędzy nauczycielów swoich prócz *Collegium Medicum*, a Komissya iednego z nich potwierdzać. Ta elekcya odprawiać się będzie na obradzie Szkoły Główney składaiącey się z nauczy-

nauczycielów czterech Collegiów pod prezydencyą Rektora, czas tey obrady naznacza się na piąty dzień wakacyi. Urząd Rektora czteroletni będzie. Potwierdzonym być może.

11mo. Wizyta Seminarii co rok odprawiona będzie przez Rektora Szkoły Główney i iednego z nauczycielów w nieyże obranego tym sposobem, który na obieranie Wizytatorów przepisany iest w Roz. *Wizyta Zgromadzeń.* Art. 7. Sposób Wizyty podobny będzie iako i zgromadzeń Akademickich: Raport z wizyty Rektor Szkoły Główney z podpisem swoim i kollegi swego do Komissyi przesle.

12mo. Prefektowie Seminarii obierani będą z pomiędzy Vice Professorów Katedr Głównych prócz *Collegium Medicum*, tym sposobem i w tym czasie iako się rzekło wyżey w Artykule 12. Urząd ich czteroletni będzie.

13tio. O obowiązkach kandydatów, o sposobie którym do stanu Akademickiego przyięci być maią opisze się niżey w Roz. *Kandydaci.*

ROZDZIAŁ VII.

WIZYTA ZGROMADZEŃ AKADEMICKICH I SZKÓŁ NARODOWYCH.

1mo. Ponieważ wykonanie ustaw stanowi Akademickiemu i zgromadzeniom szkolnym przepisanych iednostayne i trwałe być nie może bez dozoru i bliższego wglądania; za nayprzyzwoitszy do tego środek Komissya sądzi coroczne Szkół kraiowych wizyty, i aby sposobem niżey podanym odprawowane były stanowi.

2do. Nim Hierarchia stanu Akademickiego wprowadzi się zupełnie, nim

nim Szkoły Główne dobranemi ludźmi doſtatecznie oſadzone będą, ſama Komiſsya przez lat ośm wybrane od ſiebie oſoby na wizyty rozſyłać będzie. Potym zaś Szkoła Główna Wizytatorów do ſzkół, które do niey należą, wyprawiać ma.

3tio. Zlecenia Wizytatorom dane będą iedne ogólne wſzyſtkim, a te z przepiſów tego Rozdziału ułożone, drugie ſzczególne do oſobnych zgromadzeń i Szkół ſtoſowane ile tego potrzeba wyciągać będzie, do których ułożenia oſtatnie Rektorów, i Wizytatorów raporta ſłużyć maią.

4to. Na Wizytatorów obierani będą Vice Profeſsorowie i wyſłużeni Collegiorum Szkoły Główney mogący pracować, prócz *Medicum*: także towarzyſze Collegiorum iak wyżey, którzy albo przez ſześć lat w ſtanie Akademickim po wyuczeniu z powinności na uſługach edukacyi przetrwali, albo w towarzyſtwie do kſiąg elementarnych wyznaczonym byli. Rektor Szkoły Główney na Wizytatora obranym być nie może. Wizytować iednak przez ſię zgromadzenia Akademickie i ſzkoły z urzędu ſwego ma prawo. Tenże Seminarium kandydatów przy ſwoiey Szkole Główney wizytować będzie z iednym teyże Szkoły Profeſsorem, który ſpoſobem niżey przepiſanym obierany być ma.

5to. Obrany Wizytator weźmie na mieſiąc przed wyiazdem ſwoim płacę dodatkową Wizytatorom ſłużącą; którą Komiſsya wyznaczy.

6to. Każda Szkoła Główna co rok dwóch Wizytatorów wyſyłać będzie do tych zgromadzeń Akademickich więkſzych, które pod dozór oney będą oddane od Komiſsyi, oraz do ſzkół w ręku zakonników zoſtaiących. Do mnieyſzych zgromadzeń do wizyt Rektora wydziałowego należących, będą mogli doieżdżać, gdy ſię potrzeba tego pokaże; a zwłaſzcza gdy oſoby zgromadzeń mnieyſzych z żądaniem ſię ſwoim o taką wizytę odezwą. Ciż wizytatorowie będą obierani na cztery lata. Wyznaczy im Szkoła Główna, które w ſzczególności ſzkoły będą obieżdżali.

7mo. Co cztery lata pierwſzego tygodnia w Styczniu zwołana będzie obrada na obieranie Wizytatorów. Na tym poſiedzeniu znaydować ſię powinni Rektor Szkoły Główney; Rektor Kandydatów, Profeſsorowie uczący czterech Collegiów i Viee Profeſsorowie w nich zoſtaiący. Elekcya będzie większością kreſek ſekretnych. W przypadku równości głoſów na iedną oſobę, Rektor Szkoły Główney przyda ſwą kreſkę oſobie, na którą powtórnie równość głoſów wyſzła. W przypadku równości głoſów na dwie razem oſoby, ta z nich wybrana będzie, która ieſzcze nie była Wizytatorem; ieżeliby i w tym ſobie równe były, na tenczas Rektor Szkoły Główney, moc rozwiązania mieć będzie. Donieſienie o wybranych przeſłane być ma do Komiſsyi zaraz po elekcyi z podpiſem Rektora Szkoły Główney, Rektora Kandydatów, Prezeſów i Sekretarzów czterech Collegiów, i z temiż podpiſami wciągnione w Protokuł elekcyi Szkoły Główney. Po zakończeniu teyże elekcyi, Rektor Szkoły Główney z Rektorem Kandydatów i czterema Prezeſami zaraz na oſobnym poſiedzeniu każdemu Wizytatorowi wydzieli zgromadzenia więkſze, oraz mianować będzie Subſtytutów dla każdego Wizytatora w przypadku śmierci lub zachorowania przed ſwym wyiazdem na wizytę. Takowy cały układ, iako i wybór Subſtytutów ma być ogłoſzony, w Protokule Szkoły Główney zapiſany z podpiſem znayduiących ſię na tym

 poſie-

posiedzeniu, i w doniesieniu do Komisssyi o wybranych Wizytatorach wyrażony.

8vo. Swiatła i doświadczenie obieraiących Wizytatora, dostatecznie okazywać im będą, iakich przymiotów, iakiey rostropności i sprawiedliwości, iakiey ludzkości i łagodności w obyczaiach ten być powinien, któremu poruczyć się ma tak ważny i tak wiele powinności obeymuiący urząd.

9no. Póki Komissya Wizytatorów wysyłać będzie, czas obieżdżania wyznaczy. Gdy zaś Szkoły Główne Wizytatorów obierać zaczną, wyieżdżać ci naypóźniey powinni ostatnich dni Kwietnia, (wolno im będzie prędzey, owszem powinni, gdy interessa wyciągać tego będą) a kończyć wizytę swoią w Lipcu przed zaczęciem wakacyi; tak żeby odprawuiąc wizytę przez trzy miesiące mogli być na popisach publicznych po zgromadzeniach Akademickich większych.

10mo. Gdyby przypadaiąca choroba niepozwoliła będącemu iuż w drodze Wizytatorowi zwiedzieć zlecone sobie szkoły, na mieyscu swoim wyprawić ma ze Szkoły Główney wyznaczonego Substytuta. Jeżeliby zaś tego nie mógł uczynić dla krótkości czasu lub odległości mieysca od Szkoły Główney, natenczas wyszle podług własnego wyboru Rektora, albo którego z Professorów naystarszych w uczeniu zgromadzenia Akademickiego większego, opatrzywszy go ugodnie kosztem potrzebnym na wizytowanie ze swoiey płacy dodatkowey, o czym doniesie zaraz Komissyi i oraz Szkole Główney z wyrażeniem osoby na swoie mieysce wyznaczoney.

11mo. Ziechawszy na mieysce Wizytator obwieści cale zgromadzenie na obrady, i zapisze w Protokule otwarcie wizyty z podpisem swoiey ręki.

12mo. Podać sobie każe zbiór ustaw na Szkoły Narodowe, Protokuł wizyt i inne, które w Roz. *Rektor Pro-Rektor, Prefekt.* przepisane są Księgi podane przeyrzy, aby łatwiey mógł wchodzić w roztrząsanie rzeczy tyczących się rządu i nauk.

13tio. Potym porządkiem zacząwszy od Rektora przyzywać będzie każdą zgromadzenia osobę, przyzwoite o rządzie domowym, o prowadzeniu nauk, o powinnościach każdego urzędu i osoby, i o innych potocznych rzeczach a związek z temi maiących wybadywania czynić, i odpowiedzi dla pamięci zapisywać u siebie będzie. To przy rozmowie z każdą osobą wzaiem znosić i we wszystkim z wielką bacznością z powagą i łagodnością, z winnym każdemu poszanowaniem postępować powinien. Należyty sekret, wzgląd na sławę cudzą, wstręt niepotrzebnego donoszenia, niepotrzebney ciekawości, iako nayściśley zachowa, nic iednak z obowiązków urzędu swego nie spuszczaiąc.

14to. Weyrzy w obyczaie przełożonych, nauczycielów, kandydatów, dyrektorów, uczniów; wywiadywać się będzie czyli nabożeństwo przepisanych czasów i godzin odprawiane bywa.

15to. Pozna stan domu, kassy prowincyonalney, fabryk, biblioteki, musæum. Znosić będzie inwentarze i reiestra w każdym rodzaiu tegoroczne z przeszłorocznemi, które wszystkie podpisywać ma, gdy ie dokładne znaydzie; wyiąwszy reiestr wydatków spólney zgromadzenia kassy, w które wzierać nie ma, chybaby kto z owego zgromadzenia o to doprassał się, weyrzy oraz we wszystkie księgi domowe, które w Archivum swoim Rektor trzymać powinien, i one podpisze czyniąc ieżeli potrzeba wyciągać będzie przyzwoite przestrogi.

16to. Na tych wizytach podczas examinów uważać będzie czyli pisma i odpowiedzi uczniów, zgadzaią się z temi pismami i ćwiczeniami szkolnemi, które według ustawy w Roz. *Klassy i Nauki* w Art. 9 nauczyciele zachowywać maią.

17mo. Prócz examinów z iak naywiększą dokładnością każdą klassę wizytować będzie, uważaiąc iako naypilniey z odpowiadania uczniów, tak zdatność i sposób uczenia z strony Professora, iako przymioty dowcipu i postępek z strony ucznia. Przed wizytą szkół przeyrzeć powinien co na każdą klassę i na każdego nauczyciela w ustawach i kstążkach elementarnych iest przepisano, aby nic w tey mierze pamięci iego nie uszło.

18vo. Upewnić się o sposobności i pilności kandydatów powinnością iego będzie. A gdy się który z uczniów z chęcią przyięcia stanu Akademickiego oświadczy, zniozszy się Wizytator z Rektorem, Prefektem, lub Pro-Rektorem z Professorami wszystkiemi, ieśli za nim dobre świadectwa co do przymiotów, obyczaiów, i nauki dane będą, zapisze go do raportu, rownie iako i tych którychby rzadkim umysłu przymiotem i wyższym dowcipem obdarzonych znalazł.

19no. Oświadczy uczniom i dyrektorom, iż ktoby z nich życzył sobie mowić z Wizytatorem, ma wolność mówienia i przekładania żądań swoich.

20mo. Szczególniey weyrzy w edukacyą i utrzymywanie młodzi ubogiey szlachty kosztem pospolitym od Komissyi, albo iakimkolwiek funduszowym podeymowaney, aby się o należytym dochodów użyciu, o potrzebach i wygodach teyże młodzi upewnił.

21mo. Do Wizytatora także należeć będzie ieśli są iacy w mieyscu wizyty iego, nauczyciele i nauczycielki trzymaiące u siebie młódź w spólnym pożyciu na edukacyi, poznać ich stan, rząd, zdatność osób, sprawowanie się co do religii i obyczaiów, nauki; i o tym punkt w doniesieniu swoim umieścić powinien. Względem tey rzeczy rządzić się ma prawidłami przepisanemi dla Rektora w Rozdz. VIII. Art. 22. Nie ma się zaś żadną miarą wdawać w prywatne i szczególne w domach obywatelskich edukacye.

22do. Wywiadywać się będzie ieżeli w owych wydziałach, które wizytuie, nie znayduią się iakie szkoły, któreby bez pozwolenia Komissyi otwarte były, i albo sam do nich doiechawszy, albo przełożonego tamtych szkół przyzwawszy do siebie, w niydzie w roztrząśnienie rzeczy i iak nayweześniey będzie mógł Komissyi doniesie.

23tio. Może po drodze zwizytować kilka szkół parafialnych i wieyskich, weyrzyć w sposób instrukcyi w onychże, z łagodnością zalecaiąc w czym osądzi godne poprawy. A z duchownemi mieysca pasterzami, z dziedzicami i ich namiestnikami postępuiąc sobie ze wszelką ludzkością i roztropnością, oświadczać powinien tym, którzy się do założenia i utrzymywania szkół rzeczonych przyłożyli, szacunek i wdzięczność imieniem Komissyi i oyczyzny, innych zaś do podobnego dobrodzieystwa publicznego zachęcać, oraz zalecać aby się z Rektorem Wydziałowym około sposobu prowadzenia nauk znosić chcieli.

24to. Kiedy który z uczniów z iednych szkół, do innych lub z iedney kondycyi do szkół przenosząc się należytego świadectwa nie będzie mógł okazać Prefektowi, a w tym przypadku uda się do Wizytatora; ten naprzód starać się będzie zasiągnąć wiadomości o przyczynach nie danego świadectwa,

ctwa, potym wfzelkie okoliczności zważywfzy, gdy flufzność i roztropność dozwoli, może udaiącemu fię dać lifty do Prefekta z zaleceniem przyięcia iego, i nakazaniem pilnieyfzey baczności na fprawowanie fię dalfze. Tego iednak dobrodzieyftwa użyczać nie ma tym, którzyby publicznie ze fzkół rugowani byli, iako ieft w Roz. XXIII. *Kary.*

25to. W przypadkach fpraw iakowych do niego wytaczaiących fię których inaczey tylko formą fądową zakończyć nie będzie można, fąd złoży iako fędzia delegowany od Rektora Szkoły Główney przybrawfzy i zaprofiwfzy do fpólnego fądzenia iedną ofobę z duchowieńftwa w doftoyności iakiey poftawioną, drugą z obywatelów urzędników, zaufaniem publicznym i fzacunkiem z fprawiedliwości zafzczyconą. Sąd fię zaś odprawi porządkiem i fpofobem w ofobney na to ordynacyi przepifanym. Staraniem Wizytatora iak naywiękfzym będzie, aby fię fpory fądem polubowym czyli kompromifsem kończyły. Od fądu Wizytatorfkiego appellacya do Rektora Szkół Głównych iść może. Do niego też należeć będzie weyrzenie w to wfzyftko co fię tycze kar nagród nadzwyczaynych podług opifu w Roz. *Sąd, Kary Nagrody.*

26to. Przed zakończeniem wizyty znowu przywoła ofoby, z któremi mówić w ofobności uzna potrzebę, i napomnienia tyczące fię każdego fekretnie uczyni. Ogólne zaś zalecenia w ofobno na to przygotowaną kfięgę wpifze.

27mo. Akt całey fwoiey wizyty w każdym zgromadzeniu z opifaniem codziennych robót od zaczęcia aż do końca wizyty zapifze w Protokule zgromadzenia i wypis tegoż aktu wywiezie z fobą od Rektora, Prefekta i wfzy-

wfzyftkich Profefsorów podpifany, a potym wciągnie cały w Protokuł Szkoły Główney za powrotem do niey.

28vo. Ze wszytkich punktów zlecenia fobie danego, ze wfzyftkich dzieiów wizyty ułoży tyle raportów, ile zgromadzeń wizytował, podług formy przyłączoney na końcu tych uftaw tak co do fpofobu pifania, iako co do miary papieru. Tym kfztałtem ułożone donieficnie za powrotem fwoim przeczyta na pofiedzeniu Rektorowi Szkoły Główney, Rektorowi Kandydatów i Prezefóm czterech Collegiów. Ciż fami zafiadaiący wyciągną z raportu ogólnego punkta ważnieyfze, iakoto, n. p. ofobliwfzych zafług ofób Akademickich lub uczniów, znakomitfzych przypadków lub nagleyfzego zaradzenia od powagi i opieki Komifsyi potrzebuiących, oraz uwagi nauczycielów względem kfiąg elementarnych, iako tymże przepifano ieft w Roz. *Nauczyciele*, i ten wypis przez fiebie podpifany do Komifsyi odefzlą.

29no. Wizytator w tym zgromadzeniu mieć będzie miefzkanie dla fiebie i ftół fpólny, płacąc od iedzenia podług uftanowioney w tymże zgromadzeniu taxy na ofobę.

ROZDZIAŁ VIII.

REKTOR WYDZIAŁOWY PRO-REKTOR.

Jako Rektor nayblizey udzieloną fobie od Komifsyi bierze władzą doglądania edukacyi narodowey, tak i naymocniey przekonanym być powinien o ważności tey fprawy i naydokładniey oświeconym w poftępowaniu na urzędzie fobie poruczonym. Sam przeięty gorliwością o prawdziwe do-

 bro

bro oyczyżny wynikaiące z edukacyi iey synów, sam iako nayusilniey zaprzątniony opatrywaniem tego wszystkiego, cokolwiek do rzeczonego celu służy, wszystkie zgromadzeń sobie powierzonych osoby ożywiać i kierować przykładem i nieosłabionym swym dozorem będzie. Obowiązki iego naycelnieysze ściągaią się do tego, aby edukacya i instrukcya sprawowana była podług przepisów ustanowioney od Rzeczypospolitey na to zwierzchności; aby młodzi obywatele przez przyzwoite oświecenie, przez ustawiczną w dobre obyczaie i nałogi wprawę przysposabiali się do własnego i powszechności narodowey uszczęśliwienia. Drugi obowiązków iego podział zawiera to wszystko, cokolwiek do rządu w swym wydziale i domu, do związku między nim a Szkołą Główną i Komissyą należy. Przepisy zatym dla Rektora i Pro-Rektora z przyzwoitym onych do okoliczności zgromadzeń mnieyszych przystosowaniem, będą.

1mo. Nim się wprowadzą obrady wydziałowe końcem elekcyi Rektorów i innych urzędników, które za lat ośm od pierwszey wizyty rozpocząć się maią, Komissya sama Rektorów i Pro-Rektorów stanowi. Rektor obierany będzie z tych tylko, którzy lat dwanaście, Pro-Rektor z tych, którzy lat dziesięć dobrowolnie oduczyli. Urząd ich czteroletni iest. Potwierdzani przez elekcyą być mogą. Lata Rektorstwa i Pro-Rektorstwa w bieg dwudziestoletnich zasług nauczycielskich liczone będą. Płaca ich urzędowa i dorobkowa, iak w Roz. *Płaca.*

2do. W przypadku śmierci albo złożenia Rektora, Prefekt mieysce iego zastępować będzie w takowym określeniu, iż ieżeli to mieysce w czwartym roku rządu zawakowało, Vice Rektorstwo trwać ma do czasu zwyczaynych obrad wydziałowych; ieżeli zawakowało przed zaczętym czwartym rokiem urzędu, miarkuiąc początek od dnia wakacyi na zwykłe elekcye przepisanego, wtedy Vice Rektor to iest Prefekt obwieści zgromadzenia wydziału swego, aby się w tymże zaraz roku szkolnym, na dzień obradom elekcyinym naznaczony ziechały na elekcyą Rektora. Rektor obrany w takowym przypadku tylko doczesnym będzie do kresu czteroletnich urzędów w ogólności. W przypadku zaś podobnego zawakowania mieysca Pro-Rektora, zastąpi ie naydawnieyszy z nauczycielów póty, aż za iego doniesieniem Rektor Szkoły Główney namiestnika Pro-Rektora naznaczy, który to namiestnik trwać będzie do czasu zwyczaynych elekcyi czteroletnich. Ci Rektora lub Pro-Rektora namiestnicy też władzą i korzyści mieć będą, które do urzędu przywiązane są.

3tio. Nie wolno będzie oddalać się od zgromadzenia swego w własnych potrzebach Rektorowi nad dni sześć Pro-Rektorowi nad cztery dni w miesiącu. Ktoby z nich miał wymagaiący interes dłuższego na czas oddalenia się ma się udać o wyraźne pozwolenie do Rektora Szkoły Główney, a mieysce iego tym czasem w zgromadzeniach większych zastąpi Prefekt, w mnieyszych zaś, naydawnieyszy z nauczycielów. Oddalaiącym się dłużey nad ten przepis, zgromadzenie przy odebraniu *roczney* płacy co puł roku, wytrąci tyle dwa razy z ich całey płacy roczney, ile na każdy dzień przypada roku szkolnego. Wytrąconą płacę obróci na co mu się zdawać będzie. Mogą na wakacye wyieżdżać, lecz powinni uprosić na swoie mieysce którego z Professorów lub wysłużonych.

4to. Obeymuiąc urząd, złoży wprzód sessyą z osobami domowemi, ukaże

ukaże im Diploma Komiſsyi na ſwoie Rektorſtwo: toż potym publiczną w ſali ſzkół odprawi ceremonią przy zgromadzonych wſzyſtkich oſobach ſzkolnych, wyſłużonych i innych gościach, na którey rzeczone Dyploma będzie przeczytane, a ſam Rektor akt ten przyſtoſowaną mową zakończy.

5to. Naypierwſzym i nayuſilnieyſzym ſtaraniem iego będzie mieć nieuſtanną baczność na dopełnienie od wſzyſtkich oſób ſwego zgromadzenia powinności imże przepiſanych; na ſprawowanie ſię tak tychże oſób iako i uczniów co do pobożności i obyczaiów; przewidywać wſzelkie okazye iakiego zgorſzenia, nieprzyzwoitości, aby wczeſnym zabieżeniem raczey przeſzkodzić onym, niżeli być przywiedzionym do ſmutney potrzeby karania, lub niepewney poprawy.

6to. Co ſobota wyiąwſzy przypadki nadzwyczayne i nagleyſze odbierać będzie od Prefekta ſprawę względem obeyścia ſię nauczycielów, uczniów, dozorców domowych. Częſto o tym znoſić ſię z ſamemi nauczycielami, i coby z kluby wypadło iak nayprędzey temu zaradzać, napomnienia oſobne w potrzebie nauczycielom i metrom dawać ma, nim do publicznych przymuſzonym będzie.

7mo. Składać co mieſiąc powinien obrady ſzkolne z Prefektem i nauczycielami, a gdyby potrzeba tego wyciągała, i Prefekt albo który z nauczycielów o to dopraſzał ſię częściey nawet nadzwyczayne; na których opatrywać maią cokolwiek ſię do rządu i karności ſzkolney, do ſpoſobu uczenia ściąga. Na tych poſiedzeniach może publiczne napomnienia dawać zachowuiąc roztropność i łagodność, kiedy oſobne przeſtrogi powtorzone, ſkutku nie otrzymały.

8vo. Na obradach co trzeci mieſiąc czytane być maią przepiſy dla Rektora, Prefekta, nauczycielów, kandydatów, wyſłużonych i kaznodziei, zgoła wſzyſtkie tych uſtaw Rozdziały podzieliwſzy wygodnie na mieſiące czytanie onych.

9no. Ma oſobliwiey przeſtrzegać, aby w ukaraniu tak ſzkolnym iako i domowym ſprawiedliwość, pomiarkowanie iako nayściśley zachowane było, ſtoſuiąc ſię do opiſów w Rozdziale. *o Sądach, Nagrodach i Karach.*

10mo. Co mieſiąc każdą klaſsę wizytować, zdatność i pilność nauczycielów miarkować, uczniów pilnieyſzych pochwalać, opieſzałych zachęcać będzie. Powinien także znaydować ſię na examinach mieſięcznych podług opiſu w Roz. *o Examinach.* A zawſze upatrywać ma wcześnie ſpoſobność młodzi do ſtanu nauczycielſkiego dla lepſzey znaiomości na potym, gdy ſię który z niey dobrowolnie z chęcią do rzeczonego ſtanu odezwie. Gdyby który z uczniów znalazł ſię po użytych różnych ſpoſobach albo wcale nie zdatny do nauk, albo niepoprawny co do obyczaiów, tedy za ſpólną z Prefektem i Profeſsorami radą, przełoży to rodzicom albo opiekunom owego młodzieńca, i do odebrania go ze ſzkół przywiedzie.

11mo. Na publicznych popiſach rocznych rozdawać będzie nagrody uczniom, którzy ſię na examinach podług zdania examinatorów godnemi onych pokazali; a odbieraiących nagrody w raporcie ſwoim do Komiſsyi wymieni.

12mo. Co rok raporta o uczniach od Prefekta i nauczycielów ſobie podane raz w Marcu do Szkoły Główney przeſzle, drugi raz w Lipcu, które odda Wizytatorowi, gdy ſię na ów czas znaydować będzie.

13tio. Rektor ſpólnie z Prefektem, albo Pro-Rektor z naydawnieyſzym z

M Pro-

Profesforów ugadzać maią metrów ięzyków cudzoziemskich lub rysunku stosuiąc się w tym punkcie do opisu w Roz. *Klassy* i nauki pod tytułem: *ięzyki i inne poboczne nauki*, a przeftrzegaiąc aby z nich nie wynikała przeszkoda do nabywania istotnieyszych umieiętności.

14to. Ma okazywać oycowską opiekę około młodzi ćwiczącey się w szkołach nie psuiąc w niczym winney od nichże Prefektowi i nauczycielom podległości. Nawiedzać będzie chorych, pociechę, pomoc i zaradzenie podług sposobności im świadczyć; ubogich bogatszym zalecać i sposoby utrzymywania się obmyślać tym zwłaszcza, którzy się co do obyczaiów i nauk lepiey sprawuią.

15to. Uczniów funduszowych, którzy to z ubogiey szlachty kosztem pospolitym utrzymywani będą, dozór i zawiadywanie szczególniey do Rektora należy. Co w przyięciu, żywieniu, odzieniu i w inne potrzeby opatrywaniu onych zachować ma, przepisano będzie w Rozdz. *o Uczniach funduszowych.*

16to. Nie ma żadnym sposobem nikomu tamować wolności udawania się do Komissyi, przeciwny temu postępek, za przestępstwo poczytany i sądzony będzie.

17mo. Pieczęć zgromadzenia większego przy Rektorze będzie, mnieyszego przy Pro-Rektorze. Swiadectwa wychodzącym ze szkół lub innym tego żądaiącym wydawane będą pod tąż pieczęcią z podpisem w zgromadzeniach większych Rektora lub Prefekta, w mnieyszych Pro-Rektora i naydawnieyszego z nauczycielów.

18vo. Swiadectwa Prefektów lub list Wizytatora, które przychodzący do szkół przynosić i w ręku Prefekta składać maią, Rektorowi pokazane i roztrząsane być powinny.

19no.

19no. Corocznie wizytować zgromadzenia mnieysze i inne szkoły w swoim wydziale Rektor powinien. Na tych wizytach podobnie iak się w Rozdziale *o Wizytatorach* przepisało postępować ma, i raporta do Szkoły Główney odsyłać zapisane Rektorowi teyże szkoły.

20mo. Pro-Rektor w przypadkach wyciągaiących zaradzenia Rektora, udawać się ma przez listy do niego.

21mo. Rektor starać się ma wiedzieć o szkołach parafialnych w swoim wydziale, i one podług sposobności wizytować, stosuiąc się do Artyk. 21. w Roz. *o Wizytatorach*, i co się niżey opisze w Roz. *Szkoły Parafialne.* Każdy zaś Pro-Rektor w pewnym okręgu, o którym się z Rektorem umówi, wizytować ie powinien.

22do. Rektor i Pro-Rektor owszem osoby wszystkie edukacyi poświęcone, rządząc się roztropnością i gorliwością o dobro spółobywatelów swoich, radami i przestrogami wspierać maią rodziców, około powierzenia dzieci tym, którzy się ich ćwiczenia i uczenia podeymuią w społeczeństwie stołu i mieszkania: *co pensyami i konwiktami* zowią. Otworzą szczerze rodzicom lub opiekunom chcącym panienki oddawać mistrzom lub mistrzyniom na pensye: iak ciężko iest zdatne do tak ważney sprawy, iaka iest edukacya, osoby znaleźć; iak często tey posługi podeymuią się tacy mistrze i mistrzynie, które z własney edukacyi, z oboiętności w religii, z niedostatku znaiomości świata, z przeszłey kondycyi i stanu, z podłych a czasem i gorszących obyczaiów, z niedobrego w stadle pożycia, z pogardy kraiu i obywatelów, z zaniedbania zupełnego podiętych obowiązków, które z powodu samego zysku przyimuią, korzystaiąc z niewiadomości rodziców, szkodliwemi niezmiernie bywaią na całe ży-

 cie

cie dla poruczoney ſobie młodzi; iako przez braknienie dobrych metrów ięzyków obcych, tańcu, muzyki &c. śmieſznemi wychowanice ſwoie czynią, niepoſtrzegaiących rodziców i krewnych łudzą. Powiedzą im, że odſyłanie do ſtołecznego miaſta na penſye, pſuie w większey części obywatelek dolę na dalſzy bieg życia, kiedy przyuczone do blaſku powierzchownego, do popiſywania ſię z talentami, do rozrywek, przeiażdżek, widowiſk, do ſądzenia o ludziach z pozoru i ze ſtroiu, nabrawſzy chęci wyrównywania w zbytkach i naśladowania bogatſzych, potym loſem ſwego ſtanu maiące wiek trawić na wſiach, znayduią w ſkażoney imaginacyi i w zbałamuconym ſercu, źrzódła nieſmaków, nudów i przykrości niezbytych, wpadaią w nieſzczęście albo płochego wyboru małżonków, albo złego w małżeńſtwie pożycia. Przełożą, iż lepiey aby dzieci nie umiały kiedy inaczey być nie może, ięzyków, i nie miały inſzych powierzchownych talentów, a gruntownie wychowane w religii, cnocie, obyczaiach, goſpodarſtwie, robotach ſtanowi ſwoiemu przyzwoitych, ſtały ſię potym dobremi żonami, matkami, paniami domu; że ten iſtotny ieſt cel edukacyi córek, tak w ſtołecznym mieście, iako i po woiewodztwach, że takie wychowanie rodzice, a ſzczególniey matki przez ſię ſame obowiązane ſą dawać; że ſię uczyć maią wykonywania tey powinności nieoddzielney od rodzicielſtwa; że oni ſą w odpowiedzi Bogu, dzieciom, oyczyznie, ieśli tego nie umieią albo nie chcą czynić.

A kiedy zbieg różnych okoliczności to ſprawi iż przyidzie do otwarcia takowych penſyi w mieyſcu wydziału Rektora, wtedy znieſie ſię on naprzód z rodzicami, i doyrzy aby żadna oſoba nieotwierała penſyi, bez pewnych świadectw

świadectw o religii, obyczaiach i zdatności ſwoiey; poſtara ſię być przekonanym przez ſię ſamego co takowy miſtrz lub miſtrzyni umie: zwyż wyrażone przeſtrogi i te, które ſię pod Roz. *o edukacyi fizyczney* zawieraią przełoży, a za poddaniem ſię onych uſtawom przepiſanym na penſye, rzecz do Komiſyi znieſie końcem otrzymania pozwolenia. Doglądać będzie żeby nauki przyzwoite dawane były zacząwſzy od dobrego czytania i piſania po polſku, rachunków; żeby uczono robót ręcznych przyzwoitych; względem ſpoſobu nauk zaleci kſiążki ſzkołom podane, a mianowicie moralney nauki i hiſtoryi zwłaſzcza narodowey; zakaże romanſów prócz Telemaka, wyciągać będzie podania ſobie reieſtru kſiąg. Co do edukacyi moralney i obchodzenia ſię względem inſtrukcyi poda za prawidło przepiſy dla nauczyciela moralney nauki, dla Profeſsorów w ogólności dla dyrektorów z przyzwoitym do okoliczności płci, wieku i kondycyi przyſtoſowaniem. Zaleci i dopilnuie aby młode panienki wprawiano do ſzczerości i zamiłowania prawdy i do kochania oyczyzny ſwoiey, przygotowywano do tych obowiązków, które tę płeć w dalſzym wieku czekaią, być dobremi iako ſię rzekło żonami, matkami, paniami &c. do tego wſzyſtkiego przykładem ſwoim miſtrzynie przodkować maią. Zakaże aby nigdy w iednym domu dzieci różney płci nie były trzymane; aby nie więcey nad ośm oſób na edukacyą przyimowano, i to nie dłużey iak do lat czternaſtu wieku; aby do kompanii i obcowania nie przypuſzczano chyba krewnych i oſób znaney ſtateczności, a to zawſze w przytomności miſtrzyni. Sam Rektor wizytować takowe penſye będzie, maiąc oko z naywiększą przyſtoynością i delikatnością, aby ſię wſzyſtko

N porzą-

porządnie i obyczaynie działo, aby inſtrukcya ſzła pożytecznie.

Względem penſyi męzkich i konwiktów ogólnyyny rozkaz ogłoſi, aby uczniowie doſzkół publicznych na nauki chodzili.

23tio. Co ſię tycze dozoru i rozrządzenia domu, zawiadywania kaſsą Prowincyonalną w naſtępuiących ſię oſobnych Rozdziałach wyrazi.

24to. Z tego wſzyſtkięgo corocznie raz raporta do Szkoły Główney przeſzle, oraz aby od Prefekta i nauczycielów podług opiſu z nich każdego powinności, iemu do przeſłania oddawane były dopilnuie. Pro-Rektorowie zaś do Rektora wydziałowego ſwoie raporta odſyłać maią.

25to. Kſiążki elementarne tak Rektor iako i Pro-Rektor na ſzkoły ſwoie przyſłane odbierać będzie od tego który zoſtanie na to umocowany od Komiſsyi; ieżeli ſię tey będzie podobało wydzielić część iaką kſiążek dla ubogich uczniów, wtenczas Rektor za ſpólnym znieſieniem ſię z Prefektem i nauczycielami uczniom za prawdziwie ubogich uznanym, podług rozrządzenia Komiſsyi też kſiążki darem od Komiſsyi rozda. Z ſprzedanych kſiąg zda rachunek temu który na to będzie miał prawo.

26to. Skład papierów i kſiąg czyli Archivum domu, w naybacznieyſzym dozorze mieć będzie; to Archivum nieoddzielnie od pomieſzkania iego złożone być powinno.

27mo. Kſięgi, które trzymać Rektor obowiązany ieſt, ſą te: *1mo.* Zbiór uſtaw Komiſsyi. *2do.* Dzieie obrad wydziałowych. *Wzór I.* *3tio.* Dzieie obrad domowych co do ſpraw ſzkolnych. *Wzór II.* *4to.* Dzieie obrad domowych co do rządu ekonomicznego. *Wzór III.* *5to.* Kſięga zawieraiąca porządek oſób zgromadzenia zacząwszy od Rektora, imiona Prefekta, nauczycielów, kaznodziei, wyſłużonych,

kandydatów, ich oyczyznę, wiek; nauki które daią; lata w zgromadzeniu; powinności przydatkowe; płacę każdego. *Wzór IV.* *6to.* Kſięga raportów o oſobach zgromadzenia do Szkoły Ggłówney. *Wzór VI.* *7mo* Kſięga raportów do Szkoły Główney o nczniach i dyrektorach *Wzory VII. i VIII.* *8vo.* Zbiór raportów dyrektorów o uczniach danych Prefektowi. *Wzór IX.* *9no.* Zapiſy przychodzących i odchodzących ſtudentów z wyrażeniem roku i dnia ich przyiścia i odeyścia, ich oyczyzny, wieku, ſpoſobu ſuſtentacyi; będzie powinnością Prefekta zapiſywać w tę kſięgę, którą weźmie *ex archivo* Rektora i tamże znowu złoży. *Wzór X.* *10mo* Inwentarz domu, ſzkół, Kościoła, biblioteki, muſæum. *Wzory XI. XII. i XIII.* *11mo.* Opis dzienny różnych dzieiów i przypadków. Ten opis należeć będzie do Prefekta. *Wzór XIV.* *12mo* Opis wynalazków iakich, doświadczeń ważnych przez którego z nauczycielów, lub kogokolwiek w tey części kraiu uczynionych. *Wzór XV.* *13tio.* Kſięga przeſtróg i zaleceń zoſtawionych przez Wizytatora owemu mieyſcu. *Wzór XVI.* *14to.* Kſięga rachunków do kaſsy, zawieraiąca płace wſzyſtkich oſób zgromadzenia z podpiſem przy odbieraniu ich właſney ręki. Także kſięga rachunków na utrzymanie i poprawę budynków. *Wzory XVII. XVIII. i XIX.* *15to.* Kſięga zdań zapiſanych o poſtępku uczniów podczas examinów i innych popiſów ſtoſownie do raportów. Zbiór także zdań nauczycielſkich danych Rektorowi do tychże raportów. *16to.* Kſięga ſzkół parafialnych. *27mo* Naoſtatek iakiekolwiek papiery, liſty, kopie tyczące ſię Komiſsyi, kaſsy, ſzkół, gdy ie oſądzi za ważne i w czaſie mogące być potrzebne, złoży w tym *archivum.*

ROZDZIAŁ IX.

DOM.

1mo. Pod imieniem domu rozumie się mieszkanie zgromadzenia, kościół, szkoły, biblioteka, musæum, wszystkie budynki domowe tak przyległe domowi, iako i oddalone, ogrody, place, apteka i drukarnia.

2do. W każdym być powinien u przełożonego abrys z plantami i rozmiarem kościoła, domu, szkół i wszystkich innych budynków i placów podpisany od Wizytatora, i na każdey wizycie ukazywany z temi, któreby nastąpiły, odmianami.

3tio. Inwentarz domu co do wszystkich iego części wewnętrznych i zewnętrznych iak naydokładniey wyszczególniony z sprzętami sal, izb, komórek, kuchni, piwnic, porządnie pod swemi artykułami ułożony podług *Wzoru XI*, podwóyny być powinien: ieden ręką Wizytatora podpisany zostanie przy Rektorze, lub Pro-Rektrze drugi od Rektora Prefekta i naydawnieyszego z profesorów, a w zgromadzeniach mnieyszych od Prorektora i dwóch Profesorów naydawnieyszych podpisany, sam Wizytator z sobą zabierze. Ten inwentarz iako i inne Rektor, Pro-Rektor, i każdy urzędnik, który iaką część zawiadywania domu ma sobie powierzoną następuiącym na urząd z okazywaniem rzeczy w nim zawartych oddawany będzie.

4to. Gdzie się znayduie apteka do Komissyi należąca, prócz opisania iey w inwentarzach, iak się rzekło, dany ieszcze będzie regestr aptekarzowi wraz z kontraktem lub pozwoleniem Komissyi od Rektora podpisany, a wzaiem od aptekarza podobny z iegoż podpisem w ręku Rektora złożony będzie. Tymże sposobem między Rektorem a Prefektem drukarni podwóyne inwentarze drukarni do Komissyi należącey być powinny.

5to.

5to. Szczególny Inwentarz biblioteki z ogólnego domowego wyięty Prefektowi szkół od Rektora, a w zgromadzeniach mnieyszych naydawnieyszemu z nauczycielów od Pro-Rektora z wzaiemnemi podpisami oddany być ma. Reiestr zaś zbioru narzędzia fizycznego &c. oraz ciekawości naturalnych, ma być od Rektora lub Pro-Rektora nauczycielowi Fizyki oddany; a narzędzia matematycznego nauczycielowi matematyki, obacz Roz. o Prefekcie, i w Rozdziale *klassy i nauki* nauczyciel Fizyki i matematyki.

6to. Każdemu z zgromadzenia wyznaczy Rektor lub Pro-Rektor stancyą maiąc wzgląd na wiek, wysługę i powinności urzędu każdego. Dopilnuie, aby u drzwi każdey izby ze strony korytarza była przybita tabliczka dla wygody maiących co do mówienia z osobami w zgromadzeniu zostaiącemi. Tabliczka w ten sposób będzie: na papierze, który okleiona być ma wyrażą się mieysca gdzie się na ten czas mieszkaiący znaydować może; każde mieysce iedne pod drugim np. *w kościele, w szkole, w domu, w bibliotece, wyszedł, powróci zaraz &c.*. Dziurki przy każdym wierszu, w którym mieysca rzeczonym sposobem wypisane są, służyć będą na to, aby w nich znaczyć podług okoliczności zatykaiąc koleczek przy tabliczce zawieszony.

7mo. Nie dopuści Rektor lub Pro-Rektor aby osoby zgromadzenia trzymały u siebie młódź na nauce iako iest w ustawach zgromadzeń Akademickich zakazano.

8vo. Część domu zostaiącą od potrzeby mieszkania i innych wygod zgromadzenia za zniesieniem się Rektora lub Pro-Rektora z architektem Komissyi oddzielona być ma murem lub innym sposobem, tak aby inszy wchód miała; i tę Rektor lub Pro-Rektor obcym naymować może.

O *9no.*

9no. Trzymany będzie odzwierny w domu, temu Rektor lub Pro-Rektor zaleci, aby wniyścia ludziom podeyrzanym nie pozwalał, aby żądaiącym widzenia się z którą osobą zgromadzenia usłużnym i ludzkim się stawiał, osoby których kto żądać będzie pierwey ostrzegał, i czyli chcą przyiąć gościa w swey izbie czyli zniść do niego, wypytywał. Aby to ostrzeżenie wygodniey i bez oddalenia się odzwiernego od wniyścia domu czynione było, do każdego piętra dzwonki będą, któremi tenże znak dawać ma tylokrotnym zadzwonieniem, iłą liczbą naznaczona iest izba osoby, o którą proszą. Tenże odzwierny trzymać będzie dzwonek domowy pod zawiadowaniem Rektora.

10mo. Ochędostwa w domu nie spuszczaiąc się na postugaczów, sam z iak naywiększą pilnością przestrzegać ma, na wszystkie mieysca często dawać baczność.

11mo. Takie między stróżami rozrządzenie uczyni, aby dla bespieczeństwa od ognia i złego człowieka koleią po całych nocach czuwali.

12mo. Ogólnie dozor czeladzi Rektór z Prowizorem mieć będzie, którey także mieszkanie wyznaczy.

13tio. Co do kościoła należy: inwentarz kościelny opisuiący, wszystkie iego części, wszystkie w nim ruchomości i sprzęty. zaktystyi, skarbcu, ołtarzów podwoyny być powinien; ieden przy Rektorze lub Pro-Rektorze z podpisem kaznodziei, a przy wizytach Wizytatora zostanie, drugi z podpisem Rektora lub Pro-Rektora oddany kaznodziei będzie. *Patrz Wzór XIII.*

14to. Kaznodziei dozór naybliższy kościoła poruczony być ma. Jego powinnością będzie w kościele, zakrystyi, kruchcie &c. porządek i ochędóstwo utrzymywać; wcześnie potrzeby kościoła upatrywać i Przełożonemu zgromadzenia o nich donosić; zakrystyana ugadzać i iego posług pilnować; przypadkowych ieśli iakie będą dochodów kościelnych reiestr trzymać i one na potrzeby tegoż Kościoła z dołożeniem się Rektora lub Pro-Rektora obracać. Przy zakrystyi być powinna księga, w którą wpisywane będą msze maiące się z obowiązku odprawiać podług artyk. 8. w Rozdziale *Nabożeństwo.*

15to. Co do szkół. Równie inwentarz budynków, izb, sal, i sprzętów w nich zawartych sporządzony, i na dwie ręce spisany być powinien, ieden z podpisem Wizytatora i Prefekta szkół, a naydawnieyszego z nauczycielów w zgromadzeniach mnieyszych, złożony u Rektora lub Prorektora, drugi z podpisem Rektorskim, Prefektowi lub naydawnieyszemu z nauczycielów w zgromadzeniach mnieyszych oddany. *Patrz Wzór XII.*

16to. Dozór bliższy około porządku, całości i ochędóstwa w szkołach, należy do Prefekta w zgromadzeniach większych, w mnieyszych do Pro Rektora, iako się obszerniey opisze w Rozdziale *Prefekt.* On za spólną z nauczycielami umową, opatrzy sług szkolnych; składkę na opał i posługę szkolną odbierać pod Reiestrem, a co od tey potrzeby zostanie, równie znioszy się z nauczycielami na ubogich zwłaszcza chorych uczniów, obracać powinien.

17mo. Sludzy szkolni mogą być wzięci z pomiędzy ubogich uczniów, którzy się tego podiąć zechcą, za pewną płacę z Prefektem umówioną.

18vo. Do Rektora i Pro-Rektora należy ogólne doglądanie około utrzymywania wszystkich budynków i naprawy w nich potrzebney, w czym ma się rządzić według następuiących przepisów. Wyznaczona od Komissyi kwota na utrzymywanie w całości domu, przy nich zostawać będzie. Pod imieniem utrzymywania całości domu, ko-

ściola, szkół, zawiera się *naprzód*: poprawienie, które wczesne być powinno, coby się w nich nadpsuło, a mianowicie opatrywanie i poprawa dachów każdey iesieni. Gdyby się pokazywała potrzeba wielkiey i nadzwyczayney poprawy, tedy Rektor lub Pro-Rektor rozpoczynać iey nie ma aż pierwey kassę generalną i architekta Komissyi uwiadomiwszy, przyłączaiąc świadectwa rzemieślników o tey potrzebie. Nie wolno mu będzie nad kwotę od Komissyi wyznaczoną, ani z kassy prowincyonalney, ani z swoich pieniędzy z upominaniem się powrotu wydawać, wyiąwszy bardzo nagły przypadek grożący znacznym nadwerężeniem albo upadkiem, co gdy się zdarzy, iak nayprędzey tak o potrzebie iak o uczynionym wydatku do kassy doniesie, to zaś pod utratą własnego wydatku a powróceniem ruszonych pieniędzy z kassy. Nie będzie mu także wolno przełamywać lub znosić mury bez poradzenia się architekta i pozwolenia Komissyi. Ma dawać baczność, aby z okien nie wylewano, co się tak całości tynku i fundamentów iako też ochędóstwu sprzeciwia. *Powtóre* do wydatku na utrzymanie domu wyznaczonego, należy dostarczanie wina, wosku do kościoła; pranie bielizny kościelney; zapłata zakrystyanowi; przykupienie lub poprawa sprzętów domowych, szkolnych i kościelnych, palenie lamp po korytarzach i w kościele. Ostrzega się względem napraw rzeczy nadpsutych, iż te tylko z pieniędzy od Komissyi wyznaczonych czynione być maią, które czasem używaniem lub tresunkiem zepsuciu podpadną; które zaś przez winę nie dozoru lub niedbalstwa zepsute będą, tego kosztem naprawione być maią, któremu do używania albo do strzeżenia powierzone były.

19no. Osobny trzymać ma reiestr Rektor i Pro-Rektor wydatków na rzeczone budyn-

ków utrzymywanie, oraz z kontraktami i kwitami rzemieślników. które z rachunkami półrocznemi do kassy generalney Warszawskiey przesyłać będzie.

ROZDZIAŁ X.

KASSA PROWINCYONALNA.

Istotną rządu Komissyi około funduszu na edukacyą narodową częścią iest rozrządzenie funduszowey kassy. Dla dokładnieyszego zawiadowania dochodów oneyże, Komissya ogólną kassę w Warszawie pod okiem swoim założywszy, prowincyonalne po kraiu pod dozorem Rektorów wydziałowych ustanowiła, a około dozoru tychże takie onym przepisy podaie.

1mo. Każdemu Rektorowi wyznaczony będzie wydział, w którym dziedzice diplomatyczni i dzierżawcy dóbr lub summ funduszowych wypłacać maią dwiema ratami procenta funduszowi edukacyinemu należące. Skład takowych dochodów iest kassą prowincyonalną, a Rektor z tey miary kassyerem prowincyonalnym.

2do. Jak naypilniey kassyer prowincyonalny wyciągać i odbierać będzie rzeczone procenta w ratach wyznaczonych, to iest: na trzy Króle i na S. Jan Chrzciciel, gdyż od tego pewność płacy pracuiących około edukacyi, rząd wewnętrzny całego stanu Akademickiego, a zatym dobro samey edukacyi istotnie zawisło.

3tio. Odbierać zaś maią procenta nie częściami lecz w całości.

4to. Po każdey racie powinien doniesienie do ogólney kassy uczynić o

 we-

wefzłych lub nie wefzłych pieniędzach, a to naypóźniey we cztery niedziele po trzech Królach lub po S. Janie.

5to. Przed przypadaiącemi ratami mieć będzie przyfyłane fobie od kafsy ogólney kwity drukowane dla oddaiących procenta, oraz z kancellaryi fądowey Komifsyi kopie pozwów na przypadek zawodu w oddawaniu na termin należytości.

6to. W takowey pozywania potrzebie nie może Rektor dłużey nad dwie niedziele od terminu wydawania pozwów odkładać. Wydawszy pozwy zeznawać ie w włafnych Grodach i iak nayprędzey extrakty do Warszawy do kancellaryi fądowey odfyłać maią.

7mo. Skoro wnidą do kafsy iakie pieniądze, zapisywać przychod ich będzie podług wzorów od kafsy ogólney fobie danych. Przytym rachunku dochodów zwyczaynych, ma być oraz przyłączony przychodów, ieżeliby iakie zdarzyły fię nadzwyczaynych.

9no. Każdy Rektor mieć będzie odteyże ogólney kafsy układ i opifanie, którym ofobom wypłacać, na iakie potrzeby wydawać z kafsy prowincyonalney powinien. Oddawać nieodwłocznie każdemu w czafy wyznaczone, które fię pod Rozdziałem *płaca* wyrażaią, a kwity z podpifami ofób, którym wypłaca, odbierać nayściśleyfzym iegoż obowiązkiem będzie.

10mo. Jak naywiękfze opatrywać ma befpieczeńftwo fkładu pieniężnego. Od famey zaś kafsy trzy klucze odmienne będą; ieden przy Rektorze, drugi przy Prefekcie, trzeci przy naydawaieyfzym nauczycielu.

11mo. Gdy kto pokaże Rektorowi afsygnacyą od Komifsyi do kafsy prowin-

prowincyonalney iemu powierzoney, zapifze na niey Rektor, iż ią przyimuie, ale póty pieniędzy wydawać nie będzie, aż obwiefzczenie od kafsy ogólney o wyfzłey teyże afsygnacyi odbierze.

12mo. Gdy po wydatkach i płacach na kafsę fobie poruczoną przypadaiących zoftaną pieniądze, z należytą oftrożnością zachowane być powinny, póki od kafsy ogólney rozrządzenie iakie nie zaydzie, króre gdy naftąpi, zaraz ie kafsyer prowincyonalny do fkutku przywiedzie.

13tio. Do Rektora ile kafsyera prowincyonalnego należeć będzie: utrzymywać korrefpondencyą z kafsą ogólną Warfzawfką; rachunki do niey dwa razy do roku, to ieft oftatnich dni Kwietnia i oftatnich dni Października z raty trzech-Królfkiey i z raty S. Jańfkiey z doniefieniem wypadaiących okoliczności przefyłać; prócz tych czafów gdy potrzeba wyciągać będzie do niey fię udawać, a wychodzące z niey rozrządzenia iako naydokładniey wykonywać.

14to. W wynikaiących potrzebach, które fię procefsu prawnego tyczyć mogą odzywać fię ma do Regenta kancellaryi fądowey i w poftępowaniu fwoim przepifów iego trzymać fię powinien.

15to. Co fię tu przepifuie Rektorowi względem fpraw tyczących fię kafsy, to wfzyftko Pro-Rektor za prawidło mieć będzie, kiedykolwiek okoliczność przypadnie wymagaiąca pomocy i wdania fię iego.

ROZDZIAŁ XI.

NABOŻEŃSTWO I ODPRAWUIĄCY POSŁUGI DUCHOWNE.

Religia i prawdziwa pobożność będąc zasadą życia chrześciańskiego a poświęceniem wszystkich cnot, iest tym samym nayistotnieyszą częścią edukacyi. Żądaiąc przeto zawczasu wpaiać ie w umysły i serca młodych, naprowadzać ich na prawdziwą drogę doczesney i wieczney szczęśliwości, ochronić od wszelkich w tey mierze nieprzyzwoitości i omyłek, te około nabożeństwa ćwiczącey się w szkołach narodowych młodzi i około posług duchownych stanowią się przepisy.

1mo. Powinność uczenia religii, wpaiania pobożności wszystkim w zgromadzeniach i szkołach przełożonym, wszystkim nauczycielom i dozorcom spólna, właściwiey do urzędu kaznodziei kosztem pospolitym od Komissyi utzymywanego przywiązana będzie.

2do. Rektor, Prefekt i nauczyciele podług okoliczności przekładać uczniom będą prawdy religii i obowiązki chrześciańskie, mówiąc gruntownie i z roztropnością, wszystko do wykonania i praktyki stosuiąc, we wszystkim ukazuiąc powinności społeczeństwa ludzkiego. Osobliwie Prefekt obiaśniać i doglądać ma dozorców domowych i dyrektorów.

3tio. Co rok przy otwarciu szkół odprawować się będzie msza uroczysta przy śpiewaniu himnu *Veni Creator.* Podobnież przy zakończeniu szkolnego roku na mszy uroczystey śpiewane być ma *Te Deum*: na którym nabożeństwie całe zgromadzenie nauczycielskie

cielskie i wszyscy uczniowie znaydować się maią.

4to. Dni poświęcone SS. Janowi Kantemu, Kazimierzowi, i Stanisławowi Kostce iako patronom szkolney młodzi w Koronie i w L twie z większym nabożeństwem i okazalszą uroczystością od teyże obchodzone będą.

5to. Codzień przed zaczęciem szkół znaydować się wszyscy uczniowie powinni na mszy studentskiey, którą kaznodzieia, nauczyciele i wysłużeni koleią mieć będą o kwandransie na ósmą. Na tey mszy iako i przy komuniach i innych nabożeństwach odmawiać będą nauczyciele i uczniowie powinni modlitwę im podaną za tych wszystkich tak żywych iako i zmarłych, którzy się do dobra edukacyi młodzi narodowey fundacyami, dobrodzieystwy, pracą, staraniem przyłożyli. Zaczynaiąc szkoły tak ranne iako i poobiednie nauczyciel uczyni wezwanie Ducha S. odmawiaiąc *Veni S. Spiritus.*

6to. W każdy miesiąc spowiedać się maią uczniowie, na co wyznaczaią się następuiące święta: w Październiku S. Jan Kanty, w Listopadzie S. Stanisław Kostka, w Grudniu Niepokalane poczęcie Nayświętszey Panny, w Styczniu Nowy rok, w Lutym Nayświętsza Panna Gromniczna, w Marcu S. Kazimierz, w Kwietniu lub przy końcu Marca spowiedź wielkanocna, w Maiu S. Stanisław biskup, w Czerwcu S. Piotr i Paweł, w Lipcu ostatnia niedziela przed zakończeniem szkół. Częstsze do świętych Sakramentów przystępowanie szczególnemu każdego nabożeństwu zostawia się z poradą rządcy sumienia.

7mo. W wielkim tygodniu w poniedziałek, wtorek i środę poprzedzaiące komunią Wielkoczwartkową, scho-

Q dzić

dzić się będą uczniowie na godzinę rano, na godzinę po południu na mieysca wyznaczone. Prefekt podzieli uczniów na dwie części, w pierwszey będą uczniowie trzech klass pierwszych, w drugiey starsi. Tam starszym kaznodzieia, młodszym naydawnieyszy z wysłużonych lub z uczących Professorów uwagi stosowane do zebrania się w siebie samego, do przypomnienia powinności chrześciańskich, do roztrząśnienia sumnienia, poprawy obyczaiów przekładać będą. We środę wieczór nastąpi spowiedź, do słuchania którey i obcych kapłanów Rektor lub Pro-Rektor zaprosić może rządząc się w tym rostropnością i znaiomością osób.

8vo. Wypłacaiąc się z winnego wdzięczności długu zeszłym z tego świata fundatorom, dobroczyńcom i tym, którzy się do edukacyi w kraiu iakimkolwiek opieki lub usługi sposobem przyłożyli, ustanowiono iest, aby corocznie w tygodniu zaduszným, tak w Warszawie w przytomności osób Komissyi edukacyiney, iako po wszystkich mieyscach zgromadzeń Akademickich i szkół odprawowany był anniwersarz za ich dusze. Na tych całe zgromadzenia i wszystkie szkoły znaydować się powinny. Prócz tego iako sami Komissarze edukacyini dobrowolny na siebie przyięli obowiązek postarania się swoim kosztem o pewną mszy liczbę, tak na wszystkich z funduszu edukacyinego płaconych, włożona iest powinność albo odprawowania, albo opatrzenia mszy w wymierze iednego złotego od sta. Miała także Komissya na tę duchowną usługę za fundatorów i dobroczyńców wzgląd i pamięć przy układaniu nakazanych prawem *concordat cum Loci Ordinariis.* Zaleca się oraz przełożonym szkół, aby na końcu szkół po obiednich nauczyciele z uczniami odmawiali

wiali Psalm *De profundis* z modlitwą *Deus veniæ largitor.*

9no. Nauka chrześciańska co niedziela i święto dawana będzie tym sposobem i porządkiem. Uczniowie dwóch pierwszych klass w swoichże klassach i od swoich nauczycielów brać będą początki wiary, i wykład historyi religii, to iest starego i nowego testamentu, podług uczynionego między temi Professorami a kaznodzieią podziału na ten bieg dwuletni, nim książka w tey materyi na szkoły wyidzie. Zacząwszy zaś od trzeciey klassy uczniowie bywać powinni na kazaniach w też same dni i godziny których młodszym nauka chrześciańska dawana będzie. Wte zaś dni świąteczne, które na uroczystość patronów szkoły i spowiedzi miesięczne wyznaczone są, wszystkich klass uczniowie kazania słuchać maią. W czasie adwentu i wielkiego postu wyższe też klassy prócz słuchania zwykłych kazań, powinni będą znaydować się na katechizmach i naukach chrześciańskich w godziny wyznaczone od kaznodziei maiącego dawać te katechizmy: a to dla odnowienia onych pamięci, aby sposobnieyszemi byli młodszych zwłaszcza dyrektorowie w tey nauce dopilnować.

10mo. Nauczyciele daiący naukę chrześciańską, baczność na to iak naypilnieyszą mieć będą, aby w przekładaniu swoim iasność, prostotę i porządek zachowywali, aby subtelne i do wiary ani do obyczaiów nie służące badania oddalali; aby we wszystkim gruntowną pobożnością, istotnym człowieka i chrześcianina obowiązkom nieprzeszkadzaiącą zawczasu tchnęli.

11mo. Kaznodziei iako duchownego rządcy sumienia młodzi, iako nauczyciela religii powinności będą: co niedziela i co święto kazanie miewać;

we dni świąt uroczystych o których wyżey, zaprosić kogo z wysłużonych może, spowiedzi tak w naznaczone dni w miesiącach, iako i innych czasów słuchać uczniów, do choruiących chodzić, duchowne posługi onymże świadczyć; do czego wszystkiego nauczyciele i wysłużeni pomocą kaznodziei być maią.

12mo. Do gorliwości i rostropności iego należeć będzie, aby w kazaniach i naukach na gruntownym prawd wiary wykładzie przestaiąc, do wszystkich cnot człowieka i obywatela przez naypotężnieysze i nayświętsze religii pobudki, do wieku stosowane, młódź w naukach ćwiczącą się przysposabiał, aby naukę chrześciańską z pisma Bożego, z Oyców Świętych, z naylepszych słowa Bożego opowiadaczów, których sobie za wzór weźmie czerpaiąc, z przyzwoitą myśli i stylu powagą, z gorącością ducha, słodką i przenikaiącą starał się mówić.

13tio. Kaznodzieią być może ieden z wysłużonych siły i zdatność maiący, ieżeliby na ten urząd kogo innego osobnego znaleść w czasie trudno było. Teraz Kaznodzieie od Komissyi naznaczani, potym za zupełnym hierarchii stanu Akademickiego wprowadzeniem obierani na obradach wydziałowych będą co cztery lata iako i inni urzędnicy. Lata kaznodzieystwa równie iako i innych posług lub urzędów do zasługi liczone być maią.

14to. Co się tycze zawiadywania kościołem i posługaczami kościelnemi, ma się trzymać kaznodzieia przepisów w tey rzeczy podanych pod Rozdziałem *Dom* art. 13 i 14.

ROZDZIAŁ

ROZDZIAŁ XII.

WYSŁUŻENI.

1mo. Którzy teraz przez wzgląd dawnych wysług i stanu swego utrzymywani kosztem pospolitym przy zgromadzeniach Nauczycielskich albo w innym mieyscu przemieszkuią; którzy w dalszym czasie za wprowadzeniem zupełnym Akademickiego stanu przez wysługę Nauczycielską, lub inną równie w tymże stanie ważącą, przez lat dwadzieścia dobrowolnie wypracowawszy, na płacy w nim wyznaczoney, przy zgromadzeniach Akademickich zostaną, imieniem wysłużonych (Emerytów) mianuią się.

2do. Wysłużeni przykładem swoim powinni budować młodszych; pomocą w czynieniu posług duchownych, gdy siły służą, iako to słuchaiąc spowiedzi uczniów, w porządku z innemi msze dla nich odprawuiąc, do chorych uczniów chodząc, okażą, że są użyteczni zgromadzeniu i tchną duchem posługi publiczney.

3tio. W przypadku choroby Nauczycielów a niedostatku zastępników, chwalebnie uczynią gdy podług sposobności sił, na iaki czas urząd Professora sprawować będą.

4to. Temi i innemi sposobami, iako to mianowicie przytomnością na Examinach i Popisach, na obradach szkolnych podawaniem rad, gdy o to od Przełożonych lub zgromadzenia proszeni będą, zachęcaniem do cnoty i nauki ćwiczącey się młodzi, oświecaniem rodziców i innych o korzyściach przepisów edukacyinych, pomagać i przykładać się będą do dobra edukacyi obywatelskiey, a zatym do dobra Oyczyzny.

5to. Wysłużonym od wszystkich należeć się będzie cześć i uszanowanie, iako tym którzy wiek i siły swoie na publiczną usługę łożyli. Oni zaś sami niczym sobie bardziey czci i miłości

łości

łości nie ziednaią, iako powagą w poſtępowaniu, łagodnością w obcowaniu, nie mięſzaniem ſię w rządy i ſprawy domowe nad przepiſy ſobie ſłużące, gorliwością o pomnożenie pożytkow edukacyi.

ROZDZIAŁ XIII.

PREFEKT SZKOŁ.

1mo. Stopień Preſekta naybliżſzy ieſt urzędu Rektorſkiego. W niebytności Rektora lub przypadku choroby zaſtępować go w wykonywaniu obowiązków iego i zawſze być mu pomocą powinien. Zaczym wſzyſtkie Rektora powinności mieć przed oczyma, często pamięć ich odnawiać i naywierniey one dopełniać będzie. W zgromadzeniach mnieyſzych urząd Preſekta z Pro-Rektorſkim złączony ieſt. Pro-Rektor w większey wagi przypadkach ma ſię z Rektorem ſwoiego wydziału znoſić.

2do. Za wprowadzeniem zupełney Hierarchii ſtanu Akademickiego, zgromadzenia na obradach ~~ogolnych~~ wydziałowych Preſektów obierać maią, a ten tylko Preſektem obrany bydź może, który ośm lat dobrowolnego uczenia odbył. Urząd Preſekta czteroletni ieſt. Potwierdzany przez elekcyą bydz może. Lata Preſektoſtwa w zaſługi liczyć ſię maią i płaca równie iak Nauczycielóm pomnażać ſię będzie. Teraz Preſektów Komiſsya ſtanowi. W przypadku śmierci Preſekta przed czaſem czteroletnich elekcyi Rektor ſzkoły główney o tym uwiadomiony, razem z Radą ſwoią naznaczy namieſtnika Preſekta, aż do rzeczonego kreſu, toż ſamo poſtąpi, gdy go zmienić lub złożyć będzie potrzeba. W tym naznaczeniu zachowane być maią warunki ſzkole główney na takowe przypadki ogólnie przepiſane w Roz. *Obrady.* ~~ogólne.~~

3tio.

3tio. Szczególnie do Preſekta należeć będzie rząd wewnętrzny Szkół co do porządku, karności, uczenia w Klaſsach iako i w domach przez Dyrektorów.

4to. Co ſobota Rektorowi donoſić będzie ieżeli ſię wſzyſtko podług powinności z ſtrony Nauczycielów, Dyrektórow, uczniów ſprawiło. W przypadkach zaś nadzwyczaynych prędſzey Rektora wiadomości i zaradzenia wyciągaiących każdego czaſu bez odwłoki uwiadomienie mu czynić powinien. Tak też prócz zwyczaynych ſzkolnych z Nauczycielami obrad, o nadzwyczayne poſiedzenia, kiedy potrzebę onych oſądzi, dopominać ſię może.

5to. Prefekt, który nie ieſt Pro-Rektorem, nad Nauczycielami władzą rozkazania tylko w niebytności lub nieſpoſobności zdrowia Rektora mieć będzie. Zawſze zaś do niego należy pilnować, aby ſwoiey powinności czynili zadoſyć, aby czas wyznaczony ſwoim lekcyom wypełniali, aby w niczym przeciwko obowiązkom dobrego przykładu nie wykraczali, i o tym wſzyſtkim podług prawideł roztropności i miłości bliźniego oſtrzegać i uwiadomiać Rektora, mianowicie zaś opuſzczenie lekcyi od Nauczycielów lub opóźnienie ich zapiſywać i Rektorowi podawać będzie, ſtoſownie do tego, co ſię mowi pod Roz. *Sąd, Kary i Nadgrody.*

6to. Dopilnuie aby w każdey Klaſſie ſpiſane i zawieſzone tablice były ułożenia nauk i godzin codziennych, iakie niżey przyłączone ſą.

7mo. Na wſzyſtkich examinach każdey Klaſsy, a wſzyſtkich Popiſach znaydować ſię powinien, i względem nich ſprawować ſię podług opiſu w Ro. *Examina i Popiſy.*

8vo. Codziennie zwiedzać powinien Klaſsy, nie koniecznie codzień wſzyſtkie, ale iak nayczęściey każdą ile czas pozwoli, w nich uważać czyli tak

li tak co do godzin, iako co do ſpoſobu uczenia ſtaie ſię zadość uſtawom, czyli uczniowie na czas do Klaſs przychodzą, iako i na mſze, na nauki chrześciańſkie i kazania. Prócz tego baczność mieć będzie na ochędóſtwo w ſzkołach, na całość budynków i ſprzętów, nakazuiąc mocno ſługom ſzkolnym i zalecaiąc Profeſsorom, aby poſtrzegali tych, którzyby ſzkodę iaką czynili. Przepiſze ſługom ſzkolnym porządek i godziny pilnowania dzwonka, i dawania prze zeń znaku na powinności uczniów.

9no. Naybliżey władza iego ściąga ſię do Dyrektorów i uczniów, to ieſt do ich ſprawowania ſię tak co do obyczaiów iako i do nauki.

10mo. Wſzyſtkich przychodzących do ſzkoł zapiſywać będzie w kſiędze na to oſobney z wyrażeniem czaſu przyścia, imion, Oyczyzny, wieku, mieyſca lub ſzkoł z których przybyli, ieżeli nie proſto z domu, świadectw z innych ſzkół, lub w niedoſtatku onych liſty Wizytatora które przynieśli, Klaſsy do którey przyśli, i zaleci ich tym Nauczycielom pod którémi brać maią lekcye. Odchodzącym *zaś* ze ſzkół świadectwa podług wartości ich dawać lub odmawiać będzie, zniożſzy ſię z Rektorem i Nauczycielami, a zapiſze odchodzących w kſiędzie w którą był wpiſał przychodzących. *Patrz wzór zapisów.*

11mo. Wolno będzie każdemu chociaż nie wpiſanemu w rejeſtr uczniów ſzkolnych na lekcye publiczne przychodzić, byle ſię Prefektowi opowiedział. Prefekt zaś tego pozwolenia odmawiać nie będzie, chyba oſobom podeyrzanym albo o złe obyczaie pomówionym.

12mo. Często nawiedzać powinien mieſzkania uczniów, dozieraiąc pilności Dyrektorów, ochędoſtwa w domu i tego wſzyſtkiego cokolwiek ſię do obyczaiów i zdrowia ich ściąga, przezieraiąc kſiążki, złe odeymuiąc; ale ile ſpoſobności mieć będzie opatrywać w przyzwoite, zachęcaiąc zręcznie do ſmaku i ochoty czytania.

13tio. Z oſobliwſzą zaś pilnością nakaże Dyrektorom, aby mu donośili nieodwłocznie ſkoro który z Uczniów w chorobę popadnie, a uczniowie o chorobie Dyrektora donośić maią; zaraz za odebraną tą wiadomością nawiedzać będzie chorych, i nawiedzania podług okoliczności powtarzać, chybaby tego niebezpieczeńſtwo złożnych chorób zabraniało. W każdym iednak przypadku z pośpiechem i troſkliwością potrzebne śrzodki do uleczenia, ſpoſoby obchodzenia ſię chorego i z chorym, doradzać roztropnie i opatrywać podług ſpoſobności, poczyta ſobie za naygodnieyſzy miłości chrześciańſkiey uczynek.

14to. Daiąc Dyrektorów uczniom z iak naywiękſzą znaiomością oſób co do Religii, obyczaiów i zdatności w naukach poſtępować ſobie powinien, zapiſuiąc zawſze których uczniów, któremu Dyrektorowi porucza, a nieuſtannym dozorem pilnuiąc wykonania ich powinności, i odeymuiąc bezpieczeńſtwo przeſtępſtwa a ſzczególną baczność maiąc na poſtępowanie Dyrektorów w ukaraniu uczniów, aby żadney ſrogości, ani nawet grubiańſtwa nie popełniali; przeto zakaże tymże dozorcom domowym wſzelkiego ukarania na ciele bez ſwoiey wiadomości. Dla czego obowiązki Dyrektorów pod Roz: 20o nich, w żywey mieć pamięci ſtarać ſię będzie. Przepiſze porządek dzienny, którego ſię Dyrektorowie w domach trzymać powinni. W tym rozłożeniu godzin baczność mieć będzie, aby co dzień czas pewny na rozrywki i ćwiczenia ſił dla uczniów był wyznaczony.

15to. Co trzy mieſiące zwoławſzy Dyrektorów, przeczyta im obowiązki w tych uſtawach zawarte; toż ſamo uczyni,

czyni, ale inſzych dni względem wſzyſtkich uczniów.

16to. Co mieſiąc od Dyrektorów wymagać będzie raportów o uczniach podług wzoru tymże Dyrektorom podanego.

17mo. Prefektowi poruczony będzie dozór Biblioteki iako ſię rzekło pod Roz. *Dom* w Art. 5. Powinności do urzędu Bibliotekarza przywiązane będą te: Rejeſtr kſiążek i ſprzętów bibliotecznych podwóyny ſpiſać podług przepiſu tamże podanego; względem przykupienia kſiąg potrzebnych Rektorowi donieſienia czynić, aby tenże przełożył potrzebę Komiſsyi; doyrzeć, aby izby Nauczycielów, kandydatów opatrzone były w kſiązki ſzkolne, na każdey kſiązce napiſawſzy do którego Profeſsora należą, i aby te od iednego do drugiego przenoſzone nie były dopilnować. Nikomu z domowych nie wydawać kſiązki z biblioteki bez rewerſu; obcym zaś bez zakładu wartości we dwóy naſób, tyle ile kſiązka ſzacowana będzie.

ROZDZIAŁ XIV.

NAUCZYCIELE.

Skoro włożony na ſiebie obowiązek przyimie Nauczyciel, przeięty ważnością urzędu i świętością powinności ſwoich, zabierze ſię do wykonania onych z iak naywiękſzą gorliwością o poſpolite ludzkości i Oyczyzny dobro. Poglądać na ſiebie będzie iako na Obywatela ſłużącego Oyczyznie w wychowaniu ſynów iey a wſpółobywatelów ſwoich. Rozważy iſtotę edukacyi człowieka i obywatela, iako ona zależy na tym, aby Ucznia ſpoſobnym ze wſzyſtkich miar uczynić do tego, żeby i iemu było dobrze i z nim było dobrze. Cokolwiek ſtanowi ſzczęśliwość oſobną człowieka, zdrowie, cnota

ta i obyczaie, rozſądek pewny, dobry rząd domowy, miłość, przyiazń i ſzacunek u drugich; cokolwiek ſkłada ſzczęśliwość publiczną, równa i nayściśleyſza ſprawiedliwość, prawodawſtwo mądre, obrona kraiowa, cnoty obywatelſkie, niepodległość w zdaniu, ſzlachetność myśli i poſtępków, ſzanowanie iako nayświętſze własności cudzey; to wſzyſtko ieſt rzeczą edukacyi i celem ſtarań Nauczyciela.

Biorąc ſię zatym do tey poſługi, te w ogólności przepiſy za prawidła ſwego poſtępowania mieć będzie.

1mo Nauczyciel każdy powinien być o tym przekonany, że przymioty iego rozumu i ſerca wpłyną w rozum i ſerce uczniów. Trzeba Nauczycielowi iaśnie widzieć rzeczy, znać grunt człowieka, ſkłonności, namiętności, poiętność każdemu wiekowi właściwą, związek umieiętności ludzkich. Trzeba być pobożnym, czułym, nie naruſzonym, ſprawiedliwym, gorliwym o dobro poſpolite ludzi, i ſzczególne ſwoich Uczniów. Ktokolwiek ſię podeymuie tey uſługi Oyczyznie ſwoiey, roztrząſnąć ma dobrze obowiązek który bierze na ſiebie, ſiły które przynoſi. Uczyć ſię ſam powinien; czytać kſiązki moralne czyſtey nauki; czytać dzieła dobrych Logików daiących poznawać poſtępowanie i związek myśli człowieka; czytać kſiązki o ſpoſobie uczenia. (*) Mianowicie obowiązani ſą Nauczyciele kſiązki elementarne, pierwey nim ie wykładać uczniom poczną, z iak naywiękſzą pilnością przeczytać, ich układ i całą oſnowę z gruntu zrozumieć,

(*) *Takie kſiązki między innemi ſą: Francisci Baconis de dignitate & augmento scientiarum. Novum organum &c. De la maniere d' enseigner & d' ètudier les belleſ lettres par M. Rolin. Ratio docendi pro Magistris. P. Juventii è Soc. Jesu. Traité du choix & de la mèthode des ètuds par Claude Fleury. Essai sur l' ètude* bez imienia Autora.

zumieć, naukę w nim zawartą i sposób prowadzenia oney tam przepisany zupełnie przeiąć. Rachować się z sobą samym po szkole: rozmyślać o postępkach i powinnościach swoich. Myśleć i rozważać ieszcze więcey niż czytać. Żadnego rzemiosła umieć bez nauki nie można.

2do. Niech uważa, co się ma mówić, co zamilczeć. Nic nigdy nie mówić w szkole czego sam iaśnie nie rozumie, na co się nie nagotuie, coby nad poiętność uczniów było.

Mówić, odpowiedać grzecznie, przyiemnie do zadosyć uczynienia.

Pomnieć, że z ludźmi rozumnemi sprawa, chociaż z dziećmi sprawa. Mówić z niemi zawsze rozsądnie, rozumnie, z przyzwoitym iedney rzeczy z drugiey wnoszeniem, i dozierać, aby i oni sami podług poiętności i wieku swego takimże sposobem o rzeczach mówili, iest wprawiać uczniów w zdrową praktyczną logikę, to iest w gruntowny rozsądek, który ma być istotnym wodzem człowieka w całym iego życiu, w publicznych i domowych sprawach, i bez którego dowcip i nauki staią się próżnemi i szkodliwemi.

Starać się o poznanie charakteru, skłonności, przymiotów każdego ucznia powinien.

Pozwalać, owszem zachęcać dzieci, aby względem tego co mówi, przerywali, poufale swoie pytania, wątpliwości czynili.

Nie obrażać uczniów mową dumną, zapalczywą, próżną, grubiańską. Poznaią iego charakter. Prędkość, lekkość iego, przywiedzie ich do pogardy.

3tio. Sprawi sobie Nauczyciel poważanie, kiedy przepisane ustawy Komissyi iak nayściśley zachowywać będzie, nie uchylaiąc onych na żadne względy urodzenia, przywiązania, pokrewieństwa; kiedy iak naydokładniey powinności swoich pilnować będzie, mocą

mocą przykładu odeymuiąc dzieciom wszelką okazyą i pozór wyimowania się z swoich obowiązków; kiedy w mowach i postępkach powagę rozsądną tchnącą poszanowaniem bez żadnego pozoru dumy i udawania utrzymywać będzie.

4to. Ziedna sobie przywiązanie okazuiąc szczerą przyiacielską, oycowską ku uczniom miłość, nie czczemi słowy, ale samym postępowaniem; słodko i z osobna napominaiąc; o zdrowiu ich maiąc staranie; nawiedzaiąc chorych &c.

5to. Co do sprawiedliwości należy, równie w większych iako i naymnieyszych okolicznościach zawsze iak naybardziey delikatnym i ścisłym pokaże się. Nie będzie chwalił ani nagradzał nad miarę zasługi, dopieroż z poniżeniem drugiego.

W sprawach i kłótniach między uczniami zachodzących mieć będzie sobie za obowiązek sumienia i honoru, nigdy od prawidła sprawiedliwości nieodstępować, zapobiegać plotkom; gdy przyidzie nieuchronna karania potrzeba, nigdy nie będzie karał gdy sam, albo który zawinił, iest w gniewie; ile możności staraiąc się, aby za przełożeniem iego, ten, który na karę zasłużył, o winie swoiey przeświadczonym został. Kary nie na przykrym srożeniu się ciała zakładać będzie, ale na umartwieniu umysłu, przez umnieyszenie szacunku, skromne poniżenie, stosuiąc ukaranie do charakteru, czułości i skłonności młodego. Ogólnie mówić można, kiedy się przyczynom zasłużenia na kary będzie zabiegać, umnieysży się ich potrzeba.

Władza Professora w ukaraniu określona będzie do tych tylko rzeczy, które do klassy iego należą, iako to: opuszczanie się w pilności, zaniedbanie lekcyi i kompozycyi, opuszczenie szkół, nie słuchanie i złe sprawowanie się w klassach &c.

c Jakie

Jakie zaś nagrody, iakie kary wyznaczane być maią, znayduie się w Rozdziale *Sąd, kary i nagrody.*

6to. Ogólnie cokolwiek zawiera edukacya fizyczna i moralna, wszystko to staranie Nauczyciela obeymować powinno. Obacz w Roz. *Klassy i Nauki, Nauczyciel moralney nauki.* Roz. *Edukacya Fizyczna.*

7mo. W rzeczach co do porządku domowego, co do rządu i powinności szkolnych, wyiazdu na czas krótki, wytrącania pensyi za absencyą, Rektorowi w Zgromadzeniach większych, Pro-Rektorowi w Zgromadzeniach mnieyszych Nauczyciele podległemi będą. Prefektowi wszelkie uszanowanie okazywać, i z nim się w rzeczach do urzędu iego należących znosić powinni.

8vo. Z spólnauczycielami i dyrektorami zgodnie i z przyzwoitym każdego uszanowaniem obchodzić się będzie. W przypadaiących zatargach między nauczycielami do Rektora w Zgromadzeniach większych; między nauczycielami zaś i dyrektorami, kiedy dyrektor iest winowaycą, do Prefekta udawać się należy: bo skargi przeciw nauczycielowi zawsze do Rektora zanoszone być powinny; chybaby ważność rzeczy i niemożność otrzymania w domu sprewiedliwości przymuszała wytoczyć sprawę do Wizytatora, lub szkoły Główney. W mnieyszych Zgromadzeniach zawsze do Pro-Rektora obżałowanie czynione będzie.

9no. Każdy nauczyciel spisze reiestr uczniów, którym dawać nauki podług rozrządzenia będzie z wyrażeniem imienia, przezwiska, lat wieku, i lat szkoły, dyrektora.

10mo. Wyznaczy iednego lub dwóch podług potrzeby z uczniów znanych z cnoty i rzetelności, którzyby zapisywali nie przytomność w szkole spółuczniów swoich. O przyczynach tey nieprzytomności wybadywać się będzie,

będzie, tym którzy szkoły opuścili, wszystkie opuszczone lekcye i nauki przeyść, i z nich sprawę oddać nakaże, Wyznaczaiąc prócz dyrektóra zdolnieyszych spółuczniów do przebieżenia z niemi opuszczoney nauki. Któryby trzy dni w tygodniu szkóły opuścił, Prefektowi doniesie.

11mo. Zaden Professor iako i nikt z Zgromadzenia Nauczycielskiego nie może dawać studentom prywatnych lekcyi bez zezwolenia Rektora, i póki nie wyuczy ośmiu lat. Te lekcye nie będą dawane w domu Akademickim. Kto się zaś podeymie być domowym nauczycielem, nie ma mieysca w zgromadzeniu.

12mo. Każdy nauczyciel powinien dwa razy w roku szkolnym wygotować doniesienie czyli Raport o uczniach i naukach swoich, raz pierwszego Marca, drugi raz pierwszego Lipca, i Rektorowi lub Pro-Rektorowi oddać do przesłania Szkole Główney. Raporta o Uczniach czynione będą podług wzoru niżey przyłączonego. Raporta z tych nauk, na które ieszcze książki elementarne nie wyszły, zawierać maią: *1mo.* nie same ogólne pytania i tytuły części przedsięwziętey nauki, ale samey nauki osnowe, zdania i przepisy podawane w klassie, a to zwięzło i iasnie. W historyi i geografii dosyć bedzie wytknąć artykuły. *2do.* Wymienienie książek, z których Professor naukę swoię czerpa. Względem zaś ksiąg elementarnych wypisze Nauczyciel w raporcie swoim, ieżeli co w biegu uczenia za powodem uwag i doświadczeń postrzeże potrzebuiącego poprawy, odmiany w porządku i wyrazach tamże użytych. Takowe uwagi mimo raportów każdy przesyłać może Towarzystwu do ksiąg elementarnych wyznaczonemu. Do tych raportów przyłączą osobny sextern, w którym spiszą wyrazy polskie do nauk,

uk, kunſztów lub inney materyi ſłużące, które im ſię dokładne zdawać będą.

13tio. Dla ſkutecznieyſzego dopilnowania, aby powinności Nauczycielów zachowane były i rząd ſzkolny należycie prowadzony, co mieſiąc ſkładane będą obrady ſzkolne ſtoſownie do Art: *7go w Roz. Rektor,* na których Rektor lub Pro-Rektor Prefekt i Nauczyciele zaſiadać maią, a Protokuł tychże obrad Nauczyciele koleią trzymać będą.

Namieśnicy Nauczycielów.

Nim ogólne hierarchyi nauczycielſkiey uſtawy zupełny ſkutek odbiorą i wſzyſtkim ſzkolóm w kandydatach do ſtanu Akademickiego zaſtępników mieyſca nauczycielſkiego opatrzą: tam gdzie ſię iacykolwiek teraz zaſtępnicy znayduią, te obowiązki mieć będą.

1mo. Równie iako ieſt wyżey Nauczycielom przepiſano, do dzieła edukowania ſpoſobić ſię maią.

2do. Przynaymniey trzy razy w tydzień przytomnemi znaydować ſię powinni przez czas całodzienny ſzkół w klaſsach na lekcyach, które im Rektor w Zgromadzeniach większych, a Pro-Rektor w Zgromadzeniach mnieyſzych wyznaczy, aby ſię tam ſpoſobowi uczenia przypatrywali i uczniów poznawać mogli.

3tio. W potrzebie zaſtępowania Profeſsorów co do klaſsy i przeciągu czaſu, rozrządzenie od Rektora brać będą.

4to. Ogólnie też ſamę Rektorowi lub Pro-Rektorowi podległość zachowaią, która w Rozdziale o Nauczycielach w Artykule piątym Profeſsorom przepiſana ieſt.

ROZDZIAŁ

ROZDZIAŁ. XV.

KLASSY y NAUKI.

1mo. W Zgromadzeniach Akademickich większych bieg nauk w ſiedmiu latach ſię zamknie. Klaſsa piąta przez dwa roki trwać będzie; co ſię ma rozumieć i o ſzkołach zakonnikom poruczonych, w których ſię oni ſześciu Profeſsorów utrzymywać podeymą. W mnieyſzych zaś Zgromadzeniach w klaſsach trzech przepiſany okrąg nauk, odbyty być powinien. Każda klaſsa dwuletniego biegu będzie.

2do. Czaſu ſzkolnego dwie godziny rano, dwie po południu wyznaczaią ſię. We dni rekreacyine rano tylko ſzkoły będą. O ſiodmey z rana dany będzie znak dzwonkiem ſzkolnym, za którym o kwadranſie na óſmą znaydować ſię maią uczniowie z dyrektorami w kościele na mſzy. Po mſzy reſzta czaſu do óſmey łożona będzie na oddanie ſprawy z lekcyi *Decurionom* na to wyznaczonym. Od óſmey do dzieſiątey Profeſsorowie ordynaryini lekcye dawać będą; a po południu od drugiey do czwartey. Po tych nauki języków obcych naſtąpią.

3tio. W każdey klaſsie układu nauk od Komiſsyi przepiſanego, a w kſiążkach elementarnych podanego nauczyciele nie odſtępnie trzymać ſię będą. W tych zaś naukach, w których kſiążki dotąd ieſzcze nie powychodziły, do przepiſów tak w obwieſzczeniu dla piſzących kſiązki elementarne wyrażonych, iako i tych, które na każdą klaſſę wyſzczególnione ſą, ſtoſować ſię maią.

4to. Rozpoczynaiąc każdą naukę i w każdey oneyże części, przełożą Nauczyciele iaśnie uczniom ſwoim na co ſię ona w życiu ich przyda, które przełożenie na końcu teyże nauki powtórzone będzie.

d 5to.

5to. W ſpoſobie prowadzenia nauki nieodſtępnie trzymać ſię będzie tego prawidła, aby nigdy nie kłaść rzeczy albo wyrażeń ogólnych ile możność przed ſzczególnemi; trudnieyſzych przed łatwieyſzemi; złożonych przed poiedynczemi i proſtemi; oderwanych myślą, przed podpadaiącemi pod zmyſły.

6to. Ogólnie w każdey nauce Profeſsorowie ſtarać ſię i dozierać powinni, aby ich uczniowie więcey na rozum i poięcie, niżeli na pamięć uczyli ſię. W którey rzeczy względem wypiſów z autorów klaſsycznych rządzić ſie maią przeſtrogami na czele onychże położonemi: a czaſem zoſtawić wolności uczniów, aby ſobie obrali co im ſię bardziey na pamięć opowiedzieć podoba. Na dwie rzeczy w tey mierze nauczyciel baczność mieć będzie: pierwſza aby umiał wybrać co ma uczniom ſwoim do nauczenia ſię na pamięć wyznaczyć; powtóre, aby tym, którzy nie wyznaczone na pamięć części, gładko i iaśnie ſwoiemi wyrazami wypowiedzieć nie potrafią, uczyć ſię co do ſłowa onych nakazał. Nie przerwanym nauczyciela uſiłowaniem być powinno, aby młódź ſobie poruczoną wprawiał w zaſtanawianie ſię nad rzeczami, myślenie i uważanie przez ſiebie ſamych; do tego nauki, kompozycye i wſzelakie ćwiczenia ſtoſowane być maią. Są rzeczy i okoliczności, które otaczaiąc młodego, ſame przez ſiebie uczyć go zdolne ſą: należy do roztropności nauczyciela bez wyraźney około nich nauki umieć tylko ſkierować umyſł i zaſtanowić przyzwoicie uwagę i zmyſły ucznia.

7mo. Względem kompozycyi i ćwiczeń w piſaniu ogólne prawidło będzie, aby materye onychże rozſądne, do wieku, do okoliczności, do obyczaiów dobrane; a wſzyſtkie czcze, oſchłe, oboiętne, zbyt zatrudniaiące, nadto dla uczniów

uczniów wyſokie, wywołane były. Pomiarkowawſzy zdatność uczniów do tego lub owego rodzaiu piſania, w tym ſię im bardziey nauczyciele ćwiczyć pozwolą. A zatym częſto nie naznaczaiąc żadnego ćwiczenia, zoſtawi nauczyciel woli uczniów, aby ſobie materyą i ſpoſób piſania obierali.

8vo. Ponieważ we czterech wyżſzych klaſſach czterech Profeſsorow z przepiſanemi ſobie naukami z iedney do drugiey przechodzić będą, a każdy kompozycye i ćwiczenia do ſwoiey nauki ſtoſuiące ſię wyznaczać ma; dla ochrony wſzelkiego w tey mierze zamieſzania ſtanowi ſię. Naprzód aby kompozycye i ćwiczenia tylko na niedziele i we dni rekreacyine wyznaczane były; potym aby Profeſsor nauki moralney i prawa do takowego wyznaczenia miał niedzielę; Nauczyciel wymowy wtorek; Nauczyciel Fizyki czwartek; Nauczyciel Matematyki naſtępuiącą niedzielę. Toż dalſzą koleią zacznie nauczyciel moralney we wtorek; i ta przez cało-roczny bieg utrzymywana będzie.

9no. Kompozycye i inne w piſaniu ćwiczenia od uczniów czynione, po iednym z tych piſm w każdym mieſiącu i w iedney materyi nauczyciel zachowa do czaſu popiſów, examinów i wizyt; dla użycia onychże podług tego, co ſię w Rozdziałach *Wizyta Szkół, Examina i Popiſy,* nakazuie.

10mo. Do wzbudzenia w młodzi chwalebney emulacyi pomoże różnica mieyſc w ſzkole podług zaſługi i popiſania ſię każdego, iako i inne podobne ſpoſoby.

11mo. Z tych uczniów, którzy ſię bardziey dobrym poſtępowaniem a mianowicie obyczaynością i rzetelnością, oraz nauką zalecą, wymieni nauczyciel *Decurionów,* którymby dzieſięciu ſpółuczniów wydzielonych wydawało lekcye, i przez nich Nauczycie-

d 2 lowi

łowi podawali kompozycye i inne ćwiczenia. *Decurionowie* podadzą Profesorom na tablicy przy imieniu każdego z swego wydziału sprawę, iako z tych każdy powinność szkolną wykonał lub nie. Dway będą *Decuriones Decurionum*, podług dwóch stron, na które się uczniowie dzielą w szkole. Do *Decurionów* należeć będzie zapisywać dobre i złe noty społuczniów, oraz mieć oko na ich sprawowanie się w szkole.

W szczegulności o klassach i naukach onym właściwych nauczyciele te ustawy zachowaią.

Klassa Pierwsza.

1mo. Professor pierwszey klassy dawać będzie gramatykę ięzyka polskiego i łacińskiego z wypisami z Autorów; Arytmetykę, Moralną naukę, pierwsze wiadomości z historyi naturalney.

2do. W uczeniu łacińskiey i polskiey gramatyki, deklinacye i koniugacye iak nayłepiey na pamięć od uczniów umiane być powinny. Insze uwagi i reguły dosyć będzie dobrze poiąć i gładko wymówić. Która przestroga ogólnie służyć ma i do innych nauk niewyciągaiących wypowiedzenia co do słowa *podług artykułu 6. w tymże Rozdziale pod tytułem Klassy i Nauki.*

3tio. Względem wypisów z autorów łacińskich trzymać się nauczyciel iak nayściśley będzie przestróg na czele tychże wypisów podanych. A mianowicie zaleca się, aby przekładania Autorów nie zbywał prędkim i ciągłym przełożeniem peryodów, ale pierwey każde słowo co do wszystkich stosunków gramatycznych osobno wyłożył, toż dopiero cały sens gładkim polszczyzny składem wytłómaczył; i tegoż samego od uczniów wyciągał. Ukaże oraz niekiedy uczniom sposób szukania słów w Dykcyonarzu Łacińsko-Polskim, w którym słowa porządkiem pierwiastkowe i od nich pochodzące ułożone są. Więcey co do tego Artykułu należy, obacz pod tytułem *Nauczyciel Wymowy* w tymże Roz.

4to. W nauce Artymetyki iak naypilnieyszey usilności przykładać ma aby w niey uczniowie postępowali. Nie przestanie na samych zadaniach w książce elementarney podanych, lub z kąd inąd zaciągnionych; ale trzymaiąc się nieodstępnie sposobu w teyże książce określonego, z uczniami wchodzić będzie w ciągłe rozumowanie około każdego działania arytmetycznego, zawsze stosuiąc się do poięcia młodzi, a ustawicznie to ćwiczenie powtarzaiąc. Póty nie ma z iedney części tey nauki postępować do drugiey, póki uczniowie nie nabiorą nałogu i wezwyczaienia tak pewnego, aby z łatwością i bez żadney omyłki poprzedzaiące działania wykonywać potrafili. Inaczey żadnego w tey nauce pożytku spodziewać się nie można.

5to. W nauce moralney trzymać się będzie przepisu, który się podaie niżey Professorowi teyże nauki na wyższe Klassy.

6to. Toż uczyni względem historyi naturalney, stosuiąc się do przepisów Nauczyciela teyże.

7mo. Co się tycze kompozycyi, ćwiczeń szkolnych; w tey Klassie kompozycyom prawie mieysca nie masz. Cwiczenia te pożytecznie użyte będą. *1mo.* aby uczniowie z iak naywiększym dopilnowaniem wprawiani byli w dobre wymawianie, głośne czytanie, gładkie, wyraźne, przyzwoitym tonem, zrozumieniem tego co czytaią tak ksiąg drukowanych, iako i rękopism po polsku tylko, nim nabędą rozumienia łaciny. I to ćwiczenie odprawować się będzie w szkole. *2do.* Aby uczniowie w domu przygotowywali sprawę z wypisów Autorów, wszystkie każdego w nich słowa znaczenia wyrażaiąc, a z nich

nich wybieraiąc to, które w tamtym mieyſcu Autora ſłużу; rozbiór gramatyczny (*analyſim*) każdego ſenſu czyniąc, *3tio.* aby na piſmie przynoſili co czyli w Autorach, czyli w inney iakowey lekcyi naywięcey ſię im podobało, co do pożytku w codziennym życiu lub do obyczaiów publicznych i prywatnych ſtoſuiącego ſię zdało; toż w czym iaką wątpliwość poczuli; iaka im uwaga do myśli przyſzła. *4to.* aby arytmetyczne zadania w domu rozwiązywali. *5to.* aby iedni ćwiczenia drugich od Nauczycielów ſobie podane krytykowali z racyą i grzecznością, błędy w ortografii wytykali i poprawiali. *6to.* Cwiczenia ortografii i charakteru częſte być powinny. *7mo.* Czaſem polſzczyznę na łacinę wywracać mogą, byle zdania lub powieści iaſne, krótkie i pożyteczne dawane im były, podług ogólnego o kompozycyach wyżey przepiſu. A te przekładania nie inakſze będą, tylko wywracaiąc na łacinę to, co pierwey a trochę dawniey z łaciny na polſkie tłómaczone było.

Klaſsa Druga.

1mo. Profeſsor drugiey Klaſsy dawać będzie też ſame nauki, które ſię w pierwſzey klaſsie daią podług wydziału i porządku w kſiążkach elementarnych przepiſanego.

2do. Zatym w naukach ſpólnych tey wtórey klaſsie z pierwſzą, trzymać ſię należy przepiſów i przeſtróg danych pod *Klaſsą pierwszą.*

3tio. Cwiczenia także będą też ſame w większey iednak obſzerności z ſtoſowaniem ſię do pomnożoney z wiekiem poietności i nabytych iuż nauk.

Dalſze Klaſsy.

We czterech naſtępuiących Klaſsach przechodzić maią Nauczyciele z lekcyami podług wyznaczonych rodzaiów nauk i wymiaru czaſu w Tablicy I. ułożony na tygodnie, i w Tablicach do tey przyłączonych na dnie rozrządzenia zawieraiących, tak żeby w tygodniu każdy Profeſsor dwadzieścia godzin na lekcye ſobie przepiſane łożył. Profeſsorowie ci będą: Nauczyciel wymowy, Nauczyciel Matematyki, Nauczyciel Fizyki, Nauczyciel Moralney Nauki i Prawa.

Nauczyciel Wymowy.

1mo. Do niego należeć będzie w *Klaſie trzeciey*: Trzecia część Gramatyki, Nauka łaciny, naybardziey przez tłómaczenie wypiſów z autorów które ſą: życia z Korneliuſza Neposa, liſty Cycerona i Pliniuſza. *W Klaſie czwartey*: taż nauka łaciny. Wypiſy będą z tychże co wyżey autorów. *W Klaſsie piątey* na rok pierwſzy: przekładać będzie wybrane mieyſca z Horaciuſza, Juwenalisa &c. mowy niektóre w wypiſach wyznaczone. Na rok drugi: wypiſy w rozmaitym rodzaiu z Poetów klaſsycznych, mowy niektóre. Na koniec *w Klaſsie ſzóstey* dawać będzie wiadomości i uwagi o wymowie i Poezyi, przekładaiąc wraz wybrane mowy z Cycerona, Liwiuſza, Saluſtyuſza, Tacyta, Kurcyuſza i liſt Horacyuſza *de arte Poetica.*

2do. W przekładaniu łacińſkich autorów póydzie za przeſtrogami na czele wypiſów z onychże położonemi. Podług ſtopni klaſs będzie ſię mógł obſzerniey zabawiać wykładami gramatycznemi, krytycznemi, hiſtorycznemi i z rozmaitey wiadomości zabranemi, ſkromnie i roſtropnie onychże używaiąc, kſztałt i oſnowę mów, liſtów, i innych dzieł autorów okazuiąc. Gdzie ſię zdarzy wſpomnienie zwyczaiów publicznych i prywatnych w autorach

dawnych,

dawnych, wykład wzięty będzie z Dykcyonarza ſtarożytności; w baieczney hiſtoryi z Dykcyonarza Mythiologii; około nazwiſk dawnych mieyſc i kraiów z Dykcyonarza geograficznego.

3tio. Co do kompozycyi i ćwiczeń: im większe rozumu otwarcie i większa wiadomość rzeczy nabierana w przeciągu czterech klaſs będzie, a przez to uczniowie nabędą większey obſitości i łatwości w myśleniu, mówieniu i piſaniu, tym obſzernieyſze ćwiczeń ſzkolnych materye w nich ſię znaydą. Mianowicie nauczyciel wymowy ſtoſuiąc wſzyſtko do ſtopni klaſs i połączonych w każdey klaſsie nauk, tych ſię w naznaczaniu kompozycyi i ćwiczeń trzymać będzie przepiſów. *1mo.* Aby nieodſtępuiąc nauki łacińſkiego i polſkiego ięzyka, więcey iuż ſami uczniowie bez przewodnictwa nauczyciela z autorów przekładali; *analysim* czyli rozbiór z nich czynili; ſprawę z myśli, wyrazów i oſnowy zdawali; wykłady i obiaśnienia gramatyczne, krytyczne, moralne &c. przydawali. *2do.* Aby dobrane kawałki, z autorów łacińſkich i polſkich ku wolnemu naśladowaniu dawane były. *3tio.* Poprawy i krytykowania ćwiczeń ſpółuczniów nakazywane będą. *4to.* Przekładanie wątpliwości i uwag ſwoich względem tego czego ſię uczyli, co czytali lub ſłyſzeli, iako w innych tak i w tey klaſsie ćwiczeniem ciągłym będzie, *5to.* z dobranych przykładów dwóch podobnych, lub przeciwnych przypadkow, dwóch charakterów oſób, porównania, podobieńſtwa, różnicę znaydować i na piśmie wyrażać maią. *6to.* naznaczać będzie częſto nauczyciel, aby uczniowie czynili powieści piſane lub uſtne różnych przypadków i dzieiów tak poważnych, iako też potocznych i żartobliwych, wprawuiąc ich w opowiedanie gładkie, iaſne i przyzwoite do materyi, pilnuiąc

aby

aby poznawali co pierwey, co potym ma być powiedziano, iakie okoliczności, iakie wyrazy rzecz wybitnieyſzą czynią. *7mo.* Naznaczać także będzie piſanie liſtów, którym to piſaniem rozſądek i guſt kierować ma ile to być może młodzi nie maiącey ieſzcze znaiomości świata; dla tego takowe liſtów materye wybierane być powinny, które ſię do wieku ich i okoliczności, w iakich ſą poſtawieni, i do nabytych iuż nauk ſtoſuią; a czaſem ich wolnemu obieraniu zoſtawione. *8vo.* Pożyteczna rzecz będzie, aby ſię uczniowie ćwiczyli w piſaniu łacińſkim, nabywſzy iuż wiadomości ięzyka przez czytanie i przekładanie autorów klaſsycznych. Ma zatym nakazywać nauczyciel wymowy niekiedy takowe piſania, których rzeczą wymienione zwyż materye ćwiczeń być mogą. Zoſtawi ochocie uczniów ſkładanie i piſanie wierſzy, a w którym tę ochotę i zdatność upatrzy, pomagać będzie okazaniem śrzodków do nabrania czyſtego guſtu. Oſobliwſzym zaś ſtaraniem nauczyciela wymowy być powinno, wpaiać w młódź ćwiczącą ſię, iż nadobne nauki prawdzie i cnocie ſłużyć maią; iż częſto uwodząc buyność młodego dowcipu, uſzkodzić gruntownym umiętnościom, wprawiać w prożność, lekkość i śmieſzną wytworność zwykły.

Nauczyciel Matematyki.

1mo. Do niego należeć będzie: *w trzeciey klaſsie* powtórzyć bieg Arytmetyki; dawać geometryą tak, iżby w tym roku dokończył Roz. XI. kſiązki elementarney teyże nauki. *w klaſsie czwartey*, naprzod powtorzy część geometryi dawaną w trzeciey klaſsie, nie rozdziałów porządkiem, ale biorąc różne teorye i w demonſtracyach onychże doprowadzaiąc do pierwſzych początków, z których te wypływaią. To

powtó-

powtórzenie czynić się będzie bardziey przez wybadywanie i examinowanie uczniów, niż przez ciągłe nauczyciela wykładanie. Potym przeydzie do dawania reszty pierwszey części geometryi. Przyszedszy do drugiey części, łączyć do Geometryi Algebrę z przyzwoitym pomiarkowaniem będzie, daiąc algebraiczney nauce dwie godziny na tydzień, a tak miarkuiąc żeby zupełnie całą geometryą w tey klassie dokończył; algebrę zaś aż na zagadnieniu drugiego stopnia zakończyć powinien. *W piątey klassie*, pierwszego i drugiego roku algebry uczyć będzie tym porządkiem i wydziałem, iaki się wyznaczy w samey xiążce elementarney, aby się lekcye iego zgadzały z lekcyami Fizyki. *W szóstey klassie* Logikę dawać ma.

2do. W dawaniu Geometryi trzymać się będzie prawideł przepisanych około nauki arytmetyki; to iest: aby z iedney do drugiey części nie postępował, póki pierwszey uczniowie dobrze posiadać nie będą.

3tio. Dla ćwiczenia w praktyce geometryi wyprowadzać będzie uczniów w czasach rekreacyi na pola i inne mieysca dla wykonania rozmiarów. Ukaże im na zmysły używanie narzędzi matematycznych, i podawać będzie naukę rysowania mierniczego.

4to. Wytykaiąc często z okoliczności pożytki i użycie geometryi, tak do potrzeb codziennych w życiu ludzkim, iako też do rozumowania gruntownego, smak ku tey umieiętności pomnażać i do dalszych postępków uczniów zagrzewać będzie.

5to. Daiąc *w szóstey klassie* Logikę przypominać będzie uczniom za każdą okazyą ćwiczenia w rozbiorze czyli *analysi* geometryczney i algebryczney, przywodząc ich przez to żeby u siebie w domu powtarzali bieg poprzedzaiący tychże nauk, i naznaczaiąc im co tydzień ćwiczenia stosuiące się do teyże rzeczy n. p. z suplementu xiążki elementarney geometryi.

6to. Przy wykładaniu Logiki czynić często będzie przystosowanie teyże do spraw moralnych, do postępowania sobie w życiu, pokazuiąc iako wszystkie w tey logice nauki zasadzaią się na zdrowym rozsądku, z niego wynikaią i do pewnieyszego onym rządzenia się prowadzą.

7mo. Jakikolwiek będzie zbiór narzędzia matematycznego, pod dozorem nauczyciela matematyki zostawać ma. Na co Komissya koszt podług okoliczności mieysc opatruie i narzędzia rozsyła. Reiestr poruczonych mu rzeczy spisany będzie sposobem pod Roz. *Dom w Art. piątym* wyrażonym. Z tego gabinetu żadney sztuki nie ma wydawać za Dom, osobom zaś zgromadzenia nie inaczey tylko za rewersem biorących.

Nauczyciel Fizyki.

1mo. Do niego należeć będzie dawać *w klassie trzeciey* historyą naturalną o ogrodnictwie, oraz wykładać wypisy z autorów łacińskich do teyże części historyi naturalney stosowane; *w klassie czwartey* historyą naturalną o rolnictwie z wypisami z autorów do teyże historyi. Dawać także będzie wykład wstępu do Fizyki z pierwszemi ogólney Fizyki rozdziałami, podług wyznaczenia onychże w xiążce elementarney. *W klassie piątey* na rok pierwszy Fizykę, historyą naturalną zwierząt, ptaków, ryb, pszczoł &c. z stosowaniem użycia ich do gospodarstwa, rękodzieł i handlu; wypisy z Pliniusza do teyże. *W klassie szóstey*, historyą kunsztów i rzemiosł; wypisy z Pliniusza o kunsztach i rzemieślnikach.

2do. Wykładaiąc historyą kunsztów i rzemiosł czynić będzie podług okoliczności, które się bardzo często zda-

 rzyć

rzyć muszą, przystosowanie Fizyki do tego wykładu.

5tio. Nim książka elementarna Fizyki wyidzie, nauczyciel stosować się ma do tego przepisu: aby *w czwartey klassie* zabawił się około wstępu do fizyki i na ogólnych własnościach ciał, przyrodzonych prawach biegu, ciężkości i mocy albo siły poruszaiącey. *W piątey klassie* przez dwa lata odbyć ma bieg fizyki w ten sposób: iżby żadna iey część nie minęła tak pierwszoletnich, iako drugoletnich uczniów.

4to. W ciągu Fizyki ma wyraźną różnicę czynić między tym co iest z postrzegania i doświadczenia pewne; a co samym iest ieszcze domysłem i systema: unikaiąc wszelkich niepotrzebnych i za subtelne mianych badań i domysłów.

5to. Z kądkolwiek naukę historyi naturalney o zwierzętach domowych i dzikich przed wyiściem książki elementarney zabierać będzie, zawsze wzgląd mieć powinien na wyprowadzenie pożytku tak ogólnego dla kraiu, iako szczególnego dla obywatelów z darów opatrzności. Wstrzyma się zupełnie od subtelnych i metafizycznych badań około istoty i przyrodzenia rzeczy, o których będzie mowa. Sam zaś nauczyciel postara się za czytaniem dobrych w tey materyi ksiąg, obiąć ile możności prawdziwą metafizykę dzieł natury swoiemu uczeniu wyznaczonych. A lubo historya naturalna rozciągać się może pobocznie i do tych zwierząt, które innym kraiom właściwe są, naywięcey iednak około kraiowych zabawiać się w niey należy.

6to. Jak cokolwiek uczniowie postąpią w Fizyce i historyi naturalney, naznaczać im będzie, aby niektóre ciekawsze materye gładkim pisaniem w kształcie listów, powieści lub dissertacyi wykładali: obranie materyi czasem od nauczyciela czynione, czasem woli

li piszących zostawione być ma. Do czego pomoże, kiedy nauczyciel niektóre rozdziały z sławnego historyi naturalney francuskiego autora (*) na polskie przełożone za wzór poda. Czasem w tych materyach fizycznych, w których przy niepewności odmienne zdania wielkich fizyków znayduią się, zapyta uczniów zwłaszcza mocnieyszego dowcipu i postępku, iakie się któremu z nich mniemanie dowodnieysze zdaie, i zaleci aby każdy swoie na piśmie z przyczynami przełożył. Niekiedy uczniowie uwiadomiać się będą o cenie rzeczy na targach i w kramach, przypatrywać się rzemiesłom i dziełom róznych kunsztów, uważać sposoby w robocie, roztrząsaiąc ich dokładność lub wady.

7mo. Jakikolwiek będzie zbiór historyi naturalney i narzędzia fizycznego, pod dozorem nauczyciela fizyki zostawać ma. Rejestr poruczonych mu rzeczy spisany będzie sposobem pod Rozdziałem *Dom* w Art. 5. wyrażonym. Z tego gabinetu żadney sztuki nie ma wydawać za dom, osobom zaś zgromadzenia nie inaczey tylko za rewersem biorącego. Na potrzebnieysze do wykładu fizyki a zwłaszcza mechaniki narzędzia, któreby przy swoiey prostocie do obiaśnienia nauki naywięcey służyć mogły, koszt podług wymiaru i okoliczności mieysca Komissya opatruie, zachowuiąc sobie obrócenie wyznaczoney kwoty na inne też użytki instrukcyi.

Nauczyciel moralney nauki i Prawa.

1mo. Do niego należeć będzie dawać *w trzeciey klassie* część nauki moralney wyznaczoną; wypisy z autorów łacińskich do nieyże. Dzieie Assyryi-

(*) *Mr. Buffon.*

ſyryiſkie i Perſkie z Geografią; wypiſy łacińſkie ſtoſuiące ſię do teyże hiſtoryi. *W czwartey klaſsie* moralną naukę i wypiſy do niey iak wyżey. Dzieie Greckie z Geografią; wypiſy do nichże. *W piątey klaſsie* na rok pierwſzy dzieie Rzymſkie z Geografią; wypiſy do dzieiów. Na rok drugi moralną naukę i prawo; wypiſy do tychże. *W ſzóſtey klaſsie* Prawo, wypiſy do tegoż. Dzieie narodowe z geografią. A iako czytanie hiſtoryi powſzechney w tey zwłaſzcza klaſsie domowey, uczniów zabawie zoſtawione być ma, kierować tym czytaniem, ſprawę z niego odbierać do tegoż nauczyciela należy.

2do. Nauczyciel z wykładem moralney nauki łączyć ma nie odſtępnie wprawę młodzi ſtaraniu ſwemu poruczoney w dobre obyczaie, to ieſt poſtępowanie ſobie we wſzyſtkim podług prawideł ludzkości i ſprawiedliwości; pewny będąc że w tey mierze wſzyſtko od dobrego nałogu i wezwyczaienia przy doſtatecznym o powinnościach obiaśnieniu zawiſło. Na tēn koniec czuwać będzie na wſzyſtkie okazye, w którychby młodzi wykonywać mogli ſprawiedliwość, dobroczynność, ludzkość ku bliźniemu; w którychby naganiali coby ſię przeciwnego takiemu poſtępowaniu trafiło; w którychby iak naywiękſzy wſtręt zabierali oſobliwie kłamſtwa, oſzuſtoſtwa, niedotrzymania ſłowa, rozſiewania niezgód między drugiemi, i tym podobnych wyſtępków. Takowe okazye naſtręczy im częſto. Poda ſpoſobność aby o obowiązkach moralnych z rozumem i czułością podług miary poięcia i okoliczności mówili między ſobą i obcemi. Należyte uczniów poſtępowanie co do obyczaiów i w ich przytomności i bez nich, przed temi przed któremi naybardziey chwalonemi być pragną, chwalić będzie. Omyłki w zdaniach lub uczynkach przypadkowe proſtować, przeſtępſtwa

ſtępſtwa kaźnią daiącą poczuwać ſkutki takowych przeſtępſtw, karać nie zaniedba. Oſobliwſzą także mieć będzie baczność które wyſtępki w kraiu lub prowincyi gdzie uczy, bardziey panuią, aby wcześnie przeciwko nim nauką, radą, uwagami i przeciwną wprawą uczniów ſwoich ochronił i obwarował. Tym ſpoſobem połączy inſtrukcyą moralną z edukacyą moralną.

3tio. Ponieważ dotąd nie maſz na wſzyſtkie klaſsy wygotowaney hiſtoryi dzieiów ludzkich, która z geografią ſpólnie dawana być ma, trzymać ſię będzie nauczyciel w uczeniu hiſtoryi układu oneyże zoſtawionego od Wizytatora, który od Komiſsyi przyięty i do piſania tego dzieła podany ieſt, aby w prowadzeniu hiſtoryi do niego ſię iak naybliżey ſtoſował. Dawſzy młodzi początki geografii podług wymiaru i poiętności, gdziekolwiek w dzieiopiſtwie wzmianka mieyſca iakiego zaydzie, zaraz ie nauczyciel na karcie geograficzney uczniom pokaże, i aby oni przy zdawaniu ſprawy toż czynili dopilnuie. W opowiadaniu dzieiów chronić ſię będzie, aby niedawał fałſzywych wyobrażeń rzeczy, z których naywiękſze ſzkody i zepſucie zdań i obyczaiów wynikać zwykły. Wytykać zatym powinien w czynach ludzkich chociaż na pozor okazałych, i błędnie za chwalebne poczytanych, co ſię z ſprawiedliwością, z ludzkością, z dobrą wiarą i dotrzymaniem ſłowa nie zgadza. Przeto nigdy nie będzie nazywał polityką to ieſt umieiętnością rządu, ani bohatyrſtwem, co ieſt chytrością, zdradą, podłością, gwałtem, przemocą, naiazdem i cudzego przywłaſzczeniem.

4to. W nauce prawa z naywiękſzą roſtropnością poſtępować należy, aby wſzyſtkie iego początki na prawie przyrodzonym i nayściſleyſzey ſprawiedliwości zaſadzaiąc przygotowywać umyſły młodzi do poſtrzegania w ſzczególnych

nych ustawach ich niedostatki i upatrywania sposobów wydoskonalenia onych.

5to. Ponieważ iako iest pod Roz. *o sądzie i karach,* nauczyciele mogą mianować z pomiędzy uczniów do rozsądzenia i ugadzania w mnieyszey wagi sporach i przewinieniach szkolnych spółuczniów, albo ciż sami uprasząć i wybierać takowych polubownych sędziów; a w pierwszym przypadku osądzeni mogą nie przestawać na wyrzeczeniu sędziów wyznaczonych, w ten czas wytoczenie i odwołanie sprawy póydzie przed Professora moralney nauki. W ten czas on nayściśley trzymaiąc się sprawiedliwości, a przykładem i uczynkiem samym naydzielniey wspieraiąc naukę swoię, spór rozeymie, winie karę i należyte za krzywdę zadość uczynienie wymierzy, wytknie w czym sądzący omyłkę lub przestępstwo popełnili, i te podług okoliczności sprostuie i zgromi.

6to. Obszerne będzie miał pole materyi ćwiczeń w myśleniu i pisaniu uczniów swoich. Pospolitsze mogą być: opisanie z pochwałą iakiego czynu sprawiedliwości, dobroczynności, lub inney cnoty, a z naganą spraw przeciwnych gdy o nich wiadomość zabiorą; porównywanie dwóch spraw dobrych lub złych; osób chwalebnych lub nagannych; uwagi nad ustawami w szczególnych przypadkach, zostawuiąc częstokroć wybór materyi samymże uczniom.

Języki i inne poboczne nauki.

1mo. Maiąc wzgląd na okoliczności w których się kray nasz znayduie względem granic swoich i związków tak politycznych iako handlownych, oczywista okazuie się potrzeba iak naypowszechnieyszey wiadomości języka niemieckiego, zatym w szkołach większych opatrzeni będą metrowie do dawania publiczney tego języka lekcyi.

2do. Uczący się języka Niemieckiego na trzy części podzieleni będą, to iest: poczynaiących, postępuiących i doskonalących się.

3tio. Na naukę wyznacza się godzin dwanaście w tygodniu, których podzielenie na zwyż pomienione części uczących się części do Rektora za umówieniem się z gromadzeniem nauczycielów należeć będzie. *Patrz Tablicę*

4to. Język Słowiański z uczeniem się czytać dawnych skoropisów po wszystkich szkołach Bazyliańskich dawany będzie.

5to. Metrowie Francuscy iako też rysunku i innych tym podobnych nauk lub kunsztów kosztêm publicznym po samych tylko stołecznych prowincyi miastach, a mianowicie po Szkołach Głównych utrzymywani będą.

6to. Ugodzenie takowych wszystkich metrów Rektor za spólnym zniesieniem się z Prefektem czynić ma.

7mo. Pomiarkowawszy zaś zdatność metra, może go za namiestnika nauczycielów w potrzebie użyć z przyzwoitą za tę pracę nagrodą.

8vo. Metr języka kiedy z inszych miar zdolnym będzie, może być dozorcą domowym czyli dyrektorem bez naruszenia pierwszego swego obowiązku i umówioney płacy.

ROZDZIAŁ XVI.

SZKOŁY MAIĄCE MNIEY OD SZEŚCIU PROFESSORÓW.

1mo. Ponieważ iako się wyżey rzekło w zgromadzeniach Akademickich mnieyszych trzech tylko nauczycielów będzie, a ci sześcioletni bieg odprawiać maią, nastepuiący układ zachowany być powinien z tym ostrzeżeniem; aby w których szkołach większa

kſza ſię niż trzech nauczycielów liczba znayduie, w tych Wizytator z przełożonemi i Profeſsorami rozrządzenie i podział nauk uczynił, ſtoſownie do liczby Profeſsorów i do rozłożenia czaſu lekcyi, iakie rozłożenie opiſane ieſt w Tablicy II. i w tablicach do tey przyłączonych.

2do. W rzeczonych zgromadzeniach mnieyſzych ci nauczyciele będą. *1mo.* Profeſsor *pierwſzey klaſsy* odprawuiący dwóletni bieg dawać te lekcye będzie; gramatykę na dwie klaſsy z wypiſami z autorów klaſsycznych, oraz dwie częsci moralney nauki; początki arytmetyki; pierwſze wiadomości hiſtoryi naturalney. *2do.* Dwóch Profeſsorów przechodzących z ſwemi lekcyami pewnych godzin we dwóch wyżſzych klaſsach. *Profeſsor Wymowy razem i Moralney nauki* dawać będzie trzecią część gramatyki z wypiſami na *trzecią klaſsę* wyznaczonemi. Dzieie Aſsyryiſkie, Perſkie, i Greckie z geografią. Dwie części moralney nauki z tych kſiążek które na trzecią i czwartą klaſsę ſłużą w biegu ſzkolnym ſiedmioletnim. *W trzeciey klaſsie* tenże nauczyciel *pierwſzego roku* dawać ma lekcyą o wymowie z tłómaczeniem mów Cycerona, z wypiſami z Horacyuſza i innych Poetów; Dzieie Rzymſkie z geografią ſtoſownie do kſiąg elementarnych przypadaiących na klaſsę piątą w zgromadzeniach Akademickich większych; powtórzy moralną naukę przez cztery lata dawaną, z przekładaniem wypiſów do niey i do hiſtoryi *w klaſsie piątey* naznaczonych; *drugiego roku* dzieie narodowe, moralną naukę i prawo; z dalſzemi wypiſami do moralney nauki ſtoſowanemi. *Profeſsor Geometryi i Hiſtoryi naturalney.* Ten *w drugiey klaſsie* powtórzy arytmetykę, dawać będzie geometryi część pierwſzą w ten ſpoſób i podział iako ieſt przepiſano Profeſsorowi matematyki w ſiedmioletnich ſzkołach w Rozdziale *Klaſsy i Nauki* pod tytułem *Nauczyciel Matematyki w Artyk. pierwszym*; Hiſtoryą naturalną na przemiany iednego roku o ogrodnictwie, drugiego o rolnictwie. *W trzeciey klaſsie pierwſzego roku* kończyć będzie geometryą, poda hiſtoryą naturalną o zwięrzętach z wypiſami do nich; *drugiego roku* ryſunki miernicze, algebrę, początki czyli wſtęp do Fizyki, hiſtoryą naturalną o rzeczach kopalnych, hiſtoryą kunſztów z wypiſami ſtoſowanemi do tych lekcyi.

3tio. Ci nauczyciele nauki ſwoie takim podziałem bądź co do lat, bądź co do godzin dawać będą, iako przepiſuie Tablica II. i do niey należące. W ſpoſobie zaś prowadzenia każdey nauki, naznaczania kompozycyi i ćwiczeń ſzkolnych trzymać ſię nieoddzielnie będą przepiſów pod Rozdziałem *Klaſsy i Nauki* podanych.

ROZDZIAŁ XVII.

EXAMINA i POPISY.

1mo. Przez pierwſze trzy mieſiące ſzkolnego roku żadnych examinów nie będzie.

2do. W każdym potym mieſiącu wſzyſcy uczniowie examina ſzczególne, a na początku Lipca examen z całorocznego poſtępku odprawiać będą.

3tio, Dnie examinów od Rektora w ſzkołach więkſzych, od Pro-Rektora w mnieyſzych za znieſieniem ſię z Prefektem i Profeſsorami wyznaczone być maią. W którym wyznaczeniu baczność mieć należy, aby zwyczayny bieg nauk iak naymniey przerwy ponoſił.

4to. Examinatorami będą Prefekt a co trzeci mieſiąc i Rektor, Pro-Rektor w mnieyſzym zgromadzeniu i Profeſsor

ſeſsor tey nauki z którey ma być e-xaminowany uczeń. Naywięcey pytań zadawać będzie ſam nauczyciel, a Rektor lub Pro-Rektor i Prefekt uważać odpowiedzi i ſpoſób ich dawania. Mianowicie Prefekta powinnością będzie wybierać, i rozrządzać materye i pytania, na które Profeſsor odpowiedzi wyciągać ma, a oraz mieć na to baczność aby ſię examen nie z pamięci tylko odprawiał. Na examinach nikt więcey przytomnym być nie powinien chybaby był kto proſzony.

5to. Zadawaniem pytań ſtawiającemu na examen, i ſądzeniem o iego poſtępku kierować ma roſtropność i zupełna wiadomość ſpoſobu, którym nauka dawana i prowadzona była.

6to. Kto ma przezorność, kto zna iako nie zawſze śmiałość i łatwość w tłómaczeniu ſię złączona ieſt z zdatnością umyſłu i wiadomością rzeczy, ten baczność mieć będzie, aby z prędkością o examinowanego poſtępku lub o-opuſzczeniu ſię nie ſądził; a w opieſzałym lub trudnym odpowiedaniu lękliwość młodym zwyczayną od nieumieiętności rozeznawał.

7mo. Kompozycye i inne ćwiczenia ſzkolne, które iako ſię w Roz. *Klaſſy i Nauki* w Art. 9. rzekło Nauczyciele zachowywać powinni, na examinach pokazane będą dla pewnieyſzego o uczących ſię ſądzenia.

8vo. Prefekt, Pro-Rektor po każdym examinie zapiſzą zdanie ſwoie o examinowanym, co i nauczyciel wykona ſtoſownie do czynienia raportów półrocznych do Komiſsyi o uczniach. Zdania zaś te zapiſywać będą iednym z takowych wyrazów: *poſtępku miernego, niżey mierności, nadmiernego, ſzczupłego.*

9no. Przed ogólnym na końcu roku ſzkolnego popiſem Rektor, Pro-Rektor odbierze od każdego nauczyciela raporta o poſtępku uczniów, i znoſić ie z okazaniem tegoż poſtępku na

na examinie będzie, roſtropnie to czyniąc a nie porywczo z kilku oſobnych odpowiedzi o całym pożytku ſądząc.

10mo. Po ogólnym z całego roku examinie naſtąpi popis publiczny tych tylko uczniów; którzy znaczniey ſię nad innych w iakieykolwiek nauce z pożytkiem okazali.

11mo. Na ten koniec wyznaczy Pro-Rektor lub Prefekt zniozſzy ſię z Profeſsorem nauki, w którey biegleyſzym ieſt uczeń, materyą piſania nakſztałt diſsertacyi. Tę robotę ſwoię na publicznym popiſie tenże uczeń czytać będzie; który ſię nie w iedney tylko nauce z poſtępkiem znacznym pokazał, i nie w iednym rodzaiu rzeczony popis podeymie uczynić, wolność w tey rzeczy dana mu będzie. Lepſze nawet takiego ucznia w ciągu roku piſane ćwiczenia ku zaleceniu iego czytane być mogą.

12mo. Czas popiſu każdey klaſſie Rektor za zwykłym znieſieniem ſię wyznaczy. Ile możności z nim do przybycia Wizytatora zatrzymywać ſię będzie.

13tio. Nu publiczne Popiſy Rektor, Pro-Rektor przez ſiebie lub przez innych podług okoliczności ſpraſzać będzie znacznieyſzych gości duchownego i świeckiego ſtanu, nie broniąc przyſtępu nikomu przyſtoynemu. Oſoby zgromadzenia ſzkolnego przytomnemi być na popiſach powinny.

14to. Jakie maią być nagrody tak zwyczayne iako nadzwyczayne uczniom dawane, wyznacza ſię w Rozdziale *Sąd, Kary, Nagrody.*

ROZDZIAŁ. XVIII.
UCZNIOWIE.

1mo. Jako każdy z młodzi tym umyſłem do ſzkoły przychodzić powinien

winien, żeby oświecenia rozumu i dobrych obyczaiów, na czym zależy edukacya, ku dalszemu oyczyzny i swemu dobru nabył, tak z szczerey swoiey chęci i ochoty a nie z dozoru i przymusu przykładać się ma do wszystkich powinności, ieżeli prawdziwy i trwały pożytek otrzymać żąda. Często zatym sam z sobą rozmyślać będzie: iak miła rzecz iest coraz więcey umieć, czego się nie wiedziało poznawać; Rodzicom, krewnym i nauczycielom pociechę, spółrówiennikom przez dobry przykład zachęcenie, sobie chwałę przynosić; sposobić się do przyszłych usług w oyczyźnie, i własnego swego szczęścia: tak przeciwnie żałośna i niesumienna, starań i kosztów Rzeczypospolitey i rodzicielskich trudów i troskliwości pracuiących około edukacyi zawod czynić, czas nayzdatnieyszy do nabycia wszelkiego dobra marnie tracić, siebie na pośmiech i pogardę a nayczęściey na nędzę i niedostatek w dalszym biegu życia wydawać. Te uwagi ożywiać ochotę iego, iakieżkolwiek w ćwiczeniach prace osładzać i szlachetny cel edukacyi wystawiać mu będą. Powinien na siebie poglądać iako na młodego obywatela, który się sposobi i do tego dąży, aby się stał obywatelem doyrzałym.

2do. Każdy uczeń przychodząc do szkół wpisze się u Prefekta w reiestr czyli *Album*, podaiąc imię, przezwisko, oyczyznę, sustentacyą, lata wieku. Jeżeli z inszych się szkół przenosi, pokaże świadectwo od Prefekta tego mieysca, z którego przychodzi, lub w niedostatku świadectwa, list Wizytatora iednaiący mu przyięcie do szkół z zaleceniem Prefektowi szczególnieyszego dozoru nad tymże uczniem. Poda oraz Prefektowi reiestr ksiąg swoich tak szkolnych iako i innych.

3tio. Podległym być powinien co do rządu Rektorowi Prefektowi i Professorom;

fessorom; Dyrektorowi zaś co do obchodzenia się w domu i w innych mieyscach, gdzie pod dozorem iego zostawać będzie. Posłuszeństwo to rozciągać się ma do tego wszystkiego, co podług przepisu władza każdey z tych zwierzchności obeymuie.

4to. Kiedy uczniowie od niższey władzy za pokrzywdzonych się mieć będą, udadzą się do wyższey, iako to od dyrektorów i Professorów do Prefekta i następnie Rektora, a w przypadku odmówioney tam sprawiedliwości, obżałowanie swoie do Wizytatora zanieść mogą. Gdyby zaś bez przyczyny z krnąbrności tylko takie wytaczanie skarg swoich czynili, publicznym a surowym karom podpadną podług Roz. *o sądzie i karach*

5to. Przyzwoitą każdemu mieyscu przystoyność zachowaią, mianowicie w kościele i w szkole podczas lekcyi milczenie i skromność.

6to. Ku starszym z uszanowaniem; ku rówiennikom z przyiacielską do wzaiemnych posług i pomocy ochotą; z grzecznością; ku wszystkim z ludzkością obchodzić się będą. Doświadczenie uczy, iż zabrane w szkołach przyiaźni naytrwalsze i naypożytecznieysze bywaią.

7mo. Ziednaią sobie uczniowie wzaiemną między sobą, miłość i szacunek, kiedy ani w słowach ani w porusżeniach żadney ku drugim wzgardy nie będą okazywać, kiedy nie tylko nie będą odmawiać żądaniom drugich mogąc im zadosyć uczynić, ale owszem czuwać na okazye wyświadczenia uczynności; kiedy maiętnieysi uboższym pomoc dawać będą oszczędzaiąc ich wstydu, nie wyciągaiąc od nich żadnych obowiązków, nie chełpiąc się z swoich dobrodzieystw, gdyż okazanie wdzięczności od tamtych zawisło; kiedy chorych wspomagać i nawiedzać będą, to iednak nawiedzenie nie inaczey czy-

niąc, tylko za wiedzą i rozrządzeniem Prefekta lub Profefsora dla należytey oftrożności; kiedy ftarać fię będą o pogodzenie i poiednanie kłócących fię, fam nigdy przeciw prawdzie i fprawiedliwości nie wykraczaiąc; kiedy czafem uniòżfzy fię ieden przeciw drugiemu żywością, wnet poftrzegać fię i wzaiemnie fobie przebaczać będą.

8vo. Maiąc w dalfzym wieku fwemi lub cudzemi potrzebami zawiadywać, za iftotną część edukacyi fwoiey poczytaią, ftarać fię znać cenę rzeczy, fpofób iakim fię robią, z kąd fię doftaią, w czym od nauczycielów, dyrektorów kierowani będą: oraz mieć dozór rzeczy fwoich, ofzczędnie ie fzanować, rejeftr onych trzymać.

9no. Zabiorą wczefny wftręt miękkości, ofpalftwa, delikatnego z fobą obchodzenia fię, niewieściey lękliwości; iako rzeczy równie zdrowiu i dobremu ludzi mniemaniu fzkodzących; a przeciwnym fpofobem zdrowie i fiły męzkim ćwiczeniem, pracą, wytrzymywaniem niewygód, na dalfzy bieg życia fwego hartować i umacniać będą.

10mo. Powinni też być przekonani, iż do zdrowia wiele bardzo pomaga, i do przyftoynego z ludzmi obcowania koniecznie potrzebne ieft ochędoftwo: a zatym ie iak naypilniey około fiebie i około rzeczy fwoich zachowaią.

11mo. Ucząc fię wyznaczonych fobie lekcyi, czytaiąc kfiążki, nierozumiawfzy tego około czego fię zabawiaią, nigdy daley nie poftą ią, ale zaraż przez pytanie nauczycielów i dyrektorów poftaraią fię zrozumieć. Nic na pamięć mówić nie będą, czegoby dobrze na rozum nie umieli. Przyuczać fię wcześnie do uważania i zaftanawiania fię maią myślą nad każdą rzeczą, gdyż tym fpofobem naygruntowniey i naykróciey doyść mogą do zamierzonego obiaśnienia rozumu.

12mo.

12mo. W emulacyi z fpółuczniami o mieyfca w fzkole, o inne zafzczyty i nagrody przy nayżywfzey chęci popifywania fię nad innych, w niczym bynaymniey nienawiści, chęci upokarzania drugiego lub pogardy nie pokażą.

13tio. Uczniowie obowiązani fą dawać wiadomość Prefektowi o zapadnienie w chorobę dyrektorów fwoich.

14to. Ci którzy od nauczycielów *Decurionami* wyznaczeni będą, wyciągaiąc od fpółuczniów fwoich fprawy z lekcyi, oddania pifm i ćwiczeń fzkolnych, z iak naywiękfzą grzecznością względem nich obchodzić fię powinni, a nauczycielowi winne doniefienie czynić. Równie iak nayściśleyfzą fprawiedliwość i rzetelność zachowaią w poftrzeganiu i notowaniu tych rzeczy, które im od Prefekta lub nauczyciela zlecone będą.

15to. Nie wolno będzie wyieżdżać na żadne święta, maiąc dwa miefiące pozwolone na wakacye; na te zaś pierwey rozieżdżać fię, ani później z nich powracać nie powinni, tylko w czafach przepifanych pod Rozdziałem *Czas wolny od nauk*, pod karami wyznaczonemi w Roz. *Sąd, Kary*.

16to. Którzy nie wpifani w rejeftr uczniów ciągle chodzących do klafs, przychodzić będą na niektóre tylko podług upodobania lekcye, zarówno ze wfzyftkiemi do przykładnego obcowania, fpokoyności, ufzanowania przełożonych, obowiązanemi fię znać powinni.

ROZDZIAŁ XIX.

UCZNIOWIE FUNDUSZOWI.

1mo. Zakłada fobie Komifsya za cel pieczołowitości fwoiey między innemi ftaraniami, aby po kraiu

 pewna

pewna liczba młodzi ubogiey ſzlachty poſpolitym funduſzu koſztem utrzymywana, przyzwoitą odbierała edukacyą. Spodziewa ſię, iż ta obywatelſka przyſługa, mile od narodu przyięcie zyſka; iż ſię ſpółobywatele powagą, zachęceniem i innemi ſpoſobami, które im miłość oyczyzny natchnie, przykładać do teyże uczynności zechcą. Już w kilku mieyſcach takowe funduſzowych uczniów założenie do ſkutku przywiedzione ieſt. W innych ſam tylko ſpoſobności niedoſtatek opóźnienie ieſzcze i zwłokę ſprawuie.

1mo. Względem takowych uczniów funduſzowych, nie ieſt myśl Komiſsyi zakładać ſpólne mięſzkanie i pożycie młodzieży wziętey na edukacyą, iako pod imieniem konwiktów lub *pensyi* zwyczaynie bywać zwykło; ale utrzymuiąc tę młodzież w równości z innemi publicznych ſzkół uczniami, podzieliwſzy ie na pewną liczbę, opatrywać mieſzkaniem, żywnością, odzieżą, dyrektorami, kſiążkami &c. przez bieg nauk przepiſanych w tych ſzkołach przy których taż młódź zoſtawać będzie.

2do. Rektor lub Pro-Rektor względem tych uczniów którzy na funduſz edukacyiny podawani i zaleceni mu będą, wiadomość o rodzie ich ſzlacheckim i ubogiey fortunie ile będzie mogł zabierze, świadectw od paſterzów duchownych zaciągnie, i Komiſsyi reieſtr tey młodzi z donieſieniem o zalecaiących i o świadectwach przeſzle. Uczniowie funduſzowi między dziewiątym ſkończonym a dwónaſtym rokiem wieku na początkową edukacyą przyimowani będą. W przyięciu mieć oraz baczność należy, aby od kalectwa i niedołężności tak umyſłu iako ciała, któreby ich nieſpoſobnemi do nauk czyniły, wolnemi byli.

3tio. Gdy Rektor lub Pro-Rektor odbierze od Komiſsyi obwieſzczenie

o

o przyięciu którego na takowy funduſz ucznia, przyzwawſzy go opowie obowiązki takowego funduſzu i poda mu oſobną kſięgę, w którą zapiſze ſwoie imię i czas przyięcia ſwego.

4to. Powinności ucznia funduſzowego prócz ſpólnych wſzyſtkiey młodzieży ſzkolney przepiſanych te będą: *1mo.* ſzczególnieyſzym ſpoſobem Rektorowi lub Pro-Rektorowi podległość i ſynowſką uſność zachować, do którego ſię w ſwoich potrzebach udawać będzie, *2do.* za nayściśleyſzy mieć ſumienia obowiązek koſztom i ſtaraniom publicznym przez pilność w naukach, przez dobre obyczaie dokładnie odpowiadać, nie zaymuiąc mieyſca innym, z którychby oyczyzna większą korzyść odnoſiła *3tio.* Pewny oraz być powinien, że gdyby koſzt i ſtarania około niego ſtawały ſię daremne, wtedy od funduſzu oddalonym będzie *4to.* w ſpólnym z innemi funduſzowemi uczniami pożyciu zgodę i ſpokoyność utrzymywać, poſługi około porządku i ochędóſtwa wzaiemnie czynić, bynaymniey onych przez pamięć na ſtan ſwóy ubogi za poniżenie nie poczytuiąc. Równie z ochotą poſługi publiczne około ochędóſtwa i innych rzeczy tak w ſzkołach iako w kościele podług umiarkowania od Prefekta podeymować; *5to.* ſzczególniey mieć ſtaranie około rzeczy ſwoich z oſzczędnością, zachowuiąc ie w całości i ochędóſtwie, reieſtra onych trzymaiąc, *6to.* przy wyiściu z edukacyi funduſzowey znowu zapiſze lata przez które ią odebrał, wiek w którym ią kończy, i przyrzeczenie iako odwdzięczaiąc za publiczne na ſiebie nakłady, gdy w ſpoſobności poſtawiony będzie, do podobnego ſię funduſzu choć doczeſnego na edukacyą iednego ubogiego ſzlachcica przyłoży. Co własnym imieniem podpiſze, a podpis iego dwóch świadków podpiſami ſtwierdzony być ma.

5to. Uczniowie funduſzowi naybliżſzemi będą na kandydatów Akademickiego ſtanu i na dyrektorów, kiedy w te obowiązki wniść zechcą; a to tylko w przypadku równey z innemi uczniami naylepſzemi zdatności.

6to. Rektor lub Pro-Rektor a czaſem Prefekt zaſtępuiąc Rektora mieyſce naybliżſzy dozór nad uczniami funduſzowemi mieć będą. Do nich należy opatrywać dyrektorów, ſtancye i ſtół naymować, odzież ſprawować i w innych potrzebach a mianowicie w chorobie ſzczególną mieć pieczołowitość. Często w domach ich nawiedzać, upatruiąc co ſię zdrowia, wygody, pilności około nich i dyrektorów tycze: od dyrektorów co tydzień odbierać uwiadomienia w rzeczonych punktach, a co mieſiąc przeglądać rejeſtra ſzat i ſprzętów każdego. Raporta o nich od Rektora lub Pro-Rektora do Szkoły Główney przeſyłane prócz ſpólnych wſzyſtkim uczniom punktów, zawierać będą donieſienie że ieſt uczniem funduſzowym, i od którego czaſu na funduſz przyięty. Jeżeliby który z funduſzowych po kilkokrotnym napomieniu i ukaraniu nieſpoſobnym lub niepoprawnym co do nauki i obyczaiów pokazał ſię, Rektor lub Pro-Rektor uwiadomiwſzy Rodziców, lub tych, którzy go oddali, donieſie o wſzyſtkim Komiſsyi, a gdy od niey takowy rozkaz zaydzie, odeſzle niepoprawnego do Rodziców, lub nim ſię opiekuiących. Liczbę, w którey umieſzczeni być maią uczniowie w iedney ſtancyi miarkować przełożeni będą obſzernością i wygodą mieſzkania, nigdy iednak ani więcey nad ſześciu, ani mniey nad czterech w iedney goſpodzie nie ſtawiaiąc. Ciż Przełożeni oſobne wydatków na taką młodzież rejeſtra trzymać powinni, Wizytatorom one pokazywać i do kaſsy ogólney przeſyłać.

7mo.

7mo. Któryby ſię z obywatelów do takowego na edukacyą ubogiey ſzlachty funduſzu przyłożył, Rektor lub ProRektor Komiſsyą o tym uwiadomi, i liſt do niego z oświadczeniem publiczney wdzięczności wyiedna, rzecz do wiadomości powſzechney drogą gazet poda, pamięć dobrze czyniącego ſzkołom dla wdzięczności i pobożności uczniów zapiſze, a oraz przy akcie otwarcia ſzkół ogłoſzenie zaleci.

ROZDZIAŁ XX.

DYREKTOROWIE.

Wątpić nie można że przy publiczney edukacyi wiele na dyrektorach, domowych dzieci dozorcach zależy. Zamierzenie i cel usługi ich tenże ſam ieſt, który i wſzyſtkich innych do edukacyi powołanych; wprawiać młódź ſobie poruczoną w dobre obyczaie, oświecać przez naukę, mieć o niey ſtaranie co do zdrowia i innych potrzeb. Te ſą powinności dyrektorów, którzy lubo nie pierwſze, naybliżſze iednak w edukowaniu uczniów do ſzkół oddanych uczeſtnictwo maią. Cokolwiek ſię w obowiązkach edukacyi moralney, w inſtrukcyi, edukacyi fizyczney zawiera, idąc dyrektorowie za przepiſami dla nich podanemi wykonywać maią.

I. Edukacya moralna, to ieſt przyſpoſobienie młodego, aby ſię ſtał cnotliwym i pożytecznym dla ſpołeczności, więcey na wprawie i rzeczywiſtym wprowadzeniu ku dobrym obyczaiom zależy, niżeli na upominaniach, przeſtrogach i namowach moralnych. Tę prawdę znać i przenikać domowi dozorcy młodzieży obywatelſkiey powinni, i nią ſię w poſtępowaniu z dziećmi rządzić maią ſtoſuiąc ſię do przepiſów

piſów nauczycielowi moralney nauki podanych, a mianowicie wykonywaiąc naſtępuiące prawidła *1mo.* Przekonani o tym iż dzieci naywięcey przykładem ſię bądź w dobrym, bądź w złym powoduią, zwyczaynie tak mówią i tak czynią, iak ſłyſzą mówiących i widzą czyniących ſtarſzych; za nayiſtotnieyſzy ſumienia obowiązek poczytywać dyrektorowie będą, naymnieyſzego nigdy ſłowem lub uczynkiem zgorſzenia im niedawać, owſzem przykładem i rozmowami ſwemi do pobożności ku Bogu, do miłości rodziców i krewnych, do uſzanowania zwierzchności; do zamiłowania prawdy i rzetelności, do ſprawiedliwości, dobroczynności, obyczaynego z każdym obcowania, do zachowania ponktualności co do czaſu wyznaczonego prowadzić. *2do.* Na wſzyſtkie okoliczności czuwać i ſami takowe roſtropnie naſtręczać będą, w którychby dzieci pomienione cnoty i powinności wykonywali, przez innych wykonane pochwalali, a ganili przeſtąpione; przeciwnym zaś ſpoſobem odwodzić zawczaſu i oddalać od uczniów ſwoich maią okazye i łatwości złych uczynków i nałogów. Przeto oko pilne mieć będą z iakiemi rówiennikami ucznie ich przeſtaią, w iakie i ze ſtarſzemi znaiomości wchodzą; a znoſząc ſię z rodzicami i Prefektem, baczni być powinni około dobierania ſłużących. *3tio.* Napominania i przeſtrogi nie ſukliwym i grubiańſkim ſpoſobem, ale łagodnym a do przekonania mocnym podawać na rozum powinni; nigdy ſłów zełżywych nie używać, nigdy ſię zapalczywością nie unoſić. Przeciwny poſtępowania ſpoſób, gorſzy nie poprawia; roziątrza i gniewa młodego, a i nayleplzym nawet radom moc pożytkowania odeymuie; w dozorcy zaś okazuie grube wychowanie i nieobyczayność. *4to.* Naywięcey wpaiać w dzieci należy uczciwość i miłość

łość honoru, chęć nie zaſłużenia nigdy na naganę, wſtydzenia ſię ſamego ſiebie. Będzie ſię także wyſtrzegał zawſtydzać przy drugich ucznia ſwego, ale gdy co nieprzyzwoitego wymówi lub uczyni, da mu poſtrzedz przez znak iaki twarzą lub geſtem, a potym nieprzyzwoitość wytknie, i oświadczy że go zawſtydzać niechciał; aby iawnym poniżeniem nie przytłumił ſzlachetności umyſłu, a w zaniedbanie dobrey ſławy i w podłość nie wprawił. Przyzwoicie zaś z rozſądkiem dobre ucznia ſprawienie ſię pochwalaiąc, miłość czci i chęć zaſługowania na nią ożywi i zagrzeie. *5to.* Roſtropny dyrektor będzie dawał poczuwać młodemu w ſkutkach wynikaiących z przeſtępſtwa iak one iemu ſamemu ſzkodliwe ieſt, tak n.p. poſtrzeżonemu w kłamſtwie a obiecuiącemu dla otrzymania rozrywki lub inney korzyści większą ochotę w naukach, poprawę w błędach, mówić będzie: „ mamże „ wierzyć obietnicom i ſłowom twoim, „ kiedyś ſię tyle razy domyślił mnie „ oſzukać; zarób ſobie wprzód na wiarę, a przyrzeczeniom twoim wie„ rzyć będę. Iakoś ſam chciał, tak z „ tobą ludzie poſtępować muſzą, kłam„ ſtwa twoie przywiodły mnie do nie„ uſności, a do większey i przykrey „ dla ciebie oſtrożności. Widziſz te„ dy że krzywdę innym czyniąc, ſam „ ią na ſobie ponoſić muſiſz. „ podobnie mówiąc o innych wadach. Przeciwnym ſpoſobem ſtarać ſię będą, aby uczniowie doznawali miłych dla ſiebie ſkutków z dobrych obyczaiów i uczynków. *6to.* Gdy iakie między uczniami zaydą kłótnie, ieżeli ſię ſami nie pogodzą, w co ich wprawiać potrzeba zabiegaiąc ſwarom i plotkom, tedy dyrektor dawſzy czas oſtygnienia żwawości dziecinney, wniydzie ſpokoynie w poznanie rzeczy, a nayściśleyſzą zachowuiąc ſprawiedliwość,

I 2 winę

winę lub niewinność przyznawać będzie, winnego upomni i postrofuie. *7mo.* Kiedy uczeń zasłuży na karę, opowie mu naprzód winę, przełoży iey skutki, zawstydzi, nigdy w zapalczywości karać nie będzie. Ukaranie na ciele, uięcie pokarmu za dołożeniem się tylko Prefekta zadawać może. *8vo.* Do tegoż samego celu edukacyi moralney służy, wprawiać dzieci w dozór rzeczy swoich, szat, sprzętów, ksiażek i tym podobnych, aby wiedzieli ich szacunek, umieli ie szanować, i gdy przez własną ich winę co potrzebnego utracą lub zepsuią, poczuli niedostatek i potrzebę aż do przykrości; prowadzić ich na mieysca robót rolniczych, ogrodniczych, różnych rękodziel, do kramów, na targowiska, aby poznawali wiele pracy i roboty kosztuią ludzi z przyrodzenia im równych, rzeczy potrzebne i wygodne dla nich; aby znali cenę i szacunek onych, aby się uczyli iak iedni ludzie drugim potrzebni są, iako wszelkie stany i kondycye szanować należy, i że sama praca warta iest zarobku i pożytków. Do czego wszystkiego wieść młodych powinny rozsądne w takowych okolicznościach uwagi dyrektora. *9no.* Dla zaprawienia dzieci do uczynków miłosiernych, prowadzić ie czasem dyrektor będzie (ale zawsze przez wzgląd potrzebney ostrożności za wiedzą Prefekta) do szpitalów ubogich i chorych, do choruiących spółuczniów, daiąc im okazyą świadczenia pociechy, posługi, i podług sposobności ratunku i opatrzenia. Dla przyzwoitey zaś obyczayności wprawiać dzieci będą wolnych od nauki czasów w nawiedziny krewnych, znaiomych, przyiacioł, maiąc zawsze wzgląd by nie było żadnego niebespieczeństwa zgorszenia i zley społeczności. *10mo.* Ażeby się dyrektorowie do takowey uczniów edukacyi zdolnemi stawali, nieuchybny maią obowiązek nabierać wiadomości potrzebnych i sposobów edukowania, rozmyślaiąc często o tym, naradzaiąc się i znosząc z nauczycielami i Prefektem, czytaiąc ksiązki w tey materyi za poradą tychże. *11mo.* Skoro odbiorą w dozór swóy poruczone od zwierzchności ucznie, starać się nayusilniey będą poznać każdego z nich skłonności, przymioty, sposobność przyrodzoną; aby z większą pewnością i pożytkiem rządzić się w swoim z niemi postępowaniu mogli. *12mo.* Straż nieodstępna dzieci istotną iest dyrektora powinnością. Odchodzić z domu nie będzie, chyba z konieczney potrzeby, i to bardzo rzadko naznaczywszy uczniom albo robotę, albo rozrywkę iaką, stosuiąc się do ogólnego rozłożenia czasu. Odprowadzać ich do szkoły, do kościoła, na przechadzki, i tam być z innemi przytomny powinien, wyiąwszy czas swoich lekcyi. Tych zaś uczniów którzy przyłączeni tylko do innych, nie w iednymże z nim domu mieszkaią, nawiedzać czasami będzie. *13tio.* Do otrzymania skutku starań swoich około dobrego wychowania uczniów, dyrektor ziednać sobie u nich szacunek, powagę i miłość powinien. Szacować go będą kiedy w nim poczciwość, rzetelność, rostropność i rozum uznaią, kiedy postrzegą iż sobie u starszych, u ludzi zacnych na szacunek zarobił: a uważanie w tey mierze dzieci, bystrzeysze i pewnieysze nad mniemanie bywa. Utrzyma powagę, kiedy wszystkie iego kroki, wszystkie mowy okazywać będą, iż iest od podłości, pochlebstwa, dumy, porywczości, nieporządney chęci zysku, od smiesznego przywłaszczania sobie co mu nie należy, i podobnych przywar daleki; kiedy stałym się pokaże zawsze i w pełnieniu obowiązków swoich, i w wyciąganiu powinności od uczniów, nieodmieniaiąc raz uczynionych ustaw przez

 żadną

żadną słabość lub poboczne względy, chybaby z sprawiedliwych bardzo przyczyn. Uymie sobie miłość uczniów okazywaniem, nie w słowach tylko, ale rzeczywistym przywiązaniem ku nim, troskliwości o ich dobro, przyiacielskiego serca, pocieszaiąc w przykrościach, daiąc rady, opatruiąc i służąc w chorobie, iako zastępuiący mieysce rodziców względem oddalonych od domu i niby osierociałych dzieci.

II. Drugi dyrektorów obowiązek iest instrukcya, to iest ćwiczenie młodzi w naukach i oświecenie ich rozumu. Do osiągnienia tego celu takowe się im srzodki przepisuią. *1mo.* Powinni iako naypilniey powtarzać z dziećmi lekcye szkolne, i nigdy tego powtarzania po każdey szkole nieopuszczą. Ta naypierwsza będzie, gdy uczniowie ze szkół powrócą i trochę odpoczną zabawą z niemi, toż dopiero inne roboty lub rozrywka nastąpi podług ogólnego czasu rozporządzenia, iakie Prefekt z dyrektorami uczyni. To powtarzanie lekcyi równie czynić maią z uczniami przyłączonemi, którzy tylko do nich dochodzą. *2do.* W takim lekcyi powtarzaniu trzymaiąc się sposobu uczenia przepisanego, maią z uczniami postępować na rozum i poięcie, wybadywania przyzwoite i zręczne czynić o tym wszystkim co słyszeli w szkole, co czytali, czego się uczyli, wprawuiąc ich aby iednę naukę, iedną prawdę z rożnych stron baczyć i poznawać potrafiali. Też same materye sposobem poufałey rozmowy często a przyzwoicie przytaczać będą. *3tio.* Nietylko od nauk odstręczać nagleniem, fukaniem i obciążaniem nie powinni, ale smak onych, ochotę i upodobanie w dzieciach wzbudzać będą pochwaleniem pilnieyszych, zaleceniem ich przed rodzicami i przełożonemi, pozwalaniem więcey rozrywek, okazywaniem pożyteczności każdey nauki, przekładaniem iak piękna i pełna korzyści na całe życie rzecz iest poznawać prawdę, nabywać wiadomości i rozum zaostrzać; pomoże do tego wiele przykład dyrektorów pilności około nauk, w ochocie czytania, w zadość czynieniu powinnościom szkolnym. *4to.* Lubo nie powinni dozwalać dyrektorowie aby się dzieci, im poruczone w naukach opuszczały, mieć iednak baczność na to należy, aby nieprzytłumiać żywości przyrodzoney wiekowi, aby nie od wszystkich równy sobie postępek we wszystkich naukach obiecywać, ale uważać, który z nich do iakiey większą zdatność i ochotę pokazuie, miarkuiąc rostropnie rzetelność w tey mierze z strony uczniów, i lenistwu zupełnie zagradzaiąc. *5to.* Żeby się dyrektorowie zdolnemi stali do takowego dzieci w naukach ćwiczenia, sami się uczyć i oświecać powinni. Przeto ksiąźki szkolne i inne do nauk i sposobu uczenia służące czytać i rozważać, rady Prefekta i nauczycielów, i rozwiązania wątpliwości swoich z poufałością zasiągać maią. *6to.* Mieć także dyrekterom należy iak naypilnieyszą baczność na kształcenie charakteru w pisaniu: gdyż doświadczenie uczy, iako dobroć charakteru i do wygodnego czytania potrzebna iest, do wstępu w różne zyskowne posługi i urzędy wielce pomocna. Starać się także będą aby wszyscy uczniowie pióra temperować umieli.

III. Co się tycze edukacyi fizyczney stosować się dyrektorowie będą do przepisów i rad podanych w Roz: *Edukacya fizyczna.* Mianowicie szczególne staranie mieć będą około zdrowia dzieci sobie powierzonych, daiąc baczność na ich pokarm, wstrzemięźliwość, wygody i ochędóstwo. Przy zachowaniu należytey oszczędności nigdy nie powinni dopuszczać, aby dzieciom potrzeb ich brakowało, aby żywności zepsu-

zepſute i niezdrowe były, aby w o- dzieniu chociaż miernym okazywać ſię miało ſkąpſtwo i zaniedbanie. Dopilnuią, aby uczniowie ſami bieliznę, łóżko, ſzaty w całości i ochędóſtwie trzymali, i nic około ſiebie co do ochędóſtwa należy nieopuſzczali. Codziennie każdą porą roku izby przewietrzać każą. Poſtępować będą roſtropnie w pomiarkowaniu, aby nie ſzkodząc zdrowiu, i nie czyniąc gwałtu wiekowi, wprawiali uczniów zawczaſu w życie męſkie, trwałość na niewygody, wſtręt i wſtyd miękkości i delikatności niewieściey, w ćwiczenia hartuiące ſiły; przeſtrzegać będą żeby dzieci zagrzawſzy ſię z nagłością nie piły. W przypadku zaſłabienia którego z uczniów, donieść zaraz powinien dyrektor Prefektowi, i podług rad od niego danych obchodzić ſię z chorym.

IV. Ma ieſzcze dyrektor obowiązki względem przełożonych ſzkolnych, nauczycielów i rodziców uczniów ſwoich.

Prefektowi podlegli będą dyrektorowie we wſzyſtkich ſzkolnych i dyrektorſkich powinnościach. Bez niego ani podeymować ſię domowego uczniów dozoru, ani odſtępować onego nie mogą; z nim ſię znoſić, iego rady zaſiągać, iego ułożeń co do wewnętrznego w domu rządu ſłuchać powinni. Co mieſiąc oddawać mu będą ſprawę na piśmie wyrażaiąc imiona klaſsy, poſtępek w naukach, ſprawowanie ſię co do obyczaiów, ſtan zdrowia uczniów ſwoich. W przypadku pokrzywdzenia od Prefekta, może ſię dyrektor udać do Rektora. Gdyby tam ſprawiedliwość umknięta była, wytoczy obżałowanie ſwoie przed Wizytatora: u którego inaczey względów nie znaydą dyrektorowie, tylko przez dokładne pełnienie obowiązków ſwoich, i przez uznaną zwierzchności podległość.

Ku nauczycielom publicznym wſzelkie uſzanowanie zachowaią, uprzedzać ich powinną czcią, w ſpoſobie uczenia do nich ſię ſtoſować i z niemi poufale naradzać ſię będą. Niech ſobie poczytuią za rzecz niegodną cnoty i roſtropności, za rzecz nawet ſzkodliwą powadze ſwoiey, naganiać przed uczniami, poniżać nauczycielów, kłócić ſię z niemi, a dopieroż zniewagę iaką wyrządzać. W przypadłey zaś rożnicy zdania, którą za ſłuſzną ſądzić będą, powinni ſię albo z ſamemi nauczycielami rozmówić, albo do Prefekta udać, bez żadnego iednak rozruchu i zamięſzania.

Maiąc do czynienia z rodzicami ze wſzelką ludzkością i grzecznością obchodzić ſię względem nich będą, okazuiąc uſilną gorliwość o dobro ich dzieci, częſto ſię z niemi znoſić względem potrzeb i wydatków, iak nayſumienniey ſobie poſtępować wcześniey ich oſtrzegaiąc. Kiedy z iakiey przyczyny odſtać od dozoru ſobie poruczonego zechcą, oświadczą to z należytą przyſtoynością, a chronić ſię będą zaciągać przez iakie grubiaństwo i nieprzyſtoyne poſtępowanie nieprzyiaźń i podobneż z ſobą obchodzenie ſię rodziców lub krewnych uczniów ſwoich.

V. Nagrody i kary, które ſię do dyrektorów ściągaią, uſtanowione ſą w Roz. *Sąd, Kary, Nagrody.*

VI. Dyrektorowie ile ſą publicznych ſzkół uczniami, te wſzyſtkie powinności maią które w przepiſach dla uczniów podane ſą.

ROZDZIAŁ XXI.
KANDYDACI do STANU NAUCZYCIELSKIEGO.

Z ważności urzędu i obowiązków nauczyciela, który ma dawać oby-

watelów dobrych oyczyznie, miarkować łatwo można iaka być powinna przezorność w wybieraniu kandydatów, iaka pilność i wierność w ćwiczeniu i doświadczaniu onych, iakie nakoniec upewnienie w przyimowaniu do ſtanu nauczycielſkiego; naſtępuiące przepiſy kierować maią poſtępowanie zgromadzeń Akademickich w tym wyborze, doświadczaniu i przyimowaniu kandydatów, a oraz tym ſamym, którzy powołanie ſwoie do tey uſługi publiczney oświadczać będą powinności i obowiązki ukażą.

1mo. W każdym zgromadzeniu większym ma być przynaymniey ieden kandydat: a kiedyby od Rektora Szkoły Główney obwieſzczenie o potrzebie więkſzey liczby zaſzło, na ten czas dwóch kandydatów zgromadzenie utrzymywać będzie, ſtoſownie iednak do Art. 12. w tymże Rozdziale. W zgromadzeniach większych które przy Szkole Główney Krakowſkiey i Wileńſkiey zoſtaią, po czterech kandydatów będzie.

2do. Kiedy który z uczniów po ſiedmioletnim nauk biegu z chęcią przyięcia tego ſtanu oświadczy ſię, w tedy Rektor lub Pro-Rektor obradę z oſób zgromadzenia *vocis paſsivæ* złożywſzy, wyznaczy examinatorów trzech z liczby nauczycielów i wyſłużonych, którzyby owego żądaiącego wybadywaniem doświadczali znoſząc i porównywaiąc dawne nauczycielów i Prefektów o zdatności iego, obyczaiach i poſtępku w nauce świadectwa i raporta; a na drugim podobnymże poſiedzeniu zdania examinatorów przeyrzane będą, wraz z przeſzłemi rzeczonemi świadectwy. Który z examinowanych nie otrzyma dwóch examinatorów zdania o więkſzey nad mierność zdatności, ten oddalonym zoſtanie. O tych zaś którzy takowe zdania otrzymaią, ieſzcze ſąd zgromadzenia *vocis paſsivæ* naſtąpi, i więkſzość kreſek ſtanowić będzie.

3tio. Sądzący o przyięciu ucznia za kandydata oprócz względu na cnoty i obyczaie, na ſpoſobność i korzyści w naukach, mieć baczność ieſzcze powinien, aby wolny był od ſłabości trwaiącey, niedołęztwa, od trudności w mówieniu i znaczney odrazy co do poſtawy: nie ma być młodſzy nad lat ośmnaście, ani ſtarſzy nad lat dwadzieścia i dwa. W przypadku równości rzeczonych kondycyi, pierwſze mieyſce mieć będą ubożſi przed maiętnieyſzemi, a między temi uczniowie funduſzowi.

4to. Przyięty za kandydata weźmie zaraz ſuknią klerycką i do ſpółecznego życia w zgromadzeniu należeć będzie.

5to. O przyiętym kandydacie zaraz ma być uczynione donieſienie do Szkoły Główney i do Komiſsyi, ale tylko dla dania o tym wiadomości, gdyż wybór kandydata od ſądu zgromadzenia zupełnie zawiſł.

6to. Ci którzy na tę do ſtanu Akademickiego probę przyięci będą, powinni ſię częſtym rozważaniem przekonać, na iak ważną poſługę powołani ſą, iako od ich zdatności kſztałcenie cnotliwych i oświeconych obywatelów zawiſło, a zatym za nayściśleyſzy ſumienia obowiązek poczytaią, z uſilnością i gorliwością nie ſtrudzoną przyſpoſobiać ſię do wykonania obowiązków ſwego ſtanu, do wydoſkonalenia ſię w pobożności, naukach i ſpoſobie edukowania.

7mo. Kandydaci brać będą prywatnie dopełnienie inſtrukcyi przez rok ieden w zgromadzeniu w którym policzeni ſą, a to od tamteyſzych nauczycielów, powtarzaiąc nauki fizyczne i moralne, ćwicząc ſię w łacinie, a to podług rozrządzenia i podziału przez Rektora z Prefektem i nauczycielami ſpólnie uczynionego.

 8vo.

8vo. Po ſkończonym roku doświadczenia złoży Rektor poſiedzenie z oſób zgromadzenia *vocis paſsivæ*; na którym po examinach kandydata, po zdaniach każdego o nimże co do zdrowia, obyczaiów i nauk, ſekretne dane będą kreſki, których więkſzość utrzymanie iego lub oddalenie ſtanowić ma. W przypadku oddalenia, które zupełnie od tego ſądu zawiſło, Rektor donieſie o tym do Szkoły Główney i do Komiſsyi.

9no. Gdy ſię ten ſąd odprawi a żadna oſobliwſza odmiana z ſtrony oſoby i ſprawowania ſię kandydata nie przypadnie; tedy kandydat do ſeminarium przy Szkole Główney kośztem Komiſsyi być ma na trzy lata dalſzey edukacyi przenieſiony.

10mo. Przed odiazdem ſwoim z zgromadzenia, na poſiedzeniu umyślnie na to złożonym uczyni kandydat uroczyſte zaręczenie naſtępuiącą formą przy dwóch świadkach: „ Niżey na podpiſie wyrażony, przyimuiąc dobrowolnie ſtan Akademicki, to ieſt ſtan „ publicznego nauczycielſtwa, poddaię „ ſię wſzyſtkim uſtawom i rozrządzeniom temuż ſtanowi od Prześwietney Komiſsyi Edukacyi Narodowey przepiſanym, które to uſtawy „ ukazane mi były a przezemnie czytane i rozważane: one ze wſzelką „ dokładnością zachowywać przyrzekam. A mianowicie obowiązuię ſię „ *1mo.* iż oduczę w tym wydziale, z „ którego byłem wzięty, ſześć lat z powinności a to w tey klaſsie, do którey przez obradę wydziałową wybrany będę, chybabym powagą Komiſsyi do innego zgromadzenia był „ przenieſiony, odbieraiąc płacę coroczną iaka ieſt oduczaiącemu lat ſześć „ z obowiązku wyznaczona. *2do.* Iż „ ſpoſób uczenia od Prześwietney Komiſsyi Edukacyiney przepiſany zupełnie wykonam, i tey zwierzchności w udziale iey władzy będę poſłuſznym. *3tio.* Iż kiedybym życie „ w zgromadzeniu Akademickim kończył, wſzyſtkie kſiążki, koperſztychy, narzędzia i zbiory do nauk „ ſłużące zoſtawię zgromadzeniu, zachowuiąc ſobie prawo zapiſywania „ innych rzeczy i ſtanowienia około „ nich podług woli moiey, iako i wolność odſtąpienia tegoż ſtanu po lat „ ſześciu, byle za wczeſnym na dwa „ lata zwierzchności przezemnie oſtrzeżeniem. *4to.* W przypadku uchybienia którego z rzeczonych obowiązków poddaię ſię ſądowi Szkoły Główney i Prześwietney Komiſsyi Edukacyiney. Prócz tego przyrzekam, iż iakikolwiekbym potym „ życia rodzay przedſięwziął, na iakim „ kolwiek ſtanął ſtopniu, utrzymywać „ zawſze i pomnażać będę dobro edukacyi i ſtanu Akademickiego. Na „ co wſzyſtko przy daniu poczciwego „ ſłowa i ręki Jmc X. NN. Rektorowi „ wydziału N. w przytomności świadków NN. podpiſuię ſię Dan. &c. „

Na tym akcie podpiſzą ſię dway świadkowie obcy zgromadzeniu, a to wſzyſtko w kſiędze na ten koniec ſporządzoney. Wypis zaś aktu podwóyny od kandydata i świadków podpiſany ieden do Szkoły Główney a drugi do Kancellaryi Komiſsyi przeſłany być powinien.

11mo. Przenieſiony do Seminarium Profeſsorów przy Szkole Główney kandydat przez bieg czteroletni doſkonalić ſię będzie w nauczycielſkiey edukacyi, obſzerniey nabywaiąc iuż czytaniem, iuż ćwiczeniem ſię w piſaniu wiadomości i nauk, a ſzczególniey przykładaiąc ſię do tey, do którey więcey w nim ochoty i zdatności uznaią: tam ſię także doſkonalić ma w łacinie podług przepiſu w Roz. *Szkoły Główne* dla nauczyciela języka greckiego; tam uczyć ſię będzie języka francuſkiego

o i nie-

i niemieckiego, a greczyzny ci nabywać będą, którym Rektor ſeminarii zaleci podług Art. 6. w Roz. *Seminarium*.

12mo. Kandydat w przeciągu ſwoiey edukacyi w zgromadzeniu więkſzym, prócz ſpólnego z kaſsy domowey opatrzenia ſtołu i innych potrzeb w Rozdz. *Zgromadzenia Akademickie* w Art. 5. odbierać będzie płacy roczney złotych dwieście co rok; w Seminarium zaś nauczycielów po złotych trzyſta na rok.

13tio. Po ſkończeniu czterech lat w Seminarium nauczycielſkim, każdy kandydat powrócić powinien do wydziału, w którym był przyięty, do zgromadzenia, które mu Szkoła Główna wyznaczy. A póki ten nie naſtąpi na iakie wakuiące mieyſce nauczyciela, póty zgromadzenie owo wydziałowe od przyięcia nowego kandydata wſtrzyma ſię, chybaby ie Szkoła Główna o wcześnieyſzey potrzebie przyięcia obwieściła. Kandydat zaś zaſtępować w potrzebie namieſtniczo nauczyziela będzie. W niedoſtatku nauczyciela w innym iakimkolwiek zgromadzeniu Akademickim, może być władzą Komiſsyi na tamto mieyſce przeniesiony.

14to. Zgromadzenie złoży obradę na którey zwykłym ſtanowienia ſpoſobem oſądzi do którey klaſsy użyty ma być kandydat, a zatym iaka i innych nauczycielów zayść powinna odmiana, gdy ſię ta potrzebną pokaże; a to maiąc wzgląd na zdatność każdego; w przypadku równey zdatności dwóch lub więcey, na dawność w uczeniu wzgląd mieć należy. W przypadku zaś zawakowania iakiego mieyſca nauczylſkiego, prócz czaſu zwykłych elekcyi, Rektor ze zgromadzeniem ſwoim na Profeſsorſtwo naznaczać może kandydata znayduiącego ſię w wydziale ſwoim, a gdyby kandydata

dydata nie miał, tedy do Rektora Szkoły Główney rzecz donieſie, a ten za ſpólnym z Szkołą Główną naradzeniem ſię, potrzebnego Profeſsora opatrzy, podług Art. w Roz. *Szkoła Główna*.

15to Co ſię w poprzedzaiących Artykułach Roz. tego rzekło o przyimowaniu i utrzymywaniu kandydatów po zgromadzeniach Akademickich, w ten czas dopiero wykonanie odbierze, gdy zupełnie Hierarchia ſtanu Akademickiego wprowadzona będzie: teraz zaś przybieranie kandydatów należeć ma do Rektora Seminarii za ſpólnym znieſieniem ſię i zdaniem Rektora Szkoły Główney i Prefektów ſeminarii, oraz za donieſieniem Komiſsyi. Ale wſzyſtkie warunki około przyięcia, doświadczania, examinów kandydata, które w poprzedzaiących Artykułach przepiſane ſą, zachować ſię maią.

ROZDZIAŁ XXII.

CZAS WOLNY OD NAUK SZKOŁ OTWARCIE.

Przerwa i poſolgowanie w naukach nietylko ożywieniem ieſt ochoty do więkſzego w nich zaſmakowania; ale też iſtotną edukacyi częścią: ile do wzmocnienia ſił ciała ſłużąc, ſpoſobność w młodym ſprawuie do wykonania powinności ſwoich, i do należytego przykładania ſię ku temu wſzyſtkiemu, co go oświeconym i do obowiązków ſpołeczności zdolnym czyni. Uwagi te dokładniey wyłuſzczone będą z przyzwoitemi radami w Roz. o edukacyi fizyczney. Tu względem zwykłych rekreacyi i wakacyi takowe ſię podaią przepiſy.

1mo. Dwa razy w tydzień to ieſt we wtorek i we czwartek po obiedzie rekreacye będą. Kiedy święto iakie

o 2 w ty-

w tygodniu przypadnie, ieden ſię dzień rekreacyi wytrąci.

2do. Każdego dnia rekreacyi dyrektorowie z uczniami wychodzićna przechadzkę powinni, bez wymówki niepogody, chybaby Prefektowi inaczey ſię zdało. Jak nayrzadziey iednak dyrektorów od tego uwalniać może.

3tio. Rozrywki, gry, ćwiczenia ſił, które na rekreacyach używane być maią, opiſzą ſię w Roz. *Edukacya Fizyczna*, a wybieranie onych ma być ſpólnie z dziećmi czynione. Naywięcey zaś zalecaią ſię takowe ćwiczenia, które naśladuiąc żołnierſkie obroty i ku zręczności a ſzykowności ciała i ku zaprawieniu mocy a tęgości duſzy, natchnieniu punktu honoru, na zawſze pomódz mogą.

4to. Prócz dni rekreacyinych codziennie powinien być czas iaki wyznaczony na rozrywkę dla dzieci lub w domach, lub w polu; około czego Prefekt z dyrektorami rozrządzenie czynić powinien.

5to. Wakacye dwómieſięczne będą. Zaczną ſię dwudzieſtego piątego Lipca, a ſkończą ſię dwudzieſtego oſmego Września. Dla tego zaś na wſzyſtkie ogólnie ſzkoły przydłużſzy czas wakacyi naznaczony ieſt, aby wyieżdżaniu na święta raz na zawſze zagrodzić. Jako ſię w ſamey rzeczy to wyieżdżanie zakazuie pod karami Roz. *Sąd, Kary*, Art. 4. opiſanemi. Doświadczenie uczy iż takowe w biegu nauk choć krótkie a częſte przerwy poſtępkowi w nich niezmiernie ſzkodzą, ciąg i oſnowę lekcyi pſuią, koſzta rodziców i prace nauczycielów zawodzą, że z ſiedmioletniego rachowania ſzkolnego przeciągu, dwie części łożonego w ſamey rzeczy na uczenie ſię czaſu liczyć nie można.

6to. Przed świętami Bożego narodzenia ſzkoły w wigilią rano zakończą ſię, a dwudzieſtego ſiodmego Grudnia rozpoczną. Przed Wielkanocą zaś podług opiſu w Roz. *Nabożeńſtwo*, od Kwietniey niedzieli czas wolny od ſzkół zakończy ſię z poniedziałkiem świątecznym. W te atoli dnie wolne zabawiani być uczniowie w domach powinni co godzina rano i tyleż po obiedzie powtarzaniem lekcyi ſzkolnych, kſztałceniem charakteru, ryſunkiem &c. według właſnego ich obrania.

7mo W czaſie wakacyi nie można wątpić że gorliwość rodziców o poſtępek w naukach dzieci ſwoich i pilność dyrektorów około uczniów przykładem właſnym wſparta, podawać młodym będzie bez przymuſu i przykrości okazye, w którychby przypominali ſobie dawane w ciągu roku nauki, mówili w nich ze ſmakiem i potocznych rozmów ſpoſobem, niektórych zwłaſzcza, geometryi, fizyki, hiſtoryi naturalney okazywania i ćwiczenia czynili, znayduiąc obſite do tego materye na wſi w goſpodarſkich robotach, w ogrodach, około wód, młynów, rowów i tym podobnych dzieł natury i ręki.

8vo. Na końcu wakacyi wſzyſcy uczniowie iako i nauczyciele ſtawić ſię nieodwłocznie powinni do ſzkół ſwoich pod karami wyznaczonemi w Roz. *Sąd, Kary*.

Otwarcie Szkół.

Każdego roku dnia dwudzieſtego dziewiątego Września odprawić ſię ma otwarcie ſzkół w takowy ſpoſób. *1mo.* Rektor lub Pro-Rektor ſproſi gości na tę uroczyſtość i wſzyſtkie zgromadzenia oſoby obwieści. *2do.* Odprawi ſię mſza śpiewana z wezwaniem Ducha S. *3tio.* na Sali publicznym odprawom ſzkolnym wyznaczoney nauczyciel wymowy, mieć będzie ſtoſowaną do okoliczności mowę iednego roku łacińſkim, drugiego polſkim ięzykiem, którą pierwey Rektorowi i Prefektowi ukaże,

każe, *4to.* Nastąpi czytanie uczniów do wyższych klass przeniesionych, a każdy z czytanych, z iedney strony na drugą po przed gości przechodzić będzie: przy wymienianiu wyraźnie się doda, który otrzymał nagrodę nadzwyczayną wymieniaiąc zasługę i nagrodę. *5to.* Nakoniec z przyzwoitą a krótką pochwałą przeczyta imiona tych obywatelów, którzy się do dobra edukacyi w ciągu przeszłego roku przyłożyli, z wytknięciem ich dobrodzieystwa lub przysługi. Co z wiadomością Kommissyi czyniono być powinno. *6to.* To gdy się zakończy, Prefekt poodprowadza uczniów do klass swoich i nauczycielom ich poruczy.

ROZDZIAŁ. XXIII.

SZKOŁY PARAFIALNE.

1mo. Szkółki po miasteczkach i wsiach bądź bliżkie kościołów Parafialnych, bądź dalekie od nich pod imieniem szkół parafialnych zawieraią się. Jedne z nich zwłaszcza w miasteczkach mogą być większe, to iest więcey nauk zamykaiące; innę w których mniey nauk będzie, mnieyszemi nazwane.

2do. Oświecenie ludu około religii, około powinności stanu iego, około robot i przemysłu w tymże stanie, celem iest takowych szkółek. Każdy chętniey i dokładniey wykona obowiązki swoie, kazdy lepiey odprawi robotę i rzemiosło, kiedy iako człowiek rozumny prowadzony w nich będzie, kiedy go nauczą iako i dla czego podległym mu być należy, iako dla pospolitego, i swoiego dobra ma używać władz duszy i ciała, które od stwórcy odebrał.

3tio. Do Rektorów wydziałowych i Pro-Rektorów należeć będzie dozór, zawiadywanie szkół parafialnych podług tego iak się opisało w Roz. *Rektor Pro-Rektor.* Rektorowie zgromadzeń większych bliżsi uczynią między sobą okryślenie okręgu w którym zawieraiące się szkoły parafialne przyłączone być maią do którego wydziału.

4to. Nim książki elementarne wyidą, w większych szkołach dawana będzie nauka chrześciańska, nauka obyczaiów stosowana do wieku i kondycyi uczniów, czytanie, pisanie, rachunki, początki rozmiaru z wiadomością miar, wag, i monet; nauka ogrodnicza i rolnicza więcey przez ukazywanie samychże robót, niż przez mówienie i przepisy na pamięć; wiadomości zachowania zdrowia, leczenie bydląd, handlu wewnętrznego w tey okolicy i sąsiedztwie, użycia tych rzeczy, które się częstokroć po wsiach i miasteczkach zaniedbuią a użytecznemi być mogą, iako to n. p. różnych roślin przydatnych do farb, sierci bydląt, kory różnych drzew, starych chust, popiołów &c. W mnieyszych zaś szkołach gdzie zwyczaynie sami wieśniacy uczyć się maią, w mnieyszym określeniu nauki do okoliczności stosowane będą. Trudna wprawdzie rzecz iest aby bez książek i przygotowania na to mogli się znaleść nauczyciele zdolni do prowadzenia tych nauk: z tym wszystkim ile możność, oświecenie i gorliwość pasterzów, dziedziców i dzierzawców dóbr za zniesieniem się z Rektorem wydziałowym, takowym potrzebom zaradzać będzie.

5to. Nauczyciel parafialny w obieraniu czasów nauk osobliwie po wsiach wzgląd mieć powinien na czas w którym dzieci potrzebne były rodzicom ku pomocy gospodarskiey. Ułożenie względem tego uczyni z plebanem. A nayprzyzwoiciey będzie aby wieyskie dzieci do szkółki od S. Michała do S. Woyciecha codziennie chodzili; w le-

 cie

cie zaś co niedziela ſtawiały ſię dla utrzymania w pamięci powtarzania nauki.

6to. Od nauk w tych ſzkólach nigdy nie ma być oddzielona wprawa młodzi w pracę, wytrzymywanie niewygód i odmian powietrza. Przeto iak nayczęściey na otwartym polu zabawiać ſię maią, tam ćwiczenia ſił odprawować, tam ſię iakiemi pożytecznemi robotami zabawiać, iakie być mogą; kopanie ogrodów, tarcie drzewa, kręcenie powrozów, zgoła roboty podług pory czaſu. Zaleca ſię mocno dozorcóm tych ſzkołek, aby nie pociągali uczniów do robót na pożytek ſwóy własny, a dopieróż nowych z tąd powinności na nich nie wkładali.

7mo. W dawaniu nauk iak nayprościeyſzych używać ma ſpoſobów, n. p. ucząc czytać i piſać każdą literę na tablicy napiſze, każdemu wymawiac ią i piſać nakaże; działania Arytmetyki na iakich rzeczach, pieniędzach, okazywać będzie; rozmiary na ogrodach czynić; prawdy moralne z okoliczności wyprowadzać &c.

8vo. Nauczyciel z iak naywiękſzą roſtopnością i łagodnością poſtępować powinien z ubogiemi uczniami, ſzanuiąc w nich bliżniego, ſzanuiąc własny ich ſtan. Przeto nie ma ich łżywemi słowy fukać, kar cieleśnych, chyba rzadko za znacznieyſze wyſtępki i z pomiarkowaniem używać; powinien o chorobach ich i innych przykrościach dowiadywać ſię, a pomocy od paſterzów duchownych, od panów lub dozorców dóbr zaciągać.

9no. Co trzy mieſiące do Rektora lub Pro-Rektora iak mu bliżey będzie poſtara ſię przesyłać donieſienie o liczbie, imionach, zdrowiu, zdatności i nauce uczniów ſwoich; a co półroku zniożſzy ſię w tym z Rektorem lub Pro-Rektorem popiſy złoży, na które zaproſi proboſzcza, pana i dozorcy dóbr &c. *10mo.*

10mo. Ktoby z obywatelów iakiegokolwiek ſtanu ſzkoły parafialne albo nowe założył, albo dawnieyſze lepiey opatrzył, Rektor Wydziałowy donieſie o tym do Komiſsyi, imienien iey wdzięczność dobroczyńcy oświadczy, oraz przy otwarciu ſzkół toż dobrodzieyſtwo ogłoſi, do publiczney wiadomości drogą gazet poda, i nabożeńſtwo uczniom teyże ſzkoły naznaczy.

ROZDZIAŁ XXIV.

PŁACA.

1mo. Płaca którą Komiſsya oddawać ma oſobom ſtanu nauczycielſkiego, albo na rzecz ich, dwoiaka ieſt: *zwyczayna i nadzwyczayna.* Pierwſza ſkłada ſię z *ſtołowey i ręczney* dzielącey ſię na *pierwiaſtkową*, *dorobkową*, *dodatkową*, *wysłużoną*, *na płacę niedołężnego*, *kwotę na utrzymanie domu*, *płacę kandydata* te wſzyſtkie *zwyczayne* ſię zowią. Zakład goſpodarſki na nowe zgromadzenie mnieyſze lub większe, opatrzenie wysłużonych lub kaleków chcących oddalić ſię ze zgromadzenia i inne przypadkowe do *nadzwyczaynych* należą.

2do. Na każdą oſobę w ſpółeczności Akademickiey żyiącą wyznacza ſię do kaſsy domowey złotych ſześćſet pięćdzieſiąt na ſpólne potrzeby, i ta płaca ieſt *ſtołowa.* O zawiadywaniu wydatku tey kaſsy i użyciu oney opiſano ieſt w Roz. *Zgromadzenia Akademickie.*

3tio. Kandydat przy zgromadzeniu większym zoſtaiący złotych dwieście na rok, w Seminarium przy Szkole Główney po złotych trzyſta na rok brać będzie. Nauczyciel z Kandydata w pierwſzych dwóch uczenia latach po cz te-

czteresta; w trzecim i czwartym po czteresta piędziesiąt; w piątym i szóstym po pięćset.

4to. Ta pięciuset złotych płaca w ostatnich dwóch latach uczenia z obowiązku bierana, nazywa się *pierwiastkową* względem innych płac osobom trwaiącym w stanie Akademickim wyznaczonych.

5to. Przydatek do tey pierwiastkowey płacy nauczycielowi po sześciu leciech iuż dobrowolnie uczącemu corocznie po piędziesiąt złotych rosnący dawany będzie, tak iż pierwszego roku uczenia 550 złotych weźmie, drugiego 600 i tak daley aż do lat dwódziestu, który kres wysłużonym założony iest. Prefektowi w zgromadzeniach większych, i kaznodziei w każdym zgromadzeniu równie iak Professorom płaca nad pierwiastkową pomnażać się ma. Takowa płaca *dorobkowa* iest.

6to. Ponieważ teraz w Koronie Professorowie biorą po 1200 złotych, w Litwie zaś po 1600; pomnażanie tey pensyi 50 złotyma corocznie, zacznie się w Koronie Roku 1783 pierwszego Października; a w Litwie Roku 1791 pierwszego Października; oprócz tych, którzy są tam płatni po złotych 1200, ci wraz zaczną z Koronnemi brać *dorobkową*.

7mo. Płaca Wysłużonego, to iest: który od początku dobrowolnego uczenia przez lat dwadzieścia tę posługę odprawił, będzie złotych tysiąc pięćset, póki iakiego innego opatrzenia z równą lub większą korzyścią od Komissyi nie dostąpi; a gdyby z tą płacą oddalił się od zgromadzenia, corocznie przysyłać ma autentyczne świadectwo bliższych szkół Rektora lub Pro-Rektora, do Rektora zgromadzenia Wydziałowego, iż przy życiu zostaie, oraz odbieraiąc płacę, kwit własną ręką podpisany.

8vo. Płaca do urzędu iakiego w zgromadzeniu przywiązana *dodatkową* się nazywa. Płaca *dodatkowa* Rektora Wydziałowego iest złotych tysiąc na rok; Pro-Rektora pięćset na rok; nauczycielów dwóch zawiaduiących edukacyą dwóletnią kandydatów przy zgromadzeniach większych po sto piędziesiąt na iednego corocznie. Rektor i Pro-Rektor biorąc tę *dodatkową* płacę prócz *pierwiastkowey i dorobkowey* na którey stanął, nie traci przybywaiącey teyże *dorobkowey* po piędziesiąt złotych przez lata urzędu swego, które to lata równie mu do zasługi lat dwódziestu poczytane będą.

9no. Płaca kaleki nie ze swoiey winy w kalectwo popadłego (Roz. II.) przez czas uczenia, oprócz spólnego stołu, będzie mu też dawana *ręczna*. Gdy który w przeciągu pierwszego dziesiątka lat dobrowolnego uczenia w kalectwo niesposobnym go do tey usługi czyniące popadł, odbierać ma co rok złotych czteresta; w drugim zaś dziesiątku dobrowolnego uczenia podobnemu kalectwu podpadaiący, złotych sześćset brać będzie. Jeśli kto z kalectwa wyszedszy, wróci się do uczenia szkoły publiczney od brania takiey całey płacy *ręczney* zacznie, na iakiey stanął przed przestaniem uczenia całorocznego szkoły.

10mo. Na utrzymanie całości domu wyznaczy Komissya w proporcyi potrzeby i zabraney o niey przez wizytatorów wiadomości.

11mo. *Nadzwyczayne* wydatki są: *1mo.* Na pierwsze założenie zgromadzenia i opatrzenie w potrzeby gospodarskie wyznaczy Komissya podług potrzeby którą uzna Wizytator. *2do.* Nauczyciel kaleka chcący oddalić się od zgromadzenia weźmie raz na zawsze płacę *stołową*, *pierwiastkową* i tę *dorobkową* którą odbierał w czasie gdy

 w zgro-

w zgromadzeniu pracował. *3tio.* Wydatek na odesłanie i przysyłanie kandydatów z kassy Komissyi łożony będzie.

12mo. Rektor obowiązany iest na początku każdego półrocza to iest pierwszego Października i pierwszego Kwietnia *stołową* płacę podług liczby osób zgromadzenia do spólney kassy złożyć i z nią się obchodzić iak się opisało w Rozdziale *Zgromadzenia Akademickie* Pensye zaś ręczne iako to *pierwiastkowe, dorobkowe i dodatkowe* oddawać będzie półrocznie pierwszego Października i piętnastego Lipca każdemu do rąk za kwitem. Na zgromadzenia zaś mnieysze odda płacę stołową oraz inne wyżey wyrażone do rąk Pro-Rektora, który sobie z niemi równie postąpi, iak Rektorowi przepisano iest.

13tio. Na początku każdego roku w księgę osobnie na to sporządzoną wpisze Rektor każdą wydziału swego osobę z wyrażeniem lat wysługi i wszelakiego gatunku płacy którą taż osoba bierze, a to w przytomności całego zgromadzenia. Pro-Rektorowie zaś odsyłać do niego maią takowyż reiestr i takowym sposobem spisany. Te opisy maią być od wszystkich zgromadzenia osób tak *activæ* tylko, iako *activæ i passivæ vocis* podpisane w Protokule. Wypis zaś z Protokułu wyciągniony i równemi podpisami stwierdzony do kassy ogólney Komissyi z kwitami przesłany być powinien.

14to. Płaca Szkoły Główney nie iest tu wyszczegulniona, ale osobne będzie w tey mierze Komissyi rozrządzenie, stosownie do prac i możności kassy, tak iednak, aby osoby pracowite Szkołę Główną składaiące miały zawsze zachęcenie i przyzwoitą nagrodę.

ROZDZIAŁ

ROZDZIAŁ XXV.

SĄD, KARY NAGRODY.

Nayżywszym iest Komissyi życzeniem aby wszyscy iey zwierzchności podlegli rządząc się iak naypięknieyszemi sumienia, honoru, słuszności, ubiegania się do chwalebnych nagród pobudkami, wszelką potrzebę i przyczynę sądów, i kar oddalali. Atoli opatruiąc na przypadaiące okoliczności pewną i nieodwłoczną sprawiedliwość, te względem sądów i kar prawidła stanowi.

1mo. Sąd szkolny w rzeczach ważnieyszych składać się będzie z Rektora lub Pro-Rektora, Prefekta i Nauczycielów. Nie można wątpić iż ci, którzy przykładem i nauką młodzież obywatelską do wszelakich cnot, których fundamentem iest sprawiedliwość, prowadzić maią, sami ią iako nayściśley szanować i zachowywać będą, nigdy iey dla żadnych względów nieodstępuiąc.

2do. Ten sąd tylekroć nawet w rzeczach mnieyszych składany być ma, ile razy tego lub kto z maiących władzą sądzenia, lub obwiniony albo oskarżaiący żądać będzie, bez uszczerbku szkolnego czasu. Nic się iednak nie uymuie przez to władzy nauczyciela zadawania kar uczniom swoim w szkole za przestępstwa tamże popełnione podług Art. w Roz *Nauczyciele.*

3tio. Sposób sądzenia prosty być ma i do tego kształtu, który się sądowi o rugowaniu ze szkół publicznym niżey przepisuie, stosowany; wyiąwszy iż tam podanie tylko wiadomości do Szkoły Główney nakazane iest, w innych zaś okolicznościach ten sąd stanowić może.

4to. W potocznych przewinieniach szkolnych nauczyciele, Prefektowie, Rektorowie sądzenia uczniów i karania władzą mieć będą w tych obrębach.

 1mo.

1mo. Iż każdy z nich zarówno ten sąd ſprawować i mnieyſze iak ſię niżey wymieni kary naznaczać może, do którego ſię pierwey ſprawa wytoczy. *2do.* Pierwſzy raz niedbalſtwem, opuſzczeniem lekcyi lub ſzkoły, niepilnością w ſłuchaniu, lekkomyślnością, małą obrazą drugiego i tym podobnemi wyſtępkami wykraczaiący, napomniany i ſtroſowany być ma prywatnie. Za powtornym wykraczaniem publicznie w ſwoiey klaſsie; za trzecim zaś publiczniey w obecności klaſs innych; chybaby pierwſze przeſtępſtwo publicznieyſze było, tedy ſtroſowanie w teyże publiczności ma być czynione: W każdey ſzkole rejeſtr leniwych trzymany będzie; w który przy powtórnym w ſzkolnych przewinieniach napomieniu wpiſywać nauczyciel każe. W tychże przypadkach kara klęczenia w ſzkole, przepraſzanie urażonego i tym podobne używane będą. *3tio.* Gdy ſię który z uczniów po mnieyſzych karach w powinnościach ſwoich względem pobożności, obyczaiów i nauk, winnego zwierzchności poſłuſzeńſtwa niepoprawnym ukaże, a ieſzcze nic cięższego z gorſzeniem złączonego w ſzczególności nie popełni na ow czas Rektor lub Pro-Rektor, Profeſsorowie przyzwą obwinionego, i zgromiwſzy go, karę publiczną zawſtydzenia na korytarzu ſzkolnym odbyć mu przykażą: kara ta zależeć będzie na trzymaniu w ręku karty z napiſem n. p. *niedbały w naukach, kłótliwy, nieposłuſzny &c.* *4to.* Dalſze w tychże przeſtępſtwach trwanie plagami ſkarane być ma. *5to.* Po dalſzey ieſzcze niepoprawie Rektor lub Pro-Rektor rodziców albo opiekunów uwiadomi i niepoprawnego ucznia odeśle bez żadnego ogłaſzania: gdyż o karze rugowania ze ſzkół czyli *exkluzyi* niżey dadzą ſię przepiſy. *6to.* Ktoby na święta wyiechał przeciwko zakazom w Rozdz. *Czas wolny od nauk*

od nauk, ten odeſłany do niżſzey klaſſy będzie; Za powtórnym zaś wyiechaniem mieyſce w ſzkołach utraci. Za wczeſnym na wakacye wyiazd, lub opóźniony powrot; zoſtanie ſię w dawney klaſsie przez czas w proporcyi opóźnienia, i póty do wyżſzey przypuſzczony nie będzie, póki examinu z opoźnionych w teyże wyżſzey klaſsie lekcyi a prywatną pilnością nagrodzonych nieodprawi.

5to. W przeſtępſtwach nie ſtoſuiących ſię do ſzkolnych iedynie obowiązków, albo nie tak małey wagi iak ſą w przeſzłym Artykule wyrażone, władza ſądu i kary przy Prefekcie, a przez odwołanie od tego przy Rektorze będzie. Lubo w większych przypadkach Rektor zaraz w rozſądzanie wchodzić może, gdy za ſpólnym Prefekta i nauczycielów zdaniem potrzeba wyniknie.

6to. Przełożeni ſzkolni iak naybardziey około tego czuwać powinni, aby wmawiać w uczniów, iak naywiękſzy wſtręt kłotni, zawziętości, gniewu; wprawiać ich w łatwe przebaczanie wzaiemnych uraz, zwłaſzcza z prętkości popełnionych. Niechay uczniowie nie mogąc ſię ſami poiednać obieraią ſobie roziemców i poiednaczów z pomiędzy ſpółuczniów ſwoich, na których poſtanowieniu większością zdań uczynionym przeſtawać koniecznie maią. A gdy tego między ſobą nie uczynią, rzecz ſię do nauczyciela moralney nauki wytoczy. Ten trzech sędziów z pomiędzy uczniów mianować będzie, a gdyby na ich zdaniu ſtrony uſpokoić ſię nie chciały, ſam nauczyciel moralney nauki w rozeznanie rzeczy wnidzie i podług okoliczności, albo w ſądzących błąd, lub przeſtępſtwo ſproſtuie lub zgromi, albo ſpornych do przeſtania na dobrym ſądzie przymuſi, i za niepotrzebne wywołanie poſtroſuie.

r 3 7mo.

7mo. Ogólnie każdy z podległych zwierzchności czuiąc ſię być uciemiężonym, w niżſzym ſądzie, może wytoczyć ſprawę do wyżſzey po ſtopniach władzy, iako to od nauczyciela do Preſekta, od Preſekta do Rektora, od tego do Wizytatora i Rektora Szkoły Główney. Ale kiedyby ſię kto bez przyczyny, przez ſamą nieſpokoyność i krnąbrność wywołuiącym pokazał, taki poddanym być ma podwoioney lub potroioney karze, która mu w pierwſzym lub drugim ſądzie naznaczona była.

8vo. Szczególniey ci, którzy ſądzić będą, takim ſię kar do wyſtępku wymiarem rządzić maią.

Ktoby ſpółucznia albo obcego zelżył, prywatnie go przeproſi, a w przytomności obrażonego od Preſekta lub nauczyciela zgromiony będzie.

Za potwarz rzuconą odwoła potwarz przy świadkach i plagi odbierze podług miary ciężkości potwarzy, i godności ſpotwarzoney oſoby. A tego wyſtępku iako niezmiernie niewinność krzywdzącego naywięcey wſtręt wpaiać w umyſł młodzi należy, równie iak i kłamſtwa, które i do potwarzania, i do innych przeſtępſtw, do zbrodni nawet do upodlenia duſzy i utraty ſławy, prowadzi.

Napaſtowanie, rzucanie kamieńmi, uderzenie i tym podobne przeſtępſtwa, publicznym zawſtydzeniem i podług okoliczności plagami karane będzie. Ktoby ważył ſię ranić, ten znaczną karę na ciele odbierze, i za leczenie rany zapłaci.

Za kradzież mnieyſzą domową lub w ſzkole, prócz wrócenia rzeczy, nagrodzenia ſzkody, plagom podpadnie. Za kradzież obcą, ſąd podług iawności wyſtępku, czytanie dekretu, kara publicznieyſza zawſtydzenia i plag: Za powtórzoną kradzież obcą; wyrzucenie ze ſzkół podług warunków niżey o rugowaniu opiſanych, chybaby

i pierwſza

i pierwſza kradzież znaczna i z ogłoſzeniem była; w ten czas bowiem do oddalenia ze ſzkół zaraz przyſtąpić należy. Przełożeni mieć będą na to baczność iak naywiękſzą, aby ile możności ſekret o takowym wyſtępku, kiedy ſkryty ieſt, i o ukaraniu był zachowany.

Piiańſtwo przypadkowe, pierwſzy raz zgromieniem; powtórzone, uięciem pokarmu; częściey trafiaiące ſię, plagami być ma ukarane. A gdyby ſię poſtrzegł nałóg zwłaſzcza z zgorſzeniem, napaſtowaniem i kłóceniem ſię, uczeń ze ſzkoły oddalonym będzie. Dyrektorowi zaś kondycya odebrana i toż oddalenie nakazane. Rugowanie publiczne ze ſzkół gdyby okoliczności wyſtępku na nie zarabiały, ma ſię podług opiſu w niżſzym Artyk. wykonywać.

Jawne nieposłuſzeńſtwo zwierzchności, zelżenie nauczycielów, mianowicie od dyrektora; ſąd na to złożony iawnym upokorzeniem przy publicznym zwierzchności obrażoney przeproſzeniu, klęczeniem na iawnieyſzym między ſzkołami mieyſcu; a w młodſzych plagami ukarze. Gdyby zaś odważył ſię który przeciw zwierzchności rozruchy i bunty wſzczynać, taki na ſądzie iaki ſię o rugowaniu ze ſzkół przepiſuie, z nich wyrzuconym zoſtanie. A kiedyby zwłoka udawania ſię do wyżſzey zwierzchności o tę rugowania ze ſzkół karę ośmielała buntowników, tak iżby nie przeſtawali rozruchów, Rektor lub Pro-Rektor wraz z Preſektem i nauczycielami, weźmie przed ſię mocne a roſtropne śrzodki, aby herſztowie buntów albo oddaleni albo zamknięci zoſtali.

Obwiniony o rozpuſtę prywatną i bez zgorſzenia, prywatnie plagi odbierze; kiedy ta wina publicznieyſza i ze zgorſzeniem będzie, publicznie ſurowo zgromienie i publiczne plagi naſtąpią. Ktoby ieſzcze w nią popadł, ze

f ſzkół

ſzkół prywatnym odeſłaniem oddalony zoſtanie. Dyrektor zaś w pierwſzym takowym zgorſzeuiu kondycyią utraci, za powtórnym, ze ſzkół prywatnie oddalony, albo publicznie ze ſzkół rugowany będzie podług okoliczności wyſtępku i wyroku złożonego na to ſądu.

Dyrektor opuſzczaiący powinności ſwoie względem poruczonych ſobie dzieci, pieniężnym karom podpadać ma iako nie czyniący zadoſyć umówionym między ſobą a rodzicami lub ich namieſtnikami obowiązkom, których ſame tylko wykonanie płacić ſię powinno. A ten warunek Preſekt przy dawauiu kondycyi dyrektorom wyraźnie opowie, oraz z każdym z oſobna w przytomności iednego przynaymniey nauczyciela i iednego z ſtrony dyrektora świadka uczyni wymiar winy pieniężney, za opuſzczenie każdey powinności w proporcyi roſtropnie wziętey do całoroczney płacy. Tak n. p. za powtórne nieodprowadzenie dzieci do ſzkoły, do kościoła, na rekreacyą, dyrektor zapłaci tyle... Rzekło ſię za powtórne opuſzczenie, bo pierwſze przebaczane być może przeſtaiąc na upomnieniu. Za opuſzczenie domowego lekcyi ſzkolnych powtórzenia, za opuſzczenie oddania Preſektowi raportu mieſięcznego zapłaci tyle... Te pieniężne winy odbierać będzie Preſekt przy dwóch ze zgromadzenia oſobach; rejeſtr ich zapiſywać i na ubogich uczniów a mianowicie chorych obracać ma, ſprawę zaś z tego Wizytarorowi zdawać.

Dyrektor za ſrogie z uczniami obchodzenie ſię utraci dyrektorſtwo na którym zoſtaie; a gdyby tenże ſam wyſtępek względem powtórnych uczniów popełnił, do wſzelkiego na potym dozoru domowego w ſzkołach nieſpoſobnym ſię ſtanie.

9no. Żądaiąc komiſsya zabiedz łatwości rugowania obwinionych ze ſzkół,

ſzkół, iako oſtatniey kary, a to ukaranie mocnieyſze a zatym rzadſze uczynić, taki porządek w przypadku obwinienia któreby ſię na exkluzyą zarabiać zdawało, ſtanowi. Gdy który z uczniów o wyſtępek iakowy większy obżałowany zoſtanie, Rektor z Preſektem i nauczycielami złoży radę. Na niey oſkarzaiący donieſienie ſwoie iawnie, lub ieśliby okoliczność wyciągała taiemnie poda na piśmie Rektorowi lub Preſektowi z podpiſem ſwoim. Obwiniony za daną ſobie o ſkardze wiadomością na poſiedzeniu Rektora, Preſekta i nauczycielów ſłuchany będzie. Jeżeli przekonany zoſtanie, tedy zaſiadaiący każdy z oſobna zdanie ſwoie poda, czy ſądzi winowaycę być godnym wyrugowania ze ſzkół; kiedy większość głoſów przeciw oſkarzonemu będzie, wtedy Rektor lub Pro-Rektor poda uwiadomienie o całey rzeczy Wizytatorowi albo Szkoły Główney Rektorowi, doſtatecznie wykładaiąc podług ſumienia wſzyſtkie okoliczności tyczące ſię winowaycy i winy, iako to: urodzenia iego, lat, przeſzłego ſprawowania ſię, dawanych napomnień lub kar, zgorſzenia, iawności i ſpołeczeńſtwa w przeſtępſtwie i tym podobnych. Donieſienie to wſzyſcy którzy zaſiadali podpiſzą, toż dopiero co Wizytator lub Rektor Szkoły Główney z ſwoią radą poſtanowi, Rektor lub Pro Rektor wykonać winien będzie. Gdy kto raz podpadnie exkluzyi, tym ſamym nigdzie pod żadnym pozorem nie będzie przyięty do ſzkół publicznych.

10mo. Co do karności oſób zgromadzenia Akademickiego, te ſię przepiſy ſtanowią. *1mo.* Wyiąwſzy przypadki wielkiego zgorſzenia i niezwyczaynego przeſtępſtwa, zawſze nim do ſądu i kary przyidzie, napomnienie poprzedzać powinno. Rektor lub Pro-Rektor napominać ma dwa razy prywa-

 tnie

tnie osoby swego domu za wykroczenia, lub opuszczenia powinności. Rektora zaś i Pro-Rektora naydawnieyszy z wysłużonych, lub w niebytności iego naydawnieyszy z nauczycielów. Zaczym ktoby w przełożonych winę wyciągaiącą napomienia postrzegł; o tym naydawnieyszego z wysłużonych lub nauczycielów uwiadomi, a sekret iak nayściśley ma być zachowany. 2do. W przypadku niepoprawy nastąpi napominanie publiczne na posiedzeniu zgromadzenia. Napominanie to czynić będą też same które się w zwyż wymieniły osoby, oraz i posiedzenie zwoływać prawo maią. 3tio. Kiedy ani publiczne napomnienie skutku nie weźmie, sąd domowy złożony być ma. Jeżeli obwiniona osoba iest *vocis passivae*, zasiadać będą ci którzy *passivam vocem* maią; ieżeli zaś obwiniony iest tylko *vocis activae*, zarówno tamci iako i *vocem activam* maiący na sąd zasiądą. Wtedy Rektor lub ten który napomienia Rektora ma prawo w nieprzytomności obwinioney osoby przełożyć oskarzenie; wezwany potym ten, który był oskarzony usprawiedliwiać się będzie. Po wysłuchaniu stron i ustąpieniu obwinionego sekretne kreski póydą, których większość karę stanowić będzie. Moc rozwiązania równości przy Prezyduiącym zostanie. W tych przypadkach, w których nie o doniesienie tylko Szkole Główney (iako się niżey rzeknie) sąd złożony będzie, ale o ukaranie winnego, ten który oskarza bądź Rektor, bądź naydawnieyszy z nauczycielów, ani prezydować, ani kreski dawać nie może.

1mo. Kary które podług okoliczności winy sąd stanowić może a miarkować powinien będą te:

Na Rektora i Pro-Rektora w rzeczonym sądzie uczyniony ma być raport od wszystkich sądzących osób podpisany, do Szkoły Główney albo do Wizy-

Wizytatora posłany; to doniesienie ma być trzy razy wprzód na posiedzeniu czytane, a skoro większością sekretnych kresek przyięte zostanie, od wszystkich bez wymówki podpisane być powinno.

Na insze osoby zgromadzenia zakaz wychodzenia na iaki czas z domu, albo i z własney izby. Wyrobienie od Komissyi publicznego napomnienia i czytanie onego na obradach domowych. Odięcie *vocis activae* lub *passivae* na rok. Kara ta mianowicie naznaczona być ma za wyiawienie sekretu na posiedzeniach sądowych lub konkursowych.

2mo. Kary pieniężne uznaiąc zawsze rzetelną chorobę za sprawiedliwą niewykonaney powinności przyczynę stanowią się te:

Rektorowi za oddaleniesię od domu nie z powodu powinności swoich lub bez pozwolenia Szkoły Główney nad sześć dni w miesiącu; Pro-Rektorowi zaś nad dni cztery wytrącono być ma z całey płacy roczney tyle dwa razy, ile z niey równym podziałem na ieden dzień roku szkolnego przypada.

Rektorowi za niebytność na examinach odtrąci się z całey roczney płacy kwota na dzień ieden przypadaiąca.

Pro-Rektor i Prefekt za niebytność na examinach lub którego dnia między szkołami w równym wymiarze część płacy dzienney tracić będą.

Kaznodzieia podobnie za opuszczenie powinności swoich takowey pieniężney karze podpadnie.

Nauczycielom za opóźnienie na lekcye półgodziną, część półdzienna płacy roczney; za uchybienie godziny, całodzienna część takowa wytrącona być powinna.

Gdyby zaś który z nauczycielów lub innych chorobę zmyślał, zmyślenie

nie to na domowym poſiedzeniu wyiawione ku zawſtydzeniu iego i na oczy wyrzucone mu będzie. Te pieniężne kary za dowiedzionym przeſtępſtwem, uiſzczone być maią przy półrocznym oddawaniu płacy, którą oſoby zgromadzenia do rąk biorą. A opuſzczenia powinności zwyż wyrażone zapiſywane będą względem Rektora lub Pro-Rektora, od naydawnieyſzego z wysłużonych lub z nauczycielów; względem Prefekta, od naydawnieyſzego z nauczycielów; względem nauczycielów, od Prefekta; względem Kaznodziei, od Rektora lub Pro-Rektora; ilekroć to zapiſanie naſtąpi, ten który zapiſał, Rektorowi lub Pro-Rektorowi donieſie, (a względem Rektora lub Pro-Rektora, dwóm oſobom *vocis paſsivæ.*) ci zaś o tym donieſieniu uwiadomić maią tego, który zapiſany ieſt. Co ſię z takowych win pieniężnych zbierze, około tego zgromadzenie na końcu ſzkolnego roku w ten ſpoſób rozrządzenie uczyni: aby naprzód podług wymiaru dni, tym płaca oddana była, którzy drugiego w opuſzczoney powinności zaſtąpili, potym co nadto zbędzie między nauczycielów pilnieyſzych, którzy obowiązków ſwoich nie uchybiali podzielone było.

Ktoby nieodwoławſzy ſię do wyżſzey zwierzchności po wydanym przez ſąd domowy wyroku, wykonać go nie chciał, donieſiony być ma Szkole Główney z podpiſem oſób zaſiadaiących na ſądzie.

15tio. Kary ſądowi Szkoły Główney zachowane ſą te: utrata płacy urzędowey. Utrata powiękſzaiącey ſię rokiem płacy. Utrata *vocis paſsivæ* na lat trzy lub więcey. Odebranie urzędu, albo doczeſne od niego zawieſzenie. Oddalenie od ſtanu Akademickiego.

Nagrody.

Ile wſtrętu i przymuſu okazuie Komiſsya w ſtanowieniu kar na przewiniaiących; ile ſobie życzy aby na ſamym pogrożeniu kaźń zawſze przeſtawać mogła; tyle czuie ukontentowania wyſtawuiąc zaſługom nagrody, tyle ma nadziei iż pobudki honoru i innych korzyści bezſkuteczne nie będą.

1mo. Nagrody zwyczayne dla oſób ſtanu Akademickiego różnicą i trwałością pracy wymierzone wyznaczyły ſię w Roz. *Płaca.*

2do. Nagrody nadzwyczayne dla tychże oſób być maią. Przydanie roku do liczby lat pracy przepiſaney, do otrzymania urzędu Rektora, Pro-Rektora i Prefekta. Przyśpieſzenie rokiem płacy dorobkowey. Dar w pieniędzach na ieden raz. Policzenie iednego roku za dwa w przeciągu lat dwudzieſtu wyznaczonych do poczytania między wysłużonemi i do korzyści onychże. Wyſyłanie do cudzych kraiów z pomocą funduſzu, ku wydoſkonaleniu ſię wysłanego i ku poſpolitemu dobru. Oddanie Prelatur, Kanonii, Beneficiiów należących do kollacyi Komiſsyi. Te nagrody nie mogą być otrzymane tylko przez oſobliwſze zaſługi iakowe ſą: napiſanie dobrego dzieła w którey umieiętności lub nauce; wynalazek pożyteczny w umieiętnościach i kunſztach; Znaczny poſtępek uczniów w większey onychże liczbie niż zwyczaynie bywa, który poſtępek iawnieby dowodził z ſtrony nauczyciela oſobliwſzą pilność i biegłość w ſpoſobie uczenia. Uznanie wartości tych nadzwyczaynych nagród należeć będzie do ſądu domowego tym kſztałtem, iaki względem kar przepiſany ieſt. Co do zaſługi znakomitſzego uczniów poſtępku iako ſię wyżey rzekło, ſprawę dać i tę zaſługę rozeznawać dway

naſtępnie Wizytatorowie powinni, a iak ſię rzecz ma Szkołę Główną i przez iey raport Komiſsyą uwiadomiać. Komiſsya nagrody wyznaczać będzie.

Kiedy kto z oſób ſtanu Akademickiego nadzwyczayną nagrodę odbierze, Rektor Szkoły Główney wſzyſtkim zgromadzeniom donieſie i do publicznych gazet poda z wyrażeniem oſoby, zaſługi, i nagrody.

3tio. Dla uczniów zwyczayne nagrody będą. Pochwalenie w raportach do Szkoły Główney a przez nią do Komiſsyi z obyczaiów i z poſtępku w naukach. Donieſienie o tymże rodzicom lub krewnym przez Preſekta uczynione. Przy otwarciu ſzkół ogłoſzenie przeyścia do wyżſzey klaſsy podług opiſu w Roz. *Czas wolny od nauk* pod tytułem *Otwarcie ſzkół.* Dawanie dyrekcyi lepiey popiſuiącym ſię na examinach. Obieranie w klaſsach na *decurionów* i wyżſze mieyſca. Obieranie przez nich gry i zabawek na rekreacyach i tym podobne. Po każdomieſięcznym examinie, ci którzy znakomiciey ſię popiſzą, i od examinantorów iednoſtaynie oſądzeni będą za godnych nagrody, pozwolenie otrzymaią noſzenia u czapki lub kapeluſza kokardy błękitney; nadto na tablicy tak w klaſsie ſwoiey iako i na korytarzu ſzkół imiona ſię ich wyrażą: A te nagrody od iednego do drugiego examinu trwać maią. Kiedy zaś który z uczniów za całoroczny examen taką nagrodę otrzyma, przez cały naſtępuiący rok używać iey będzie. Opatrzy prócz tego Komiſsya Rektorom i Pro-Rektorom ſpoſób aby po kwartałowych examinach w kſiążeczkach, koperſztychach &c. nagrody dawać mogli, zawſze za iednomyślną examinatorów zgodą. Które nagrody Preſekt z Profeſsorami daiącemi świadectwo rozrządzać i ſtanowić będzie.

4to. Około nagród nadzwyczaynych dla uczniów, takie ſię rozrządzenie czyni. Po examinach całorocznych i popiſach publicznych Preſekt w zgromadzeniach większych, w mnieyſzych zaś naydawnieyſzy z nauczycielów za podaniem świadectw od Profeſsorów, poda Rektorowi lub Pro-Rektorowi tych uczniów, którzyby ſię nadzwyczaynym poſtępkiem popiſali. Rektor lub Pro-Rektor złoży obradę ſzkolną, na którey znieſione i porównane być maią zdania po każdym examinie o uczniu żądaiącym nagrody dawane, oraz kompozycye i ćwiczenia. Jeżeli ze wſzyſtkich rzeczonych zdań ukaże ſię iż ſtatecznie w biegu nauk był pilnym: iż zawſze ſąd examinatorów przyznał mu poſtępek daleko większy nad mierność; wtedy przyſtąpi Rektor ſpólnie z Profeſsorem nauki o którą idzie do naznaczenia mu materyi do piſania w rodzaiu oneyże, albo w taki ſpoſób ułoży pytania, żeby z odpowiedzi znać było iako uczeń obeymuie całą oſnowę, całego ducha nauki: może nawet dozwolić aby podług upodobania ſwego dał uſtnie ſprawę z teyże oſnowy, porządku i związku nauki. Preſekt przyzwoite oſtrożności względem piſania naznaczoney proby opatrzyć powinien. Gdy popis uznany będzie większością głoſów za godny przyięcia z wymienieniem w ſzczególności gatunku nagrody, wtenczas Rektor lub Pro-Rektor donieſie Szkole Główney i Komiſsyi, a za tey wyrokiem nagroda na publicznym popiſie przez naydoſtoynieyſzą duchownego lub świeckiego ſtanu oſobę na ten czas znayduiącą ſię uroczyście zaſłużonemu oddana będzie. Przeto zaś w przyſądzaniu nagród nadzwyczaynych przepiſuią ſię ściśleyſze warunki, aby i ſąd ten od wſzelkich pobocznych ſprawiedliwości względów był iak naydalſzy,

i nagroda sama rzadszą a tym samym chwalebnieyszą stawała się. Takowe nagrody będą: Darowanie znacznego iakiego dzieła uczonego. Narzędzi fizycznych lub matematycznych. Medal z wyrazem nauki w którey się znakomicie okazał. List od Komissyi do rodziców lub krewnych z oświadczeniem ukontentowania. Umieszczenie w czasie w kancellaryi Komissyi. Zalecenie J.K.Mci i Radzie Nieustaiącey. Względem uboższych przyięcie między ucznie fundusżowe. A o tym wszystkim obwieszczenie po szkołach kraiowych, oraz doniesienie w publicznych gazetach z wyrażeniem osoby, zasługi i nagrody.

ROZDZIAŁ XXVI.
EDUKACYA FIZYCZNA.

Nieprzerwana osnowa starań około dziecięcia od pierwszych iego życia początków, około zdrowia, czerstwości i sił iego, starań stosowanych do pomnażaiącego się wieku, a zawsze za cel maiących uczynić człowieka szczęśliwym i do wykonania powinności zdolnym; takowa osnowa starań iest edukacyą fizyczną. Związek i ziednoczenie nayściśleysze duszy z ciałem gruntuie istotną potrzebę i okazuie równie ścisły związek edukacyi fizyczney z edukacyą moralną. Nie można być szczęśliwym, nie można nabierać oświecenia umysłu, dzielności duszy, łatwości w używaniu iey władz, zdatności i zręczności w wykonaniu obowiązków swego stanu, bez zdrowia, bez mocnego i trwałego złożenia ciała. Zdrowie zaś, czerstwość, moc zmysłów i sił od pierwszego wychowania w niemowlęctwie, od sposobu życia w młodzieńskim wieku, nieochybnie

bnie zawisło. Pokarm, pielęgnowanie hartowne z pomiarkowaniem, lub miękkie i zniewieściałe obchodzenie się z dziecięciem, więcey niż się pospolicie rozumi, wpływaią w przymioty umysłu, i serca, w charakter duszy człowieka. Za pierwszemi wrażeniami idzie przyzwyczaienie się, wprawa i nałóg, a ten iest po większey części naturą.

1mo. Temi prawdami przekonani przełożeni i wszyscy edukacyi spółobywatelów poświęcaiący posługi i prace swoie, tak sami w wykonaniu tego obowiązku rządzić się niemi maią, iako też trzymaiąc się powodu rostropności, rodziców radami i oświeceniem ku iednemuż celowi prowadzić. Rady te i przestrogi ściągnąć przyzwoicie można do tych punktów. *1mo.* Iż pierwsze niemowlęcia wychowanie istotnym iest rodzicielskim obowiązkiem; iż dalsza iego edukacya od tey pierwiastkowey koniecznie zawisła; iż pierwszych błędów i wynikaiących z tąd przywar przez późnieysze ćwiczenia, nauki, strofowania, kary, zgładzić i poprawić zawsze niewymównie trudna, a częściey niepodobna iest; iż rodzice sami zdaleka przysposabiać się do tego celu powinni przez wstrzemięzliwość życia i cnotliwe obyczaie *zdo.* słabość i niedołężność człowieka, nie tylko iemu samemu życie czyni ciężarem, pozbawia go korzyści towarzystwa ludzkiego, użycia darów opatrzności, ale też szkodę niezmierną narodowi całemu i obywatelstwu przynosi; gdyż moc i obrona kraiowa, z siły i mocy ludzi w szczególności wziętych składa się i stanowi, bo przy równości inszych korzyści i kondycyi, a częstokroć i bez tey równości, ten nakoniec kray potężnieyszym być musi, który siłą i czerstwością każdego z osobna obywatela, drugi naród przewyższa. Doświadczenie uczy iak dale-

ko

ko słabsze iest dzisieysze pokolenie od dziadów swoich; ten skutek, który się zaniedbaniu edukacyi winien, w poźnieyszą potomność przesłany z większą ieszcze powszechności szkodą pomnoży się, ieśli temu wychowanie mezkie nie zabieży. *3tio.* Nayważnieyszą rodziców baczność zabawiać powinno, aby iak naylepszy wybór osób maiących karmić i piastować dzieci czynili, tak co do zdrowia ciała, iako co do przymiotów duszy i obyczaiów. Bardzoby trzeba żałować tych rodziców z dziećmi ich razem, którzyby potrzebowali wyłuszczenia tey przestrogi i przekonania o tey prawdzie. Wesołość lub posępność, złość lub dobroć, odwaga i męstwo, albo gnuśność, lękliwość na całe życie człowieka zostaiące, nayczęściey początek maią w obchodzeniu się z dziećmi tych, którym pierwiastki dni onych poruczone były. Nieustannie zatym rodzice na naydrobnieysze w pielęgnowaniu synów i córek swoich okoliczności czuwać maią, zabawę tę poczytuiąc równie za naypowinnieyszą iako i naygodnieyszą stanu swego, a nie spuszczać się na osoby mniey o cudze dobro dbaiące, a często pełne błędów i złych nałogów *4to.* Uwaga rodziców i troskliwe roztrząsanie wszystkiego, co się do edukacyi dzieci stosuie, kierować ich postępowaniem będzie, aby rostropne pomiarkowanie i środek zachowywali w obchodzeniu się względem dzieci co do ciepła, zimna, kąpieli, pokarmu, odzienia, hartowania sił i tym podobnych rzeczy, według okoliczności zdrowia, składu ciała, pory czasu &c. zawsze iednak pewni u siebie być maią, iż gorąco, powietrze zamknięte, krępowanie, gnuśne leżenie, miękka pościel, zbytnie w szaty otulenie, osłabia, wątli i zniewieściałym czyni zyćzaczynaiącego człowieka. *5to.* Za wzmagaiącym się wiekiem i wzrostem dziecięcia, pomnażać w nim należy rzeskość, szykowność i siłę, daiąc mu wolność biegania i skakania, wprawuiąc go bez zbytnego silenia w okazywanie i nabywanie mocy przez gry trudnieysze, gonitwy, ieżdżenie na koniu męszczyzn, ugadzanie pociskami, i innym tego rodzaiu ćwiczeniem. Do czego stosuie się niżey podane na szkoły opisanie gry i zabaw w czasach rekreacyi. (*) *6to.* Zbytnie sukanie, strofowanie, prędkość i łatwość karania, ucisza w dziecięciu i głuszy równie żywość umysłu iako i ciała *7mo.* Gdy przyidzie do początków nauk, z czym się ani śpieszyć ani opóźniać nie należy, miarkuiąc się okolicznościami słabego lub dobrego zdrowia dziecięcia, otwartości lub tępości dowcipu i tym podobnemi; wtedy nieodstępnie tego rodzice przestrzegać powinni, aby nagle nieobciążać młodocianego umysłu naukami, gdyż w dalszym czasie doyrzalszego rozumu więcey dzień ieden sprawi, niż długi przeciąg lekcyi w zahukanym a nierozumieiącym niemowlęciu. Smak młodym sprawić należy w uczeniu, aby tę zabawę mieli za rozrywkę, aby nauki i uczących kochali. Nic mniey nie przystoi rodzicom iako nie uwodzić się ową próżną a równie śmieszną iak szkodliwą chęcią, żeby się dzieci z dowcipem i obciążaiącemi samą pamięć naukami popisywały. Naypierwsze i nayistotnieysze staranie być powinno, żeby nabywały rozsądku, którego miara iest każdemu wiekowi przyzwoita, i wczesnych skłonności ku dobremu, zamiłowania prawdy, w rzetel-

(*) W Rzeczypospolitey Rzymskiey kiedy kogo o złą edukacyą zawstydzić chciano zwyczay był mówić: *nec literas novit, nec natare:* ani czytać ani pisać ani pływać nie umie.

i rzetelności; czego wſzyſtkiego bez napominania i ſtroſowania nabiorą, kiedy widzieć będą rodziców i tych którzy ie otaczaią rozſądnie mówiących i poczciwie czyniących.

2do. Kiedy iuż rodzice do ſzkół publicznych dzieci oddadzą, Rektorowie, Prefekci, nauczyciele, za iedną z iſtotnych powinności mieć ſobie będą nieprzerwanie z edukącyą moralną łączyć edukacyą fizyczną, i w tey mierze rządzić ſię maią temi prawidłami: *1mo.* W dawaniu nauk ſtarać ſię należy, aby dać uczniom poczuwać ſmak z powiękſzania wiadomości, iżby ſami lubili naukę, z ochotą i weſołością ſię do niey przykładali; aby nie obciążać umyſłu a zwłaſzcza pamięci młodego, więcey na uwagę i rozmyſł, który naygruntownieyſzą czyni pamięć, a niżeli na oſchłe wzmiankowanie rzeczy, albo raczey ſłów, części nauk i oſnowę ich podaiąc. *2do.* Utrzymuiąc młódź w granicach powolności, uſzanowania ku ſtarſzym i obyczayności wiekowi temu przyzwoitey, dawać iey przyſtoyną wolność mówienia i czynienia, nie tłumić w nim rzeſkości i żywości przyrodzoney, ale umieć ią obrócić dobrze i ku dalſzym korzyściom kierować; wyſtrzegać ſię zatym uſtawicznego ſtroſowania i fukania, potrzebnym napomnieniom moc i dzielność daiąc przez rozſądne okazywanie ſkutków z ich błędów lub przywar i przekonanie na rozum. *3tio.* Doglądać przełożeni powinni aby mieſzkania dzieci iak nayzdrowſze były, aby iak nayczęściey izby przewietrzane i od zbytniego gorąca chronione, aby ſię młódź wprawiała w iak naywiękſze około ſiebie i około rzeczy ſwoich ochędóſtwo. Wmawiać w dzieci będą wſtręt wſzelkiey miękkości, i zniewieściałey delikatności w pościeli, odzieniu, unikaniu trudów,

lękliwości i boiażni, które i zdrowiu ſzkodzą, duſzę osłabiaią, i pogardę a pośmiech ściągać zwykły. *4to.* Rektor z Prefektem i nauczycielami uczyni ułożenie, które dyrektorom podane będzie, aby każdego dnia ſzkolnego, czaſy wyznaczone były na rozrywkę dla dzieci, a zwłaſzcza po obiedzie i wieczorem, wyraźnie ſtanowiąc, aby codzień ile możności, na wolnym powietrzu zabawiali ſię, a kiedy tego pora niedozwoli różne ćwiczenia i rozrywki odbywali w domach. I takowe ułożenie wiadome przez Prefekta być powinno uczniom. *5to.* Podczas rekreacyi i wakacyi ćwiczenia ſił, gry, rozrywki cały czas zabierać powinny, miarkuiąc wſzyſtko roſtropnością, przez wzgląd okoliczności, wieku, równych lub nierównych ſił dzieci, zdrowia, przeſzłego wychowania &c. *6to.* Takowe zaś ćwiczenia i gry, do mocy, ſzykowności, zręczności i ſzybkości ciała, do męſtwa i odwagi pomagaiące, nayprzyzwoitſze zdaią ſię te: gra w piłkę z ubieganiem ſię i żywym obracaniem; palon czyli gra w dużą piłę; ciſkanie zręczne kamieni na wodę; gonitwy do pewnego kreſu, wyprzedzanie ſię na wzgórki i przykre mieyſca; potykanie ſię w palcaty, ieżdżenie na koniach; rozmierzanie ogrodów, pól, mieyſc do przyſtępu trudnieyſzych i tym podobne. *7mo.* Za godne ſzlacheckiey młodzi poczytać ſię powinny ćwiczenia takowe, które obrotów żołnierſkich w ciągnieniu, ſzykowaniu, dobywaniu, i bronieniu iakiego mieyſca naśladuią: nic bardziey do wpoienia męſtwa, mocy duſzy, ſzlachetney wielkomyślności i ducha ſtarodawnego rycerſtwa nie pomoże, iako takowa młodzi zaprawa. W niey roſtropnie kierowani, nauczą ſię rozeznawać bezrozumne junactwo od prawdziwego męſtwa i waleczności; zawczaſu przeko-

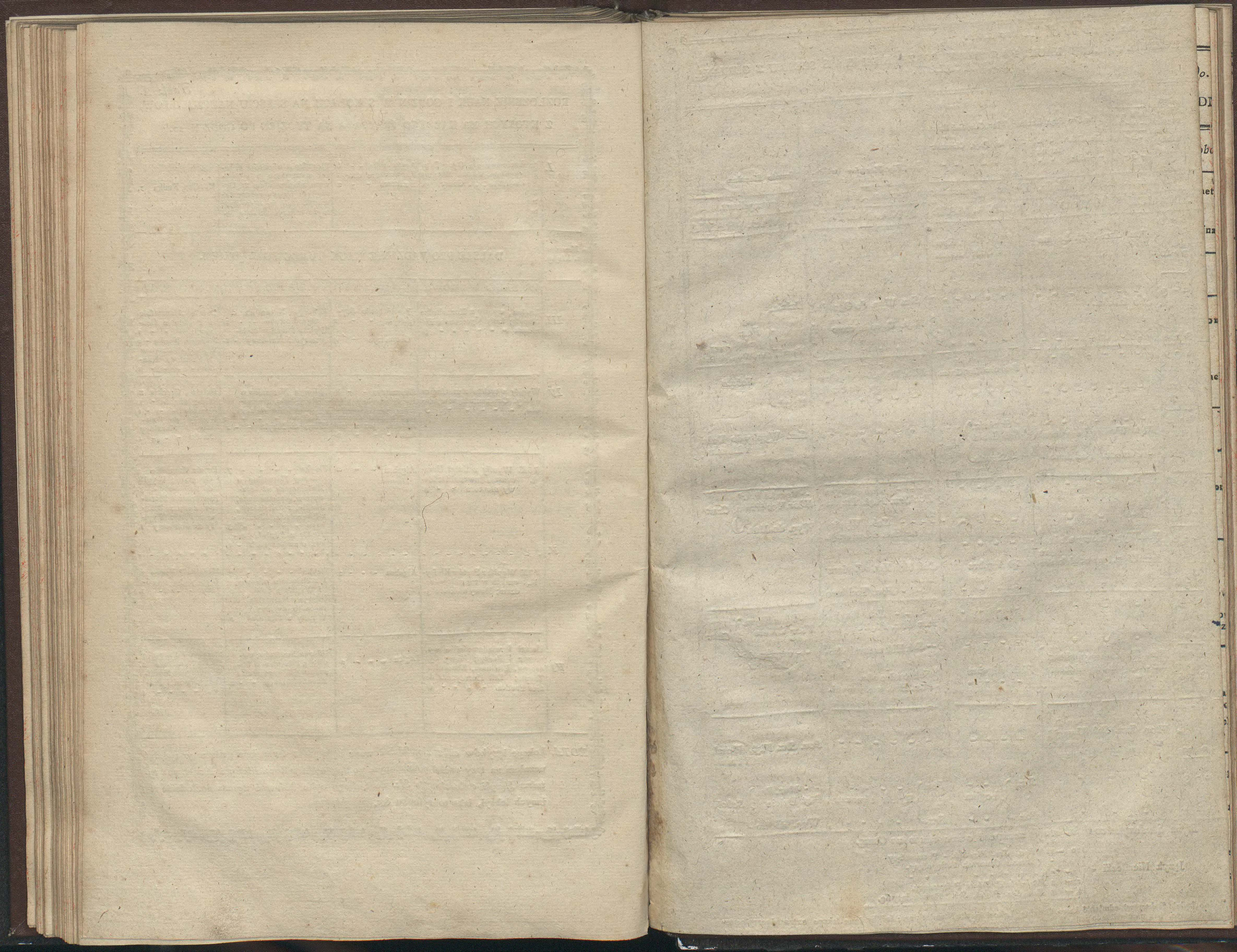
nani zostaną o tey prawdzie, i do uiszczenia iey przygotuią się; iż każdy obywatel we wszystkich kraiach ale osobliwie w rzeczypospolitey żołnierzem, to iest obrońcą oyczyzny swoiey być powinien, nie oglądaiącym się na płacę, lecz idącym torem sprawiedliwości i honoru. A iako przełożeni i dozorcy nad edukacyą w zwyż wymierzonych ćwiczeniach i rozrywkach, bronić iak naypilniey maią wszelkich zdrad, podstępów, napastowania, przewodzenia mocnieyszych nad słabszemi, okazywania junactwa i zuchwalstwa, gdy się zaś co takowego przytrafi surowo karać; tak z drugiey strony wielce pomoże, kiedy nie lękliwych, nie delikatnych, odważnieyszych i zwycięzców w grach i ćwiczeniach, iawnie bez poniżenia nikogo pochwalać, gałązki lub wieńce im ofiarować, na czele innych w podobnych rozrywkach stawiać, drugich do sławienia wierszem wygraney spółucznia zachęcać będą. Tak nierozdzielnym idąc związkiem edukacya moralna z edukacyą fizyczną, będą zdolne dać społeczności cnotliwego człowieka, oyczyznie dobrego obywatela.

Tabl: I.

ROZŁOZENIE NAUK I GODZIN W SZKOŁACH NA SZESCIU NAUCZYCIELOW, Z KTORYCH NA KAZDEGO PRZYPADA NA TYDZIEN PO GODZIN 20.

I. *Nauczyc: 1. Klas:*	Łacina wraz z Oyczystym ięzykiem. Razem Wypisy Łacińskie . . . Godz: 9.	Arytmetyka - - 6. Formowanie charakteru - - 2	Pierwsze wiadomości historyi naturalney z właściwym, mianowaniem w Oyczystym ięzyku rzeczy zawieraiących się w troistym teyże historyi podziale 2.	// Moralna Nauka 1.
II. *Nauczyc: 2. Klassy.*	DALSZE PROWADZENIE NAUK TYMZE PORZĄDKIEM.			
	W. NAUC: WYMOWY.	M. NAUC: MAT:	F. NAUCZ: FIZYKI.	P. NAU: PRAWA
III.	Łacina, wypisy z Korneliusza Neposa; Listy Cycerona i Pliniusza - - - - - - - 8.	Powtórzenie Arytmetyki - - 2 Geometrya - 4	Historya Naturalna o Ogrodnictwie - - 2. Wypisy łacińskie do historyi Naturalney - 1.	Dzieie Asyryiskie i Perskie z Geografią - - - 1. Moralna Nauka - 1. Wypisy do Dzieiow i Moralney Nauki - - - - 1.
IV	Wypisy z tychże Autorów co wyżey. Cwiczenie się w wymowie - - - - - - 3	Geometrya - - 8. Po skończoney pierwszey części Geometryi będzie dawana Algebra przez go dzin - - - 2.	Historya Naturalna o Rolnictwie, i wypisy łacińskie do tey historyi - - - 2 Wstęp do Fizyki - - 2	Dzieie Greckie z Geografią - - 1. Moralna - - - 1. Wypisy do Dzieiów i Moralney Nauki - - - 1.
V.	*ROK.* I. Wypisy z Dzieł Horacyusza, Juwenalisa; Mowy niektóre - - 3	Algebra - - 2.	Fizyka - - - - 7. Historya Naturalna o Zwierzętach użytecznych w gospodarstwie, handlu, rękodziełach, o Pszczołach, Jedwabnikach - - - - - 3. Wypisy z Pliniusza takoż o zwierzętach - 1.	Dzieie Rzymskie z Geografią; Wypisy do Dzieiów - 3. Powtórzenie Moralney z poprzedzaiących Klass; Wypisy do Moralney 1.
	ROK. II. Wypisy z Poetów Klassycznych w rozmaitym rodzaiu; Mowy niektóre 3-	Algebra - - - 2.	Fizyka - - - - 7 O zachowaniu zdrowia, i Wypisy z Celsa 2. Historya Naturalna o rzeczach kopalnych, i Wypisy z Pliniusza 2.	Moralna i Prawo 3. Wypisy do moralney - - - 1.
VI.	Uwagi i wiadomości o wymowie i Poezyi; Mowy Cycerona, Liwiusza, Kurcyusza, Tacyta; List Horacyusza de arte Poetica. - - - - 6	Logica - - - 2	Historya kunsztów; wypisy z Pliniusza o starożytnych kunsztach i Rzemieślnikach - - 2.	Moralna i Prawo 7 Dzieie Narodowe 2. Wypisy do Moralney Nauki i Prawa - - - - 1.

NOTA. Lekcye ięzyków cudzoziemskich dawane będą przez dwanaście godzin w tydzień uczniom na trzy części podzielonym podług opisu w Roz: *Klassy i Nauki, pod tytułem Języki cudzoziemskie &c.* do którego opisu stosować się ma rozłożenie i innych lekcyi, iako to rysunku &c.

Tablica należąca do T. I. Nro 1mo.

ROZŁOZENIE DZIENNE NAUK NA GODZINY PORZĄDKIEM KLASS SZESCIU Z ODMIANĄ NAUCZYCIELOW.

Klasa	Godziny				
I (Nauczyciel Iwszey Klasy)	od 8 - 9, - 9 - 10	Pon. Srz. Piąt. Łacina	Wtor. Czw. Sob. Aryt.		
	- 2 - 3	Srz. Sob. Łacina - - -	Pon. Piąt. Charakt:		
	- 3 - 4	- - Sob. - - -	- - - - - -	Pon Piąt. Pierwsze wiadomości Hist: Natur:	Srzoda Moralna.
		Nauczyc. 2giey Klasy. Dalsze prowadzenie tychże Nauk tymże porządkiem.			
		W. NAUCZY. WYMOWY.	**M. NA. MAT:**	**F. NA. FIZYKI**	**P. NAU. PRAWA**
I	8 - 9, 9 - 10	Pon. Srz. Piąt. Łacina -	Wtor. Aryt. Czw. i Sob. Geom.		
	2 - 3	- - - - - - - - - Sob Łacina.	- - - - - -	Srz. Wyp. do Ogrodn.	Dziele Pon.
				Piąt. Ogrodnictwo	
	3 - 4	- - - - - - - - -	- - - -	- - - - - - -	Moral. (i Moral Szr. Wyp. do Dzie.
	8 - 9	- - - - - - -	Pon. Srz. Piąt. Geom.	- - - - - -	Dzieie - Sobota
	9 - 10	- - - - - - - -	- - - - -	Wtor Roln. i wyp. Czw. Wstęp do Fizyki - - - - - - -	Moral:
	2 - 3	- - - - - - - - Piąt. Wypisy i ćwiczenie się w wymowie	- Poniedz. Sob. Geom. Alge.	- - - - - - -	Srz. Wypisy do Dziei i Moralney
	3 - 4	- Poniedz. Tożsamo -	- Szroda		
y	8 - 9	- - -	- - - - -	- - - - Sob. Fizyka; Pon Srz. Piąt. Fizyka	- -Moral. i Pra: Wtor. Mor. i Pra. Czw:
	9 - 10	- - -	- - - -	- - - - Sob. Wypisy do Hist. o Zwierzęt.	Wyp. do Mor.
	2 - 3	Pon. Wyp. i mowy niektore	- - - -		
		Srz. Wyp. i mow: niektore	Piąt Algebra	Sob. Hist. Nat. o Zwierz.	
	3 - 4	- - -	- - - -	- - Pon. Tożsamo	
	8 - 9	- - -	- - - - -	- - - Sob. Fizyka; Pon. Srz. Piąt. Fizyka	- - Dzie: Rzym. Wtor Dzieie Czw:
	9 - 10	- - -	- - - -	-- Sob. Hist. naturalnokopal.	- - wypisy do Dzieiow
gi	2 - 3	Pon. Wyp. mowy niektore; Szr. Wyp. mowy niektore	Piąt. Algebra	Sob. o zdrowiu.	
	3 - 4	- - -	- - - -	- Pon. Hist. nat. i wypisy o kopalnych	
	8 - 9, 9 10	Wtor. Czw. Sob. Uwagi i wiadomości o wymowie i Poezyi; Wypisy	- - - - -	- - - - - - - -	Pon. Srz. Piąt. Moral. i Prawo
	2 - 3	- - -	Srz. Logika - -	Pon. Hystorya kunszt: - - - - -	- - Mor. Pra. Piąt. Dzieie Sobota
	3 - 4	- - -	Pon - -	Srz. - - - - -	Wyp. do Pra

Msza Studentska co dzień ma się zaczynać o kwadransie na Osmą.

Język Niemiecki -
- 10 — 11 (Pon. Srz. Piąt Sob. - Poczynaiący
- - (Wtorek Czwartek. Postępuiący,
- - - - - - - - - - - - -
- 1 — 2 Poniedziałek Sobota Postępuiący.
- 4 — 5 Pon. Srz. Piątek, Sob. Doskonalący się.

Wolno będzie Rektorowi odmienić ktorą Godzinę Lekcyi języka Niemieckiego; ieśliby inne lekcye extraordynaryine tego wyciągały, bez umnieyszenia iednak liczby godzin, takoż w zimie maiąc wzgląd na dni krotkie, lekcya Niemiecka

Tablica należąca do T. I. Nro 2do.

TOZ SAMO ROZŁOZENIE NAUK NA GODZINY PORZĄDKIEM KLASS I DI

	Godz:	Poniedziałek	Wtorek	Srzoda	Czwartek	Piątek	Sobo
I	od 8-9, -9 -10	Łacina - - -	Arytmetyka	Łacina - -	Arytmetyka -	Łacina -	Arytmet
	2 - 3	Charakter - -	- -	Łacina - -	- -	Charakter -	Łacina
	3 - 4	Pierwsze wiadomości Historyi naturalney	- -	Moralna -	- -	Pierwsze wiad- Hist. Natural.	
II		*Dalsze prowadzenie tychże Nauk tymże porządkiem.*					
III	8 - 9, 9 - 10	W. Łacina - - - -	M. Arytmet.	W. Łacina -	M. Geometrya	W. Łacina	M. Geo
	2 - 3	Dzieie P. - - - -	- -	F. Wyp. do Ogrod,	- -	F.Ogrodnict:	W. Łac
	3 - 4	Moralna - - - -	- -	P. Wypisy do Dzie. i Moral.	- -		
IV	8 - 9	M. Geometrya	F, Roln i wyp.	M. Geometrya	F. wstęp do Fizyk	M. Geometrya	Dzieje
	9 - 10	- - - - -	- -	- -	- -	- -	Moral. -
	2 - 3	M. Algebra - -	- -	P. Wypisy do Dzieiow i Mor.	- -	W. wypisy i Cwic. w wym.	M. Geo
	3 - 4	W. Wypisy i ćwiczenie się w wymowie	- -	M. Algiebra -	- -		
V (Rok pierwszy)	8 - 9	F. Fizyka - -	P. Mor. i Pra.	F. Fizyka -	P. Mor, Prawo i wyp. do Mor.	F. Fizyka	Fizyka
	9 - 10	- - -	- -	- -	- -	- -	Wyp.do Nat. o Z
	2 - 3	W. Wyp. i mowy niekto:	- -	W. Wypisy i mowy niekto:	- - - - -	M. Algebra -	F. Hist. o Zwierz
	3 - 4	F. Hist. Nat. o Zwierzęt.	- -	- -	- -		
(Rok Drugi)	8 - 9	F. Fizyka - -	P. Dzie: Rzym.	F. Fizyka -	Dzieie Rzym: P	F. Fizyka	Fizyka
	9 - 10	- - -	- -	- -	Wyp. do Dzie:	- -	Hist. Na k
	2 - 3	W. Wyp. i mowy niektore	- -	W. Wypisy i mowy niekto.	- -	M. Algebra	F. o Zac zdrowia
	3 - 4	F. Hist, Nat. i wyp: o kopal.	- -	- -	- -		
VI	8 - 9, 9 - 10	P. Moral i Prawo - -	W. Uwa. i wiad: o wymo i Poe:	P. Moral. i Prawo.	W. Uwagi i wiad. o wymo. i Poezyi	P. Moral i Prawo.	W. Uwa domości mowie i Mor. i P
	2 - 3	F. Hist. kunsztów -	- -	M. Logica -	- -	P. Dzieie Narodowe	
	3 - 4	M. Logika - -	- -	F. Hist. Kunsztow	- -	- -	Wyp. do wa i Dzie

Tabl: II.

ROZŁOZENIE NAUK I GODZIN W SZKOŁACH MNIEYSZYCH NA TRZECH PROFESSOROW, Z KTORYCH NA KAZDEGO PRZYPADA NA TYDZIEN PO GODZIN 20.

Klassy.				
I. Dwoletnia. (*Naucz: I. Klassy.*)	*Dla pierwszoletnich* Grammatyka na Klassę I. *Dla drugoletnich* Grammatyka, która lest wyznaczona na Klassę II. Szkół większych. Wypisy wszystkie też same będą dla obuletn: iednego roku co na Klassę I. Drugiego co na drugą Szkół większych wyznaczone. — 10. NOTA. *Gdy pierwszoletni biorą lekcyą Gramatyki, drugoletni maią sobie przypominać i poprawiać pierwszoletnim. Gdy się tłómaczy drugoletnim, pierwszoletni będą częścią słuchać co iuż mogą na swych początkach poiąć, częścią tłómaczyć na pismie wypisy, częścią charakter formować.*	*Dla pierwszol:* Moralna nauka na Klassę I. przez pół godziny. *Dla drugoletn:* Moralna nauka na Klassę II. przez drugie pół godziny. — 1. NOTA. *Wszyscy razem będą słuchać iedney i drugiey części iako łatwych do zrozumienia.*	*Dla pierwszoletnich* Arytmetyka *Dla drugoletnich* Dalsza Arytmetyka — 7. NOTA. *Gdy się pierwszoletnim daie, drugoletni będą sobie przypominać i pierwszoletnim poprawiać. Gdy drugoletni bioletnim poprawiać. Gdy drugoletni biorą swoią lekcyą, pierwszoletni będą częścią słuchać aplikacyi łatwieyszey, częścią rozwiązywać na pismie zadane sobie przykłady.* Formowanie charakteru dla obóletnich - 1.	*Dla pierwszolet: i drugoletn:* Pierwsze wiadomości z właściwym mianowaniem w oyczystym języku rzeczy historyi naturalney podług uczynionego rozłożenia na I. i II Klassę - - - - - 1. *Te części początkowey historyi naturalney dawać się maią na przemiany, gdyż iedno iest czy to zacząć od mianowania roślin, czy też od kopalnych rzeczy.*
	W. NAUCZYCIEL WYMOWY I NAUKI MORALNEY.		M. NAUCZYCIEL MATEMATYKI I HISTORYI NATURALNEY.	
II. Dwóletnia.	*Dla pierwszoletn:* Grammatyka z Klassy III. *Dla drugoletnich.* Taż sama. Tey wraz z pierwszolet: będą słuchać dla wrażenia sobie w pamięć. Wypisy z Korneliusza, listy Cycerona i Pliniusza też same dla obóletnich, iednego roku z Klassy III. drugiego z IV. wzięte. — 6.	*Dla pierwszolet:* Dzieie Assyryiskie i Perskie wraz z Geografią — 1. *Dla drugoletn:* Greckie z Geografią. NOTA. *Wszyscy razem maią słuchać Dzieiów.* Podobnie moralna dla obóletnich wzięta z Klass III i IV. - - - - - - - - - - 1. Wypisy do Dzieiów i moralney też same dla wszystkich na przemiany brane przez lat dwie z Klass III. i IV. - - - - 1.	*Dla pierwszolet:* Powtórzenie Arytmetyki Geometrya. *Dla drugol:* Dalsze prowadzenie Geometryi. — 3. NOTA. *Podobnie tu postąpić należy iak w pierwszey Klassie względem Arytmetyki.*	*Razem dla pierwszoletn: i drugolet:* Historya Naturalna na przemiany iednego roku o ogrodnictwie brana z Klassy III, drugiego o rolnictwie z IV. - - - 2. Wypisy takoż stosowane do teyże matery 1.
III. Dwoletnia.	ROK. I. Cwiczenie się w wymowie, Mowy niektóre; Wypisy z Horacyusza i Juwenalisa z Klassy V. — 6.	Dzieie Rzymskie z Geometryą - - - 3. Powtórzenie Moralney z poprzedzaiących Klass - - - - - - - - - - 1. Wypisy do Dzieiów i Moralney - - - 1.	Druga część Geometryi albo solidometrya - - - - - - - - - - 5.	Historya naturalna o zwierzętach - - - 3. Wypisy z Pliniusza - - - - - - - - 1. *Jak w Klassie V.*
	ROK. II. Cwiczenie się w wymowie. Mowy niektóre. Wypisy z różnych Poetów — 6. *Jak w Klassie V.*	Moralna wzięta z Klassy V. - - - - - 3 Dzieie Narodowe - - - - - - - - - - 1. Wypisy do Moralney. - - - - - - - - 1.	Rysunki miernicze - - - - - - - - - - 1. Algebra - - - - - - - - - - - - - 3. Początki Fizyki albo wstęp - - - - - 1.	Historya naturalna o kopalnych i wypisy z Pliniusza *iak w Klassie V.* 2. Historya kunsztów i wypisy z Pliniusza 2. *Jak w Klassie VI.*

Zakonnikom, którym mnieysze Szkoły po większey części są powierzone, wolno użyć więcey Professorów iednę dzieląc na dwie Klassy, zachowuiąc iednak wiernie toż samo rozłożenie nauk i godzin, w którym żadney odmiany czynić im niewolno.

Tabl: do II. należąca nro 1mo

ROZŁOZENIE DZIENNE NAUK I GODZIN PORZĄDKIEM KLASS TRZECH Z ODMIANĄ NAUCZYCIELOW.

I. Dwoletnia.	Naucz: Iszey Klassy.	8 - 9	Pon. Srz. Piąt. Grammatyka	- - - - - -	Wtor. Czwar. Sob. Arytmetyka	
		9 - 10	- - - - - - - -	- - - - - - -		
		2 - 3	- - - - - - - -	Piątek. Moralna,	Pon. Charakter.	
			Srzodn, Sobota. Gramatyka.			
		3 - 4	- - - - - - - - - - - - - - Co do podziału lekcyi na pierwszoletnich i drugoletnich, patrz Rozłożenie Generalne.		Pon. Arymetyka.	Piąt. Pierwsze wiad. historyi natur.
	W. NAUCZYC. WYMOWY I NAUKI MORAL.				M.NAUCZYC. GEOM. I HIST. NAT.	
II. Dwoletnia.		8 - 9	Pon. Srz. Piąt. Gramatyka. Wypisy.	- - - - - -	Wtor. Czw. Sob. Arytmet. i Geomet.	
		9 - 10	- - - - - - - - - -	- - - - - - -		
		2 - 3	- - - - - - - - - -	Dzieie. Sobota. - - -	- - - - - - - Pon. Geometrya.	Srz. Wypisy do Ogrod. i Rolnict. Piąt. Ogrodn. v. Rolnict.
		3 - 4	- - - - - - - - - -	Moral. Srz. Wyp. do Dzieiów i Moral.	- - - - - -	
			Patrz rozłożeuie Generalne.			
III. ROK pierwszy.		8 - 9	Wtor. Czw. Sob. Cwiczenie się w wymowie. Wypisy.		Pon. Piąt. Geometr. Rysunki miernicze z applikacyą	Srz. Histor. natur. o zwierzętach.
		9 - 10				
		2 - 3	- - - - - - - - -	Srz. Dzieie. Pon. Powtórz, moral. Piąt. Dzieie. Pon. Wypisy do moral. i Dzieiów.	- - - - - - - - -	Hist. natural. o zwierzęt. Sob.
		3 - 4	- - - - - - - - -		Srz. Geomet. Rysunki mierm: z applikacyą	Wypisy do teyże
ROK drugi.		8 - 9	- - - - - - - - - Wtor. Czw. Sob. Cwiczenie się w wymowie	- - - - - - - -	Piąt. Rysunki miern. Pon. Algebra.	Srz. Histor. natur. o kopalnych i Wypisy.
		9 - 10	Wypisy. - -	- - - - - - - - -	Piąt. Algebra.	
		2 - 3	- - - - - - - - - -	Srz. Moral. Ponied. Dzieie Narod. Piąt. Moralna	- - - - - - -	Sob. Hist. kunszt. i Wypisy.
		3 - 4	- - - - - - - - - -	Pon. Wypisy do Moral.	Srz. Początki Fizyki, albo wstęp do Fizyki	

Msza Studentska co dzień ma się zaczynać o kwadransie na Osmą.

Tabl. do II. należąca nro 2do.

TOZ SAMMO ROZŁOZENIE NAUK NA GODZINY PORZĄDKIEM KLASS I DNI.

	GODZINY	PONIEDZ.	WTOREK	SRZODA	CZWARTEK	PIĄTEK	SOBOTA
I. Dwóletnia.	8 - - 9	Grammat.	Arytmetyka	Grammatyka	Arytmetyka	Grammatyka	Arytmetyka
	9 - - 10						
	2 - - 3	Charakter.	- - - -	- - - Grammat.	- - - -	Moralna	Grammat.
	3 - - 4	Arytmetyka	- - - -		- - - -	Pierwsze wiadomości Hist. naturalney,	
II. Dwoletnia.	8 - - - 9	W. Gram.	M. Arytmet. i Geometr.	W. Grammat.	M. Arytmet. i Geometr.	W. Arytmet.	M. Arytmet. i Geometr.
	9 - - 10						
	2 - - - 3	- - - - - M. Geoemt.	- - - -	M. Wypisy do Ogr. i Rol.	- - - -	- - - - M. Ogrodn. v. Roln.	Dzieie W.
	3 - - - 4	- - - - -	- - - - -	W. Wypisy do Dzieiów i Moralney.	- - - - -		Moralna
III. ROK pierwszy.	8 - - 9	- - - M. Geom. i Rys. mier - - -	- - - - - W. Cwiczenie się w wymow. Wypisy.	- - - - M.Hist. Natur. o zwierzęt.	W. Cwiczeuie się w wymow. Wypisy.	M. Geometr: i Rysun. miern.	W. Cwiczenie się w wymow. Wypisy.
	9 - - 10						
	2 - - - 3	W. Powtorzenie Moraluey	- - - -	W. Dzieie	- - - -	W. Dzieie	M. Hist. natur. o zwierzętach Wypisy.
	3 - - - 4	W. Wypisy do Dzieiów. i Moral.	- - - -	M. Geom. Rysunki miernicze	- - - -		
ROK drugi.	8 - - - 9	M. Algebra	W. Cwiczenie się w wymow. Wypisy:	M. Hist. natur. o kopalnych	W. Cwiczen. w wymowie	M. Algebra.	W. Cwiczen: w wymowie. Wypisy.
	3 - - - 4						
	2 - - - 3	W. Dzieie Narodowe	- - - -	W. Moralna	- - - -	W. Moral.	M. Hist: kunst: i Wypisy.
	3 - - - 4	W. Wypisy do Moral.	- - - -	M. Początki Fizyki albo wstęp.	- - - -		

DZIEIE

OBRAD WYDZIAŁOWYCH N.

ODPRAWIONYCH W MIESCIE N.

ZACZĘTE

W MIESIĄCU N.

ROKU N.

Do Rozdziału III. *Obrady Zgromadzeń.* i Rozdziału VIII. *Rektor*

178 *Dnia N.*

Zagaione iest posiedzenie z Osobami zgromadzonemi, dla wybrania Osób na urzędy podług ustaw Prześwietney Komissyi.

Znaydowały się na tym posiedzeniu.

1mo. Osoby szkół tuteyszych Wydziałowych NN.
2do. Osoby Szkół NN. należących do tego Wydziału N.

Należy wyrazić wszystkie Osoby, które wchodziły do posiedzenia.

Ułożono to &c. *v.* Przystąpiono do tego &c.
Posiedzenie odłożone na dzień N.

Dnia N.

Odprawiło się posiedzenie w materyi N.
Obrano te Osoby NN.

J tak podobnie innych dni będą wyrażone materye posiedzeń. Gdy się te zakończą, podpiszą ie wszystkie Osoby. Któreby nie były przytomne, wzmiankować należy dla czego.

DZIEIE

OBRAD DOMOWYCH CO DO SPRAW SZKOLNYCH

W SZKOŁACH WYDZIAŁOWYCH N.

ALBO W SZKOŁACH N.

NALEZĄCYCH

DO WYDZIAŁU N.

ZACZĘTE

W MIESIĄCU N.

ROKU N.

Rok	Dzień	Materya Obrad	Resultatum
1781	1. Marca	Złożone posiedzenie z Zgromadzeniem z okoliczności N.	Uchwalono aby &c.
		v Dla naradzenia względem N.	*v* Zdało się zgromadzeniu aby &c.
		v z Przyczyny N.	*v* Zabieżono przez te śrzodki &c.
		v Dla poprawienia nieporządku.	*v* Porządek ułożony.
		v Dla ogłoszenia listu okolnego N. *i tym podobnych użyią wyrazów.*	*v* Zalecono wykonanie rozkazów Prześwietney Komissyi. *i tym podobnych użyią wyrazów*
		Znaydowali się na nim N. Rektor N. Prefekt NN. Professorowie	*Rezultatum to ma być podpisane przez zgromadzenie.*
		Nota. *Jeśliby się który nieznaydował należy zanotować dla czego?*	
	3. Kwiet:	*Podobnie iak wyżey.*	

DZIEIE
OBRAD DOMOWYCH CO DO RZĄDU EKONOMICZNEGO
W SZKOŁACH WYDZIAŁOWYCH N.

ALBO W SZKOŁACH N.

NALEZĄCYCH

DO WYDZIAŁU N.

ZACZĘTE

W MIESIĄCU N.

ROKU N.

Rok	Dzień Miesiąca	Materye Obrad	Rezultatum
1781.	Dnia N.	Złożone posiedzenie względem obrania Prowizorów i ułożenia materyi ekonomicznych N.	Obrany Prowizorem N. Udecydowano względem N.
	Dnia N.	Ukazał rachunki Prowizor Zgromadzeniu.	Examinowane i podpisane Rachunki

PORZĄDEK OSOB ZGROMADZENIA ZAWIERAIĄCY ZACZĄWSZY OD REKTORA *Vel* PROREKTORA JMIONA PREFEKTA, NAUCZYCIELOW. KAZNODZIEJI, WYSŁUZONYCH, &c. JCH JMIONA I OYCZYZNĘ, WIEK, LATA W ZGROMADZENIU, KAZDECO PŁACĘ W SZKOŁACH WYDZIAŁOWYCH NN.

vel. W SZKOŁACH NN.

NALEZĄCYCH DO WYDZIAŁU N.

STOSOWANY

DO DZIEJOW OBRAD WYDZIAŁOWYCH N.

ZACZĘTY W MIESIĄCU N. ROKU N.

Do Rozdziałów III. VIII. XXII.

Porządek Osób Szkolnych

w Roku N. od Dnia N. Miesiąca N.

Urząd, albo Nauki, które daią	Nazwisko i Oyczyzna	wiek	lata w zgromadzeniu	Powinności Przydatkowe	Płaca		
					Pierwiastkowa	Dorobkowa	Dodatkowa
Rektor vel Prorek.	N.	N.	N.	N.	N.	N.	N.
Prof. Fizyki							
Prof. Mate:							
Prof. Wymo							
Prof. Prawa							
Prof. II. Klas.							
Prof. I. Klas.							
Kaznodzieia							
Kandydat							
Wysłużeni							
Kalcka							
Metr Języka							

Nota ma być podpisany przez zgromadzenie.

Porządek Osób Szkolnych

w Roku N. od Dnia N. Miesiąca N.

Rektor vel Prorek:							
Prof. N. &c.							

RAPPORT

WIZYTATORA N.

O WYDZIAŁACH

POZNANSKIM, ŁĘCZYCKIM, WARSZAWSKIM &c.

ODDANY

SZKOLE GŁOWNEY KRAKOWSKIEY

ROKU N. MIESIĄCA N.

Wielkość papieru do tego rapportu i do rapportów przez Rektora czynionych generalnie taż sama będzie, iaka iest tego wzoru i samychże ustaw.

Ten wzór z niektóremi odmianami będzie służyć Rektorowi Wydziałowemu podczas wizyty Szkół do wydziału iego należących.

TABELLA GENERALNA RAPPORTU WIZYTY ROKU N.

	Szkoły	Rektor, Prefekt, Profeſsorowie, Kaznodzieia	Kandydaci	Wyſłużeni
WYDZIAŁ POZNANSKI	Poznań, Wydziałowe	N. N. N. N. N. N. N. N. N. N.	N. N.	N. N.
	Kaliſz.			
	Wſchowa.			
	Rydzyna.			
	Trzemeſzno			
	Radziejow			
	Toruń.			
WYDZIAŁ N.				
WYDZIAŁ N.				

Metrowie	Uczniowie			Dom Kościoł Sale ſzkolne	Zdrowie	Sprawy, Sąd.	Szkoły Parafialne należące
	liczba	Poſtępek w Generalności	Obyczaie				
	N.	Dobry	dobre żadnego nie było zgorſzenia	Dom w dobrym ſtanie Szkoły reparacyi potrzebuią	zdrowie ſłużyło wſzytkim	żadnych nie było.	Szkół Parafialnych 10. Porządnieyſze ſą te:

SZCZEGOLNE OPISANIE WYDZIAŁOW WIZYTOWANYCH PRZEZ N. ROKU N.

Szkóły Wydziałowe N.

1mo. Zagaiona ieſt Wizyta dnia N. w przytomności zgromadzenia, które ſię ſkładało z Rektora N. Prefekta N. Profeſsorów NN. wyſłużonych NN. Kaznodziei N. kandyta N. Ukazałem akt moiey elekcyi na wizytatorſtwo. Pytałem ſię o poſtępku i obyczaiach w generalności, o ſtanie domu &c. Proſiłem o punkta do poprawy. Zaleciłem, aby mi znieſione były kſięgi domowe, które ſię *in archivo* Rektora znayduią do przeyrzenia w czaſie moiey wizyty.

Akt zagaienia wizyty zapiſany w protokuł mieyſcowy wizyt. Toż ſamo wpiſałem w móy dyaryusz czyli w kſięgę opiſu dziennego moich czynności.

2do. Oſobiſte rozmowy zacząwſzy od Rektora &c. Te partykularne powziąłem z nich wiadomości &c. co w moim tylko dziennym opiſie zanotowałem.

3tio. Examina. Zwiedzenie ſzkół. *należy opiſać wſzyſtko.* Rozważanie rapportów, które oddać powinien Rektor Wizytatorowi; zdanie nad temi rapportami.

4to. Seminarium ubogich.

5to. Stan domu, kościoła, ſal ſzkolnych. Examen kaſsy.

6to. Rozmowy óſobiſte z ſtudentami, którzyby ſię tego dopraſzali. *Co im obwieścić należy podczas zwiedzania ſzkoł.* Rozmowy z Dyrektorami.

7mo Sprawy, ſąd, *ieśli był iaki.*

8vo. Zdrowie.

9no. Różne zapiſania z pobocznych wiadomości,

10mo. Zapiſane przeſtrogi w oſobną kſięgę mieyſcową.

11mo. Wſzyſtkie czynności wizytator powinien ſtrać ſię, aby były zapiſane w protokuł mieyſcowy wizyt, bez wyrażenia wiadomości ſekretnych, które zapiſze oſobno w kſiędze ſwoiey opiſu dziennego, *in ordine* do tego rapportu ſzkole głowney dać ſię maiącego.

12o. Uczynić należy wypis czynności ſwoich z protokułu mieyſcowego podpiſany przez zgromadzonych do ukazania ſzkole Głowney iakim porządkiem wizyta ſię odprawiła, i że iego rapport z tym ſię zgadza.

13tio. Okoliczności, roſtropność, Inſtrukcya, przepiſy względem wizyt, kierować będą Wizytatora, *patrz Roz: VII. wizyta.*

14to. Szkoły Parafialne.

Nota. *Papier do wszyſtkich Rapportow ma być teyże wielkości iaki ieſt w Kſiędze Uſtaw Szkolnych.*

RAPPORT REKTORA (*)

O OSOBACH ZGROMADZENIA PRZY SZKOŁACH WYDZIAŁOWYCH N. POSŁANY DO SZKOŁY GŁOWNEY N. W MIESIĄCU N. ROKU N.

* *Tenże wzór służyć ma Pro-Rektorowi do Szkoły wydziałowey*

RAPPORT O OSOBACH ZGROMADZENIA.

Urząd, lub Nauki które daie.	Imie i Oyczyzna	Wiek	Lata w Zgromadzeniu	Zdrowie	Zdatność	Pil-ność	w Obyczaiach	Przydatkowe powinności
Naprzykład								
				- -	- -	- -	- -	- - -
Rektor (a)	N.	N,	N.	Dobrego	Nadmierney	Wielkiey	ſtatecz.	
Prefekt	N.	N.	N.				uważn.	
Prof. Fizyki	N.	N.	N.				płochy.	
Prof. Matematy:								
Prof. Wymowy								
Prof. Prawa								
Prof. 2giey Klaſsy								
Prof. 1wſzey Klaſsy								
Kaznodzieia								
Kandydat								
Metr Języka								

Wyſłużony - -	N. - -	Zdrowia dobrego ieſzcze pracuie w Zgromadzeniu, ſpokoyny.
Kaleka	N. -	Pierſi ma zdrowe

Szczególne donieſienie wyięte z opisu Dzieiów y wynalazkow iakich

Do tego Rapportu przyda Rektor lub Pro-Rektor uwagi y poſtrzeżenia, które podać mu Nauczyciele powinni około Kſiąg Elementarnych, oraz względem wyrazów ſłużących do umieietności, nauk, podług opisu w Rozdziale *Nauczyciele*

(*) *Ponieważ Rektor lub Pro-Rektor będzie układał ogólny Rapport, zdanie o nim ſamym znaydzie ſię w Rapporcie Wizytatora.*

Wzor. VII.

RAPPORT

O DYREKTORACH SZKOŁ WYDZIAŁOWYCH N.

POSŁANY DO SZKOŁY GŁOWNEY N.

W MIESIĄCU N.

ROKU N.

(*) Nota *Tenże wzor ma ſłużyć Pro-Rektorowi do Szkoły wydziałowey.*

Do Roz. VIII. Rektor i Roz. XIII. Prefekt

Nazwizko	Liczba uczniów	Zdatność	Jeśli zadosyć czyni	Dalsze zdanie względem Nauk odsyła się do Rapportu o Studentach stosownie do Klass, w ktorych się sam Dyrektor uczy.
N.	N.	Mierney Nadmierney	Powtarza lekcye albo nie, ieśli chodzi z uczniami na rekreacye? Czy ochędóstwa przestrzega &c.	iest w Klassie N.
PRZYKŁAD N.	4	Nadmierney	Powtarza lekcye. Leniwy do chodzenia na Rekreacye.	Jest w Klassie V.

(*) *Zdanie o postępku, Obyczaiach y innych przymiotach Dyrektorów wyrazi się w Rapporcie o Studentach pod Klassą, w którey wraz z innemi sami się Dyrektorowie uczą.*

Wzor VIII.

RAPPORT REKTORA

O STUDENTACH SZKOŁ WYDZIAŁOWYCH N. DO SZKOŁY GŁOWNEY * POSŁANY W MIESIĄCU N, ROKU N.

* *Tenże wzór służyć ma Pro-Rektorom do Szkoły wydziałowey*

Do Rozdziału VIII. REKTOR.

KLASSA I.

Nazwiſko i Oyczyzna	Wiek	Zdrowie	Pilność	Poſtępek				w Obyczaiach
				w Łacinie	w Arytmetyce	w Moralney	w Formowaniu Charakte	
Naprzykład.								
1.								
N. N.								
Z Woiewodztwa Mściſławſkiego Cześnikowicz Smoleńſki.	N.	Dobrego	Małey	ſzczupłego	miernego	miernego	małego	Uważny Stateczny
Nota *Jeżeliby drugi Rok ſiedział w iedney Klaſie przydać* Drugi Rok ieſt w tey Klaſsie.								
2.								
N. N.		Miernego	nadmiernego	miernego	miernego	nadmiernego.	ſzczupłe.	Rozwięzły Płochy

Klvſsa II. podobnie iak Pierwſza.

Klaſsa III.

Nazwiſko i Oyczyzna	Wiek	Zdrowie	Pilność	Poſtępek					w Obyczai
				w Łacinie	w Geometryi	w Hiſtoryi natur.	w. Moral	w Hiſtor Dzieiow Ludzkich	

Klaſsa IV.

Nazwiſko i Oyczyzna	wiek	Zdrowie	Pilność	Poſtępek.					w Obyczaia
				w Łacinie	w Geometryi	w Hiſtor. natural.	Moralney	w Hiſtor. Dzieiow Ludzkich	

Klasa V. Dwuletnia.

Nazwisko i Oyczyzna	Wiek	Zdrowie	Pilność	Postępek					w Obyczaiach
				w Łacinie i wymowie	w Algebrze	w Fizyce i Historyi natural	w Morali i Prawie	w Historyi Dzieiow	

Klasa VI.

Nazwisko i Oyczyzna	Wiek	Zdrowie	Pilność	Postępek					w Obyczaiach
				w Łacinie i wymowie	w Logice	w Hist. kunsztów	w Moral. Prawie	w Historyi Dzieiów	

RAPPORT MIESIĘCZNY DYREKTOROW

O UCZNIACH

W SZKOŁACH WYDZIAŁOWYCH NN.

ALBO W SZKOŁACH NN.

NALEZĄCYCH DO WYDZIAŁU N.

DANY PREFEKTOWI

W MIESIĄCU N.

ROKU N.

Nazwiſko i lata	Klaſsa	Stancya	Bywanie w Szkołach i na powtarzaniu lekcyi	Pilność	Formowanie Charakteru	Ochędóſtwo	Poſluszeń-ſtwo
NN.	N	Na ulicy N. w Domu N.	Był v. nie był razy NN.	Mierney Nadmierney Zadney	Mierne Dobre gładkie	Zachowuie Nie zacho-wuie	Poſluſzny Krnąbrny

ZAPISY STUDENTOW PRZYCHODZĄCYCH

I ODCHODZĄCYCH W SZKOŁACH
WYDZIAŁOWYCH N.
ALBO W SZKOŁACH N.
NALEZĄCYCH
DO WYDZIAŁU N
ZACZĘTE
29. WRZESNIA ROKU N,
SKONCZONE
26. LIPCA ROKU N.

Do Rozdziału VIII. *Rektor* i XIII. *Prefekt*

ZAPIS PRZYCHODZĄCYCH

Przyiścia		Nazwiſko i Oyczyzna	Wiek	z Domu lub z innych Szkół, czy miał świadectwo czyli Patenta	Do którey Klaſsy	Spoſób ſuſtentacyi
Rok	Dzień					
1781,	26. Wrześn:	N. z Woiewodz N. *ieśli ma urząd dodać*	N.	N.	N.	Koſztem ſwoim *v.* cudzym *v.* z Dyrekcyi *v.* z iałmużny
Przykład	1. Października	1. N. N z Woie: Inflantſkiego Chorążyc Parnawſki	11.	z Domu	I.	Koſztem ſwoim
		2. N. N.	16.	ze Szkół N. Przynioſł świadectw	V.	z Dyrekcyi

ZAPIS ODCHODZĄCYCH

Odeyscia		z Klaſsy	Zdrowie	Zdatność do nauk	Poſtępek	w Obyczaiach	Patenta czyli świadectwo
Rok	Dzień						
1783.	25. Lipca	N.	Dobrego Słabego Miernego	Ukazał większą ſpoſobność do nauki N. Do nauk N. wcale w nim żadney zdatności nie widać	Zadnego Małego Miernego Dobrego Wielkiego	Płochy Uważny Stateczny Rozwięzły	Wziął nie wziął
1786.	1. Lipca	IV.	Dobrego	Ma łatwość do wierſzow	Miernego	Płochy	Wziął
1787.	25. Lipca	VI.	Miernego	Zdatny do Geometryi i hiſtoryi naturalney	Wielkiego	Stateczny	Wziął

(*a*) Abecadłowy Porządek nazwisk odsyłający każdego do zapisu.

Pierwsza liczba znaczy Rok, *Druga* kartę, *trzecia* zapis nazwiska.

	Liczba				Liczby				Liczby		
	Roku	karty	zapisu		Roku	karty	zapisu		Roku	karty	zapisu
A.		N.	N.	D.				G.			
B.				E.				&c.			
C.				F.							

(a) Porządek abecadłowy na osobnym Raptularzu wprzód zrobiony, będzie wpisany przy końcu Xięgi, aby w potrzebie łatwiey zapisane osoby znaleść można.

JNWENTARZ COLLEGII N.
I SPRZĘTOW DOMOWYCH
SPORZĄDZONY
MIESIĄCA N.
ROKU N.

Opiſanie Collegii, a naprzód *Dół*

Wchodząc do Collegium od ulicy Przyrynek zwaney Furta ſklepienie maiąca, do ktòrey drzwi podwòyne wielkie dębowe w zawiaſach potroynych żelaznych z zaſowką dębową w Furcie, Ławy dębowe w koło do ſciany przybite. Poſadzka z kamienia Krakowſkiego. z Furty na kurytarz dolny drzwi poiedyncze dębowe na zawiaſach żelaznych podwòynych z zamkiem polſkim wielkim. Na lewey ſtronie Furty Jzba dla Murgrabiego do ktòrey drzwi ſoſnowe poiedyncze z zamkiem francuſkim, okna taflowe w ołòw oprawne; piec biały w paſki niebieſkie, framug dwie, podłoga z tarcic ſoſnowych. Za Jzbą Murgrabiego, Jzba Szafarza, do ktòrey drzwi ſoſnowe &c.

Takim ſpoſobem kuchni, Refektarza i każdey Jżby dolney opiſanie być powinno.

Po opiſanym dole następować ma *Pierwſze Piętro*, *Drugie* &c.

Po tym piwnice.

Nakoniec przyległe Collegio mieſzkania: Ogròd wſzelkie place &c.

Sprzęty Domowe

Szafy

2. Szafy dębowe trzy łokcie wyſokie a pòłtrzecia ſzerokie z drzwiami podwòynemi z zamkiem francuſkim i czterema pòłkami.	w Jzbie Rektora

Krzesła

12. Krzeſeł Gdańſkich ſkòrą zieloną złotem nabiianą powleczone z drzewa gruſzkowego używane:	6. w Jzbie Rektora 3. u Prefekta 3. u Prof. Matema-(tyki

Tož ſamo ma ſię rozumieć o wſzyſtkich ſprzętach, naczyniach i narzędziach Collegii, ktòrych pod tytułami iak widać na wzorze, dokładne powinno być opiſanie, a na boku do czyiego ta rzecz dana ieſt używania

JNWENTARZ

SZKOŁ WYDZIAŁOWYCH N.

I JCH SPRZĘTOW

ALBO SZKOŁ N.

NALEZĄCYH DO WYDZIAŁU N

SPORZĄDZONY MIESIĄCA N.

ROKU N.

Opiſanie Szkół

Szkoły ſą murowane od Collegium oſobne o dwóch Piętrach prócz dołu. Na dolnym Kurytarzu po prawey ſtronie dwie Klaſsy, druga i trzecia. Po lewey także dwie, Pierwſza i Czwarta. w Klaſie pierwſzey drzwi ſosnowe na zawiaſach żelaznych z zamkiem Francuſkim. Trzy okna taflowe w ołów oprawne, kraty żelazne od ulicy maiące, pułap, piec zielony z blachą żelazną, ławek w całey Klaſie 20. w Klaſie drugiey, Trzeciey &c. tokoweż opiſanie, po ktorym náſtępuie.

Pierwſze Piętro &c.

Drugie Piętro &c,

Piwnice i ſkład ieſli ieſt.

Sprzęty Szkolne

1. Musæum; w ktòrym iakie ſię znayduią Jnſtrumenta, te opiſać pod oſobnemi tytułami. *Naprzykład* Fizyczne. Geometryczne &c.
2. Mappy po Klaſach i Ryſunki
3. Tablice &c.

JNWENTARZ KOSCIOŁA
I SPRZĘTOW KOSCIELNYCH
PRZY SZKOŁACH WYDZIAŁOWYCH N.
ALBO PRZY SZKOŁACH N.
NALEZĄCYCH DO WYDZIAŁU N.
SPORZĄDZONY
MIESIĄCA N.
ROKU N.

Opiſanie Kościoła

Wchodząc do Kościoła od ulicy N. drzwi dębowe w koſtkę podwòyne wielkie na potròynych zawiaſach z podwòynemi zaſuwami z Zamkiem Polſkim wielkim. W Kościele po prawey ſtronie okien ſiedm wielkich i tyleż po lewey, nad ktòremi bliżey ſklepienia tyleż okien owalnych. Szkła w tych oknach w drzewo oprawne, Ołtarzòw wſzyſtkich razem z wielkim 13. Ołtarz wielki SS. Piotra i Pawła pozłacany &c. Ołtarze poboczne &c.
Zakryſtya &c.
Skarbiec &c.
Dzwony &c.

Sprzęty Kościelne

Apparaty

Ornat i para Dalmatyk na dnie zielonym złotem wyſzywane nowe albo używane
4. Ornaty czerwone z Adamaſzku z lamką złotą &c.
Srebro, to ieſt: Kielichy, Patyny, Puſzki, Monſtrancya, reſzta ſprzętòw &c.

DZIEIE DOMOWE

ALBO

OPIS PRZEZ DNI

OSOBLIWSZYCH DZIEIOW

I PRZYPADKOW ZDARZONYCH

W SZKOŁACH WYDZIAŁOWYCH N.

Vel W SZKOŁACH N.

NALEZĄCYCH

DO WYDZIAŁU N

ZACZĘTY

W MIESIĄCU N.

ROKU N.

Nota. Ta Dzieiòw kſięga nie co dzień ma ſię zapiſywać, ale w ten czas tylko gdy ſię co ważnego zdarzy.

Do Rozdziału VIII. *Rektor* i XIII. *Prefekt.*

OPIS DZIENNY

Rok	Dzień	Dzieie
1783.	1. Julii	Odprawił się Popis przy licznym Zgromadzeniu Gości, między któremi znaydowali się NN. Pytania zadawali
	13. Julii	Przeieżdżał przez to miasto Cesarz Jmść Rzymski Jozef II. powracaiący przez Litwę z Mohylowa, gdzie był dla widzenia się z Jmperatorową Rossyiską Katarzyną II. zwiedzaiącą zabrane nasze kraie. Oglądał tu &c.
	15. Julii	Spadł grad gwałtowny tu, i w okolicach tuteyszych, połamał i wytłukł zboża; burza drzewa powywracała &c.
	5. 9bris	Odprawił się Anniwersarz za Dobroczyńcow Funduszu Edukacyinego &c.
1784.	4. Febru:	Ziazd był wielki na tuteysze Seymiki, ktore się odprawiły spokoynie, obrani Deputatami NN.
		Nota Rożne ~~ciekawości~~ zdarzenia, czy interesuiące, czy ku ciekawości, maią być zapisane.

OPIS
WYNALAZKOW I DOSWIADCZEN
PRZEZ NAUCZYCIELOW
I INNE OSOBY
UCZYNIONYCH
W SZKOŁACH N.
I INNYCH MIEYSCACH
WYDZIAŁU N

Do Rozdziału VIII. *Rektor* XIII. *Prefekt* XIV. *Nauczyciele*

ROK N.

Wynaleziona ieſt machina N. przez Profeſsora N. ſkłada ſię z tych części &c.
Uczynione ſą doświadczenia w przytomności Jchmciow NN.
W Dobrach N. przez N. wydoſkonalony ieſt pług do orania, ktòrym ſię czyni ulga ſprzężaiowi &c. Części ſą takie &c.
W Dobrach N. wynaleziona ieſt ſòl &c.

KSIĘGA PRZESTROG I ZALECEN

ZOSTAWIONYCH

PRZEZ

GENERALNEGO WIZYTATORA

SZKOŁOM WYDZIAŁOWYM N.

Vel SZKOŁOM N.

NALEŻĄCYM

DO WYDZIAŁU N

ZACZĘTA

W MIESIĄCU N.

ROKU N

ROK N.

Miesiącu N.

Odprawiła się Wizyta Generalna skończona dnia N.
Zaleca się zachowanie powinności NN.
Przestrzega się w tym &c.
Co napisawszy ma podpisać Wizytator

RACHUNEK
KASSYERA PROWINCYONALNEGO
ZDANY
KASSIE GENERALNEY
ROKU N. DNIA N. MIESIĄCA N.

...ta z Raty N. do kassy Prowinc. N.	z Remaner.		z Dóbr.		z Summ.		Potoczna		Prawna.		z Kassy N.		Summa ogól.	
	Złote	gro.	Złote	gro.	Złote	gro.	Złote	gro.	Złote	gro.	Złote	gro.	Złote	gro.
...ntu od ostatnich Rachunków - - -	nn	- -	- -	- -	- - -	- -	- - -	- -	- - -		- - -	- -	nn	- -
... N. za Ratę. N - - - - - - -	- -	- -	nn	- -	- - -	- -	- - -	- -	- - -	- -	- - -	- -	nn	- -
...my N. na Dobrach N. za Ratę N. -	- -	- -	- -	- -	nn	- -	- - -	- -	- - -	- -	- - -	- -	nn	- -
... Apteki, v. Drukarni, v. Stancyi - -	- -	- -	- -	- -	- - -	- -	nn	- -	- - -	- -	- - -	- -	nn	- -
...lemnaty v. luity, v. uchybiony termin ...pens pozwu - - - - - - - -	- -	- -	- -		- - -	- -	- -	- -	nn	- -	- - -	- -	nn	- -
... Generalney, i Prowincyonalney N.	nn	-	- - -	-	- - -	-	- - -	-	- - -	- -	nn	-	- - -	-
Summa Percepty	nn	nn	nn	nn	nn	nn	nn	nn	nn	nn	nn	nn	nn	nn

Expens Raty N. na różne Szkoły z Kassy Prowinc. N.	na Szkoły	na pensyą stoł:	na pens. ręczną pierw.	na pens. ręczną dorobk.	na pens. ręczną dodatk.	na Emerytów	na Sarta tecta		na podatki.		Extra-ordyn.		Sum[ma] ogó[l.]
	Złote	Złote	Złote	Złote	Złote	Złote	Złote	gr.	Złote	gr.	Złote	gr.	Złote
Na Szkoły mieyscowe N. Rektorowi - - - - - - - - Odebrałem die n. anno N. N. Rektor	- -	nn	nn	nn	nn	nn							
Prefektowi - - - - - - - - - - Odebrałem die n. anno n N. Prefekt.	- -	nn	nn.	nn	nn.								
Professorowi Klassy n. - - - - - - Odebrałem die n. anno n. N. Professor.	- -	nn	nn	nn	nn.	- -	- -	- - -	-	- -	- -	- -	nn
Kaznodziei - - - - - - - - - Odebrałem die n. anno n. N. Kaznodzieia.	- -	nn.	nn.	nn	nn.								
Emerytowi N - - - - - - - Odebrałem die n. anno n. N. Emeryt.	- -	- -	- -	- -	- -	nn	-	- -	- -	- -	- -	-	nn
Metrowi języka Niemieckiego - - - Odebrałem die n. anno n. N. metr języka			- -	- -	- -	- -		- -	- -	- -	- -	- -	nn
Na Sarta tecta - - - - - - - - - *Vide* rachunek osobny *sub litt. A.*	- -	- -	- -	- -	- -	- -	nn	- -	- -	-	- -	- -	nn
Na podymne - - - - - - - -	- -	- -	- -	- -	- -	- -	-	-	- -	- -	nn	- -	nn
Na expens prawną v. iaką inną - *Vide* Rachunek tey expensy *sub lit. B.*	- -	- -	- -	- -	- -	- -	-	-	nn	-	- -	- -	-
Summa expensy.	nn	nn	nn	nn	nn	nn	nn	nn	nn	nn	nn	nn	nn
Na Szkoły N. *Vide rachunki tychże Szkół vel assygnacyą kassy Generalney i kwit Rektora v. Prorektora sub litera C. przyłączone.* *NB. Od Prefektów Szkół zakonnych kwity tylko odebrane być maią.*													

Percepty było zł. nn. gr. nn.
Expensy - - - nn. - nn.

Ramanet zł. nn. gr. nn.
N. Rektor v. Pro-Rektor.

RACHUNEK

REKTORA LUB PROREKTORA SZKOŁ N.

ZDANY

KASSYEROWI PROWINCYONALNEMU

ROKU N. DNIA N. MIESIĄCA N.

Do Rozdziału X. *Kassa*

PERCEPTA RATY N. NA SZKOŁY N.	z Remanentu		z Kassy N.		Potoczna		Prawna		Summa ogólna	
	Złote	gr.	Złote	gr.	Złote	gr.	Złote	gr.	Złote	gr.
Remanentu od ostatnich Rachunków - -	n n	-	- - -	-	- : -	-	- - -	-	n n	-
z Kassy Prowincyonalney N. - - - -	- - -	-	n n	-	- - -	-	- - -	-	n n	.
z Naięcia Apteki, *v.* Drukarni *v.* Stancyi -	- - -	-	- - -	-	n n	-	- - -	-	n n	-
od JP. N. za wydanie Pozwu, *v.* za Process -	- - -	-	- - -	:	- - -	-	n n	-	n n	-
Summa Percepty	- - -	-	- - -	-	- . -	-	- - -	-	n n	-

EXPENS RATY N. NA SZKOŁY N.	na pensyą stołową	na pensyą ręczną pierwiast:	na pensyą ręczną dorobko:	na pensyą ręczną dodatko:	na Emerytów	na Sarta tecta		na Podatki		Extraord:		Summa ogólna	
	Złote	Złote	Złote	Złote	Złote	Złote	gr.	Złote	gr.	Złote	gr.	Złote	gr.
Rektorowi *vel* Prorektorowi - - -													
Prefektowi - - - - - odebrałem die n. Anno n. N. Prefekt.	n r.	n n	n n	n n									
Professorowi Klassy N. - - odebrałem die n. Anno n. N. Professor	u n	n n	n n	n n	-	- -	-	. .	-	- -	-	u n	-
Keznodziei - , - - - odebrałem die n. Anno n. N Kaznodzieia	n n	u n	n n	n n									
Emerytowi - - - - - odebrałem die n. Anno n. N Emeryt.	- -	. .	- - -	- - .	nn	- -	-	. -	.	- .	-	- -	-
Na Sarta tecta - - - - vide Rachunki osobne sub Lit: *A.*	- -	- -	- - .	- - -	- -	nn	-	. -	-	. .	-	- -	-
Na Podymne - - - -	- -	. .	. - -	- - -	- -	- -	-	nn	-	- .	-	- -	-
Na Expens Prawną *vel* inną - vide Rachunek tey Expensy sub Lit: B	- -	- .	- . -	- - -	- -	. -	-	- -	-	nn	-	n n	-
Summa Expensy	n n	n n	n n	u n	nn	nn	-	nn	-	nn	-	nn	-

Percepty było Zło: nn gro nn.
Expensy - - - nn gro. nn.

Remanet - Zło: nn gro. nn
N. Rektor
vel Prorektor

Wzór XIX.

RAPPORT KASSY PROWINCYONALNEY ZDANY KASSIE GENERALNEY ROKU N. DNIA N.	Percepta		Niedobór	
	Złote	gr:	Złote	gr:
Z Dóbr N. JP. N. zapłacił za Ratę N. - - - -	n n			
z Dóbr N. JP. N. nie zapłacił za Ratę N - - - -			n n	
od Summy N. na Dobrach N. JP. N. zapłacił za Ratę N. -	n n			
od Summy N, na Dobrach N. JP. N. nie zapłacił za Ratę N. -			n n	
Summa - -	n n		u n	

